

Juho Annala

**SUOMEN OSALLISTUMINEN KOSOVO FORCE
-OPERAATIOON VUONNA 1999**

Suomen historian pro gradu
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Lokakuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Juho Annala	
Työn nimi – Title Suomen osallistuminen Kosovo Force –operaatioon vuonna 1999	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Lokakuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 94
Tiivistelmä – Abstract <p>Pro gradussa selvitettiin Suomen osallistumista Naton Kosovo Force (KFOR) -kriisinhallintaoperaatioon keväällä ja kesällä 1999. KFOR ajoittuu rauhanturvaamisen murrosvaiheeseen, jolloin perinteiset YK-operaatiot muuttuivat monimutkaisiksi ja vaativiksi kriisinhallintaoperaatioiksi. Tutkimuksessa haettiin vastausta siihen, miksi ja millä perusteella Suomi päätti osallistua KFOR-operaatioon ja mitkä olivat Suomen pataljoonan ensimmäiset vaiheet perustamisesta toimialueelle saapumiseen. Poliittista päätöstä tarkasteltiin eduskunnassa kesäkuussa valtioneuvoston selonteosta käydyin keskustelun pohjalta: näkökulmiksi valittiin Suomen osallistumisen motiivit, suomalaisen joukon sotilaalliset perusteet sekä keskustelussa käytetyt rauhanturvaamisen käsitteet. Suomen pataljoonan perustamista, koulutusta ja toimialueelle siirtymistä tutkittiin Puolustusministeriön, YK-koulutuskeskuksen sekä Porin prikaatin asiakirja-aineiston avulla.</p> <p>Eduskunta kävi KFOR-selonteosta vilkkaan keskustelun. Valtaosa kansanedustajista kannatti KFOR-operaatiota. Suomen osallistumista perusteltiin moraalisisilla syillä, maan maineella rauhanturvaajana, EU-puheenjohtajuuden tuomalla vastuulla sekä tasavallan presidentin vahvalla panoksella rauhanneuvotteluissa. Sotilaallisessa ratkaisussa päädyttiin lähettämään kansallinen pataljoona, joka koottaisiin puoliksi nuorista valmiusjoukkokoulutetuista ja puoliksi YK-reservistä. Käsitteellistä debattia nostatti ennen kaikkea erilainen käsitys rauhanpakottamisesta. Osa kansanedustajista ei voinut hyväksyä suomalaisten osallistumista laajennettuun rauhanturvaoperaatioon, jonka sisällä suomalaiset rauhanturvaajat saattaisivat joutua osallistumaan rauhanpakottamiseksi katsottavaan toimintaan.</p> <p>Suomen pataljoona perustettiin, varustettiin ja koulutettiin YK-koulutuskeskuksessa ja Porin prikaatissa. Koulutuksessa keskityttiin rauhanturvaajan perustaitoihin ja koulutusta päivitettiin toimialueelta saaduilla tiedoilla. Pataljoonasta lähetettiin Kosovon keskiosiin tulevalle vastuualueelle pieni tiedusteluosasto jo heinäkuun puolessa välissä. Tiedusteluosasto raportoi joukon tulevien tehtävien keskittyvän ennen kaikkea partiointiin sekä serbikohteiden vartiointiin. Pataljoonan pääosat saapuivat toimialueelle elokuun lopussa. Suomalaiset vastaanottivat rintamavastuun alueella olleilta briteiltä 30. elokuuta 1999.</p>	
Asiasanat – Keywords rauhanturvaaminen, kriisinhallinta, sotilaallinen kriisinhallinta, rauhaanpakottaminen, Kosovo	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

18.10.2013

MJ30011
373/26/2013

Juho Annala
Käyräkatu 9 B 21
40600 JYVÄSKYLÄ

1. AH25544/ 28.11.2011 JUHO ANNALAN TUTKIMUSLUPA
2. Sähköpostiviesti: Juho Annala - tutkija Kosonen/ 30.9.2013

TUTKIMUSRAPORTTI (ANNALA)

Päaesikunnan henkilöstöosasto on myöntänyt Juho Annalalle tutkimuslupan pro gradu -tutkielman tekemistä varten. Työn aiheena on Suomen osallistuminen KFOR-operaatioon (viiteasiakirja 1.).

Tutkimuslupapäätöksessä on määritelty, että Annala toimittaa tutkimusraporttinsa Maavoimien esikunnan tarkastettavaksi.

Juho Annala on toimittanut asiakirjan liitteenä olevan tutkimusraportin Maavoimien esikuntaan ja esittänyt työn julkisuusluokaksi julkista (viite 2.).

Maavoimien esikunnan henkilöstöosastolla toteutetun arvioinnin perusteella tutkimusraportin vahvistetaan olevan julkinen.

Raportti jaetaan tiedoksi asiakirjan jakelun mukaisesti.

Asiaa MAAVEHENKOS:lla hoitaa tutkija Jarkko Kosonen, p. 0299 410 168.

Koulutuspäällikön sijainen
Everstiluutnantti

Petteri Soini

Tutkija
KM

Jarkko Kosonen

Tämä asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu.

LIITTEET

Tutkimusraportti_Annala_Suomen osallistuminen Kosovo Force_ operaatioon vuonna 1999

JAKELU

TIEDOKSI

PEhenk-os
PorPr, Porin Prikaati

PvKvK
MpKKsotahl
Rainer Peltoniemi, Maavoimien Esikunta Suunnitteluosasto
KariJ Laitinen, Pääesikunta Henkilöstöosasto

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSKYSYMYYS JA AIEMPI TUTKIMUS	1
1.2. LÄHTEET JA MENETELMÄT	5
1.3. KÄSITTEET	12
2. SUOMI RAUHANTURVAAJANA	17
2.1. PERINTEISEN RAUHANTURVAAMISEN AIKA	17
2.2. RAUHANTURVAAMISESTA KRIISINHALLINTAAN	24
2.3. LAINSÄÄDÄNTÖ	26
2.4. JOUKKOJEN PERUSTAMINEN, KOULUTUS JA REKRYTOINTI	29
3. KOSOVIDEN SOTA	31
3.1. JUGOSLAVIAN HAJOAMINEN	31
3.2. TAISTELUT KOSOVIDEN	34
3.3. POMMITUKSET JA KANSAINVÄLISEN SOTILASJOUKON SIIRTYMINEN KOSOVIDEN	36
4. SUOMEN VALMISTAUTUMINEN KOSOVIDEN-OPERAATIOON	40
5. KFOR-SELONTEKO EDUSKUNNASSA	47
5.1. SELONTEON SISÄLTÖ JA KONTEKSTI	47
5.2. MIKSI SUOMEA TARVITAAN KOSOVIDEN?	49
5.3. OSALLISTUMISEN SOTILAALLISET PERUSTEET	56
5.4. OPERAATIOSTA KÄYTETYT KÄSITTEET	63
6. SUOMEN PATALJOONAN PERUSTAMINEN JA KOULUTUS	70
7. PATALJOONAN SIIRTYMINEN TOIMIALUEELLE JA RINTAMAVASTUUN VAIHTO	75
7.1. TIEDUSTELU- JA VALMISTELUOSASTOT	75
7.2. PÄÄJOUKKO	79
8. SUOMEN OSALLISTUMINEN KOSOVIDEN FORCE –OPERAATIOON	81
LÄHTEET	87

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys ja aiempi tutkimus

Rauhanturvaaminen herättää Suomessa poliittisia ja kansallismielisiä intohimoja: tyypillinen tapa kuvata maan toimintaa on kutsua sitä rauhanturvaamisen suurvallaksi.¹ Totta onkin, että väkilukuunsa ja sotilaalliseen voimaansa suhteutettuna suomalaisia rauhanturvaajia on osallistunut lukumäärällisesti paljon Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) rauhanturvaoperaatioihin.² Monella suomalaisella on mielikuva sinikypärisestä, ruskettuneesta rauhanturvaajasta Lähi-idän hiekkaisessa maisemassa 1970- ja 1980-luvuilla. Maine ja mielikuva perustuvat kuitenkin kylmän sodan värittämään niin sanottuun perinteisen rauhanturvaamisen aikakauteen. 1990-luvulla tuo aikakausi tuli tiensä päähän. Poliittisen tilanteen kehitys kylmän sodan päättymisen jälkeen sekä kriisien luonteen muuttuminen aiheuttivat sen, että perinteisen YK-johtoisen rauhanturvaamisen rinnalla alettiin toteuttaa monimutkaisempia kansainvälisiä operaatioita, joita ei välttämättä johtanut YK.³ Uudet operaatiot olivat sotilaallisesti vaikeampia ja poliittisesti hankalammin perusteltavissa, minkä vuoksi vielä 2010-luvun Suomessa haikaillaan aina silloin tällöin perinteisen rauhanturvaamisen perään.⁴ Tutkimukseni kohdistuu yhteen murrosvaiheen operaatioon: vuonna 1999 alkaneeseen Kosovo Forceen (KFOR).

Osana Jugoslavian hajoamissotia Kosovon maakunnan etniset ja poliittiset ristiriidat kärjistyivät sodaksi Kosovon albaanien vapautusarmeijan ja Serbian armeijan välillä 1990-luvun lopulla. Ympäri maailman kuohuttanut sota päättyi sotilasliitto Naton Serbian vastaisten ilmaiskujen jälkeen kansainvälisen sotilasjoukon väliintuloon keväällä 1999. Suomi oli jo pommitusten aikana valmistautunut Kosovoon suuntautuvaan operaatioon, ja elokuussa 1999 suomalainen pataljoonan vahvuinen kriisinhallintajoukko siirtyi alueelle. Operatiivisena yksikkönä pataljoona otti vastaan

¹ Ks. esim. Rauhanturvaaja 3/2009, ”Rauhanturvaamisen Suomi oikeasti osaa”; Vesa 2007, 525–527.

² Holma et al. 2010, 117–118.

³ Ks. esim. Thakur & Schnabel 2001, 3–4.

⁴ Rauhanturvaamisella politikoinnista ks. HS 8.5.2011, ”Silmät kosteana rauhanturvaamisesta”.

rintamavastuun brittiläiseltä gurkha-pataljoonalta Kosovon keskiosissa 30. elokuuta 1999 kello 00:00.

Alkuvuodesta 1999 käynnistyneen operaation valmisteluprosessin ja elokuun rintamavastuun vaihdon välinen aika on tämän tutkimuksen ajallinen kohde. Tavoitteenani on selvittää ne poliittiset tapahtumat, jotka johtivat Suomen pataljoonaan keskellä Kosovoa. Eriteltynä tutkimuksen pääkysymykset ovat:

1. Miksi ja millä perusteella Suomi päätti osallistua Kosovoon suuntautuvaan kriisinhallintaoperaatioon?
2. Mitkä olivat Suomen pataljoonan ensimmäiset vaiheet perustamisesta rintamavastuun vastaanottamiseen?

Poliittisen päätöksenteon kohdalla tarkastelun kohteena on valtionjohdon toiminta. Vuonna 1999 voimassa olleen rauhanturvalain nojalla Suomen osallistumisesta rauhanturvaoperaatioon päättää tasavallan presidentti valtioneuvoston esityksestä. Mikäli kyseessä on erityisen vaativa operaatio, hallituksen on kuultava eduskuntaa antamalla sille aiheesta selonteko.⁵ Eduskunta käsitteli kesäkuussa 1999 valtioneuvoston Kosovoa koskevan selonteon, jota tarkastellaan seuraavista näkökulmista:

- miksi Suomen haluttiin osallistuvan KFOR-operaatioon?
- millaisin sotilaallisin perustein Suomen haluttiin osallistuvan operaatioon?
- millä rauhanturvaamisen käsitteillä keskustelua käytiin?

Toinen tutkimukseni pääkysymyksistä tarkastelee operaation sotilaallista valmistelua ja toteutusta. Siinä tutkimus keskittyy seuraaviin teemoihin:

- kriisinhallintajoukon perustaminen, varustaminen ja kouluttaminen
- joukon siirtyminen toimialueelle ja vaiheet ennen rintamavastuun vaihtoa

⁵ Laki 1465/1995

Jugoslavian hajoamisesta on paljon kansainvälistä ja suomalaista kirjallisuutta. Monet historiantutkijat ovat pohtineet liittovaltion hajoamiseen johtaneita syitä, lieneekö sen vuoksi, että yhtenä kriisin vahvimmita sytykkeistä on pidetty juuri historiaa, menneisyydestä kumpuavia kansallisuuksien välisiä kaunoja sekä menneisyydellä politikointia. Tukahdutettujen muistojen lisäksi suosittuja selityksiä ovat olleet Balkanin alueen heikko taloustilanne, Titon kommunistisen hallinnon luhistumisen jälkeinen valtiollisen yhtenäisyyden puuttuminen sekä - paljolti edellisistä johtuvana - nationalististen aatteiden nousu.⁶

Kosovon historian kattavana perusteoksena olen käyttänyt Noel Malcolmin jättiläistä *Kosovo: A Short History*. Teoksen pääpaino on maakunnan varhaisemmissa vaiheissa ennen Titon aikaa, antaen kiihottoman kuvan Kosovon monesti tunteikkaasti tulkittuun menneisyyteen⁷. 2000-luvulle tultaessa Balkanin tutkimus keskittyy 1980- ja 1990-lukujen kriisien aikaan. Jugoslavian hajoamissotien taustan ja kulun selvittämiseen olen käyttänyt Robert Bideleuxin ja Ian Jeffriesin teosta *The Balkans: A Post-Communist History* sekä Brad K. Blitzin toimittamaa *War and Change in the Balkans. Nationalism, Conflict and Cooperation*. Molemmat teokset käsittelevät Balkanin alueen historiaa ja konflikteja ennen kaikkea poliittisesta ja taloudellisesta näkökulmasta.

Kosovon sota on paljon tutkittu ja edelleen myös kiistelty aihe. Pian sodan jälkeen julkaistu Pekka Visurin Kosovon sota on hyvä kuvaus sodan taustoista ja tapahtumista. Kosovon sodan tapahtumiin ja taustoihin käytän Visurin lisäksi Daalderin & O'Hanlonin teosta *Winning Ugly: NATO's War to Save Kosovo*. Sotilasliitto Naton ilman YK:n valtuutusta aloittama Serbian vastainen ilmasota herätti aikanaan voimakasta keskustelua. Muun muassa kansainvälisen oikeuden ja politiikan asiantuntijat kirjoittivat *humanitaarisen intervention*⁸ oikeutuksesta. Tämän uuden sodankäyntitavan puolustajat vetosivat kansainvälisen yhteisön velvollisuuteen puuttua räikeisiin ihmisoikeusloukkauksiin vaikka aseiden ja suvereenin valtion sisällä. Vastustajille tyypillisiä argumentteja ovat YK:n turvallisuusneuvoston roolin

⁶ Ks. esim. Meier 1999.

⁷ Jo teoksen johdanto avaa silmät näkemään Kosovon myyttisyyden nationalismien luomuksena. Malcolm 1998, xxvii - xxxvi.

⁸ Humanitaarisesta interventioista ks. Oikarinen 2008, 8.

korostaminen sotatoimien oikeutuksesta päätettäessä ja Yhdysvaltojen omavaltaisen politiikan kritiikki. Kosovon sodan oikeutuksen kriittisistä puheenvuoroista olen keskittynyt Diana Johnstonen kirjaan *Jugoslavia ja Nato: Narrien ristiretki* sekä Noam Chomskyn teosta *Uusi sotilaallinen humanismi: Kosovon opetukset*. Molemmissa teoksissa kritisoidaan USA:n omavaltaista politiikkaa ja kyseenalaistetaan serbeille luotu maine raakalaismaisena sotaan syyllisenä kansana. Suomalaisetkin olivat keskustelussa aktiivisia, maininnan arvoisia ovat muun muassa Ulkopoliitika-lehden vuosien 1999 ja 2000 numeroissa julkaistut useat artikkelit Kosovon tilanteesta sekä kesän 1999 Kosovo-erikoisnumero.

Rauhanturvaamisesta on paljon kansainvälistä kirjallisuutta. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt rauhanturvaamisen perustutkimuksena Alex J. Bellamyn teosta *Understanding Peacekeeping*. Bellamy tarkastelee rauhanturvaamisen historiaa sekä luo rauhanturvaamiselle teoreettista viitekehystä. Bengt Bromsin *The United Nations* kertoo nimensä mukaan Yhdistyneiden Kansakuntien historiaa ja ennen muuta maailmanjärjestön johtamia rauhanturvaoperaatioita. Rauhanturvatoiminnan 1990-luvulla kokemasta muutoksesta on kirjoitettu runsaasti, samoin uusien operaatiotyyppien nimityksistä ja rauhanturvaamisen uusista käsitteistä. Vertailen kansainvälisessä tutkimuksessa käytettyjä rauhanturvaamisen nimityksiä ja käsitteitä: vertailukohteiksi olen valinnut Bellamyn *Understanding Peacekeeping*, Thakurin & Schnabelin *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement* sekä Diehl et al. *International Peacekeeping and Conflict Resolution: A Taxonomic Analysis with Implications* tutkimukset.

Suomalaisen rauhanturvaamisen historiaa olen selvittänyt Jarl Kronlundin ja Juha Vallan *Suomi rauhanturvaajana 1956–1990* sekä Charly Salenius-Pasternakin ja Pekka Visurin *Suomi rauhanturvaajana 1991–2006* teosten avulla. Kronlund ja Valla ovat tutkineet operaatiokohtaisesti Suomen poliittista suhtautumista eri operaatioihin sekä itse operaatioiden toteutumista. Visuri ja Salenius-Pasternak ovat huomioineet myös uudet Nato- ja EU-johtoiset operaatiot. Maanpuolustuskorkeakoulussa on tutkittu rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioita sotatieteellisestä näkökulmasta. Useat opinnäytteet käsittelevät myös KFOR:ia esimerkiksi taktiikan, sotatekniikan tai

johtamisen näkökulmista⁹. Tälle tutkimukselle tärkeä on Jyrki Lahdenperän tutkimus *KFOR-joukkojen suomalaisen pataljoonan (SP/KFOR) reserviläisten näkemys koulutuksellisesta valmiudestaan*, koska siinä otetaan kantaa myös operaation alkuvaiheisiin.

Yksittäisten rauhanturvaoperaatioiden tai niissä palvelleiden suomalaisyksiköiden historiategioita on kirjoitettu muutamia. Ensimmäistä suomalaista rauhanturvajoukkoa Suezilla käsittelee Jorma Reinimaan *YK-kenraalin puumiekka* –teos ja komppania kuljetusjoukkueiden historiikin on kirjoittanut Ossi Alarto. Kyproksen ja Libanonin kokemuksista on myös muutamia kuvauksia, mutta ne ovat enemmän operaatioissa palvelleiden kertomuksia kuin varsinaisia tutkimuksia. KFOR-operaation alkuvaiheita sivuavat Jalkaväen vuosikirja XXIII:ssa pääesikunnan kansainvälisen osaston päällikkö prikaatinkenraali Heikki Holma sekä Suomen Kosovoon lähettämän pataljoonan ensimmäinen komentaja eversti Kari Sainio, lähinnä omien tehtäviensä näkökulmasta. Kepeämmässä mielessä eri operaatioita käsittelevät rauhanturvajoukkojen itse kirjoittamat ja julkaisemat ”rotaatiokirjat”¹⁰. Niiden sivuilla rauhanturvaajat kirjoittavat elämästään ja arjestaan eri operaatioissa.

1.2. Lähteet ja menetelmät

Historiantutkija haluaa yleensä hyödyntää oman oppiaineensa tutkimustraditiota ja asettaa tutkimuksen johonkin sen monista alalajeista. Oma tutkimukseni sijoittuu poliittisen historian ja sotahistorian kenttään. Rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta sisältävät maailmanpoliittisen, turvallisuuspoliittisen ja joukkoja lähettävän valtion sisäpoliittisen näkökulman. Ja kaikesta sodanvastaisuudesta huolimatta rauhanturvaaminen sisältää aina myös sotilaallisen komponentin. Rauhanturvaaminen ja ennen kaikkea uudet kriisinhallintaoperaatiot ovat nykypäivän esimerkki klassisesta

⁹ Esimerkiksi Rusanen, Timo (2003), *Suomen Pataljoonan suojele- ja pelastustoiminta KFOR- operaatiossa, Kosovossa 1999-2002*. Esiupseerikurssin tutkielma. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu; Heikinheimo, Karri (2003), *Jääkärikomppanian varapäällikkönä KFOR- operaatiossa: kokemuksia sotilaan toimintakyvyn ja johtamiskäyttäytymisen osa-alueilta*. Yleisesikuntaupseerin diplomityö. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

¹⁰ Ks. esim. Hinkkala 2000.

ajatuksesta, jonka mukaan sota on politiikkaa toisin keinoin toteutettuna¹¹. Vaikka rauhanturvaamisessa ja kriisinhallinnassa ei olekaan kysymys sodasta, on teema käsiteltävä sotahistorian viitekehyksessä. Rauhanturvaajat ovat sotilaita ja puolustusvoimien henkilökuntaa sekä toimivat sotilaallisessa organisaatiossa ja usein myös sodanomaisissa olosuhteissa. Kriisinhallintajoukon tutkimuksessa käytettävä lähdemateriaali on samankaltaista kuin sotahistorian perinteisesti käyttämä (tilanneraportit, käskyt).

Sekä poliittisella että sotahistorialla on antiikkiin asti ulottuvat juuret, mutta nykypäivänä ne ovat varsinkin perinteisessä muodossaan kärsineet arvostuksen puutteesta, osittain jopa halveksunnasta. Poliittista historiaa on aiheellisesti kritisoitu nationalistisen tarinan kertomisesta ja pelkkiin tapahtumiin keskittymisestä, usein ainoastaan miesten näkökulmasta. Ihminen on päässyt unohtumaan poliittisen historian tutkijoilta.¹² Samaa kritiikkiä on kohdannut myös perinteinen sotahistoria. Suomessa hyvin myyvä sotahistoriallinen kirjallisuus keskittyy joukko-osastoihin, kenraaleihin ja sotatapahtumiin. Tällaista lähestymistapaa kritisoiva uusi sotahistoria pyrkii katsomaan sodan rakenteiden taakse, näkemään sodan ihmisen kokemuksena¹³.

Vaikka tutkimuskohteeni on tuore, asettamani tutkimuskysymykset sijoittavat tutkimuksen varsin perinteisen poliittisen historian ja sotahistorian alueelle, keskittyen tapahtumahistoriaan. Koska haluan selvittää valtioneuvoston ja eduskunnan käyttämät perustelut Suomen osallistumisesta KFOR:iin, joudun laajentamaan näkökulmaa tapahtumahistoriasta käsitteiden ja diskurssien tutkimuksen suuntaan. Jo lainsäädäntö, puhumattakaan poliittisten päättäjien suhteesta mediaan tai äänestäjiin, asettaa tarkat reunaehdot sille, millaisia käsitteitä keskustelussa osallistumisesta kriisinhallintaoperaatioon käytetään¹⁴. Esimerkkinä voidaan mainita ero kriisinhallintaoperaation ja rauhanpakottamisoperaation välillä: molempia käsitteitä

¹¹ Clausewitz 1998, 27.

¹² Ks. esim. Rentola 2005, 149–150.

¹³ Kinnunen & Kivimäki 2006, 17–18.

¹⁴ Kuten aiemmin todettiin, Suomi on pitkään nähty rauhanturvaamisen suurvaltana. Lukuisat suomalaiset ovat palvelleet rauhanturvaajina, minkä vuoksi sillä on tietty asema kansallisessa poliittisessä ja nationalistisessa kulttuurissa. Toisin sanoen media ja kansalaiset ovat kiinnostuneita rauhanturvaamisesta, mikä tekee siitä kiinnostavan myös poliitikoille. Rauhanturvaamisen suureen kiinnostavuuteen voidaan lisäksi kytkeä Suomen yleinen asevelvollisuus, joka on tehnyt suurelle osalle (miespuolista) väestöä sotilaana olemisen läheiseksi.

voidaan käyttää samasta operaatiosta, mutta niiden merkitys ja varsinkin niiden aiheuttamat mielikuvat vaihtelevat. Rauhanturvaamisen käsitteellistämisen tärkeyttä tässä tutkimuksessa korostaa se, että KFOR ajoittuu rauhanturvaamisen historian murrokseen, jolloin YK ja eri järjestöt alkoivat toteuttaa yhä monimutkaisempia kansainvälisiä sotilasoperaatioita. Kansainvälisessä tutkimuksessa on käsitelty ja tyypitelty näitä operaatioita, mutta vaihtelevin perustein. Operaatiotyyppien esittely on johdannon lopussa.

Haluan siis selvittää, millä perusteella Suomi osallistui operaatioon ja mitä käsitteillä keskustelua eduskunnassa käytiin. Perinteiseksi rauhanturvaamiseksi KFOR:a ei oikein voinut määritellä, ja toisaalta rauhaan pakottaminen kalskahti pahalta eikä Suomi voinut lainsäädäntönsä puolesta sellaiseksi luettavaan toimintaan osallistuakaan. Käsitteitä ja käsitteiden käytön historiaa tutkittaessa tärkein tekijä on keskustelun kontekstin luominen, joka vaatii ajankohdan kysymyksenasettelun, ajattelumaailman ja poliittisen tilanteen ymmärtämistä¹⁵. Tässä tapauksessa se edellyttää Suomen rauhanturvatoiminnan historiallisen perspektiivin sekä 1990-luvun kansainvälisen murroksen hahmottamista. Rauhanturvaaminen on liian helppo nähdä lineaarisena kehityksenä perinteisistä rauhanturvaoperaatioista monimuotoiseen kriisinhallintaan. Käsittehistoriallinen näkökulma kyseenalaistaa tällaisen historiallisen jatkumoidean, nähdessä ilmiöt aikaan ja paikkaan sidottuina sosiaalisina rakennelmina¹⁶.

Tässä tutkielmassa eduskunnan keskustelua ei tutkita ainoastaan kysymällä ”kuka sanoi ja mitä?”. Keskustelu näyttäytyy kiinnostavampana, kun tarkastelemme poliittista puhetta toimintana. Diskurssien tutkijat näkevät puheen ja kielen sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Se, millaista kieltä käytämme, kertoo siitä sosiaalista todellisuudesta ja muokkaa sitä.¹⁷ Diskursseja analysoitaessa kutsutaan tutkittua kuvausta selonteoksi. Selonteollaan ihminen tekee muille ymmärrettäväksi omaa itseään ja maailmaa. Selontekojen suhde maailmaan on kaksisuuntainen. Selonteot ensinnäkin

¹⁵ Hyvärinen et. al. 2003, 12.

¹⁶ Heinonen 2011, 15.

¹⁷ Jokinen & Juhila & Suoninen 2004, 17–18.

pohjautuvat maailmaan, mutta toisaalta muotoilevat ja uudistavat sitä.¹⁸ Suonisen mukaan selonteon tarkastelussa avautuu kolme kiinnostavaa näkökulmaa:

1. Mitä merkityksiä selonteissa voidaan käyttää
2. Miten nuo merkitykset esitetään vuorovaikutustilanteessa
3. Miten selonteot ovat osallisena jaetun sosiaalisen maailmamme eli kulttuurimme rakentumisessa.¹⁹

Kieltä ja diskursseja voi tutkia monella tavalla. Jokinen & Juhila (2004) esittelevät näistä muutamia, joista yksi liittyy diskurssin tilanteisuuden ja kulttuurin jatkumon jännitteeseen. Kieli on aina osa jotakin yksittäistä tilannetta (esimerkiksi kasvokkain käytyä vuorovaikutusta), mutta samaan aikaan siihen vaikuttavat aikakauden sosiaaliset konventiot, kulttuuri. Tutkijan on ratkaistava tuo jännite kysymyksenasettelullaan.²⁰ Tämä tutkielma asettuu tilanteisuuden ja kulttuurin jatkumon janalla ensin mainitun puoleiseen päähän. KFOR-operaatiosta käyty keskustelu on yhtä operaatiota koskevana päätöksentekoprosessina tilannesidonnainen, sillä käytössäni ei ole vertailuaineistoa esimerkiksi jotain toista operaatiota käsittelevästä eduskuntakeskustelusta. Mutta kulttuurista jatkumoa ei voi unohtaa kysymyksenasettelun kohdistuessa tilanteisuuteen: KFOR-keskustelun kontekstina ovat sekä Suomen historia rauhanturvaajana, että rauhanturvaamisen 1990-luvun radikaali muuttuminen. Tältä pohjalta kriisinhallintaoperaatioon osallistumisesta käytävä poliittinen keskustelu näyttäytyy uudenaikaisessa valossa. Kansanedustajan puheenvuoroa tulkittaessa puhtaan informantin näkökulmasta puhe kertoo lähinnä sen, vastustiko vai puolustiko hän operaatioon osallistumista ja miten hän sen argumentoi. Diskurssien tutkijoiden menetelmällä puheesta voi saada tietoa myös kulttuurin vaikutuksesta kansanedustajan argumentointiin sekä mitä merkityksiä erilaisille rauhanturvaamisen käsitteille annettiin.

Pääosa tutkimuksen lähdeaineistosta on virallislähteitä. Tarkastelen poliittista päätöstä Suomen osallistumisesta KFOR-operaatioon valtiopäiväasiakirjojen avulla. Valtioneuvosto antoi eduskunnalle operaatioon osallistumisesta selonteon VNS

¹⁸ Suoninen 2002, 21.

¹⁹ Suoninen 2002, 20–21.

²⁰ Jokinen & Juhila 2002, 55 – 57.

2/1999vp, jota käsiteltiin lähete keskustelussa, ulkoasiainvaliokunnassa ja puolustusvaliokunnassa sekä palaute keskustelussa. Näin ollen tarkastelussa ovat itse selonteon lisäksi lähete- ja palaute keskustelun pöytäkirjat sekä valiokuntien mietinnöt. Valtiopäiväasiakirjat on hankittu eduskunnan internet-sivuilta, joilla olevissa keskustelupöytäkirjoissa puheet on numeroitu puheen pitojärjestyksessä. Käytän vastaavaa numerointia lähdeviitteissä²¹.

Tutkimuksen kannalta eduskunnan aineistot ovat kaksijakoiset. Lähtökohdiltaan ne eivät tuota ongelmia: voimme luottaa, että täysistuntokeskustelut on kirjattu pöytäkirjoihin totuudenmukaisesti ja tarkasti (sisältäen myös välihuudot). Itse keskustelun sisältö tuottaa hieman enemmän haasteita. Parlamentaarinen keskustelu täysistunnoissa, joissa kansanedustaja edustaa itsensä lisäksi puolueensa kautta omaa intressiryhmäänsä ja hallitusta tai oppositiota, saattaa olla päätöksenteon kannalta vähäpätöisempi kuin suljettujen ovien takana käytävä debatti, josta ei ole saatavilla lähdeaineistoa²².

Julkista täysistuntoa värittää aina myös puhujan ja yleisön suhde.²³ Täysistunnon puheen yleisönä eivät ole ainoastaan kansanedustajakollegat, vaan jokainen edustaja puhuu aina myös kannattajilleen. Käsiteltäessä selontekoa, jossa päätettiin Suomen osallistumisesta kansainväliseen kriisinhallintaoperaatioon, yleisöä oli varmasti ainakin pohjoismaissa sekä muissa operaatioon osallistumista pohtivissa valtioissa. Suomi oli myös tavallista kirkkaammassa julkisuuden valokeilassa kesällä 1999: Euroopan Unionin (EU) puheenjohtajuus odotti heinäkuussa ja tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren keskeinen asema Kosovon sodan rauhanneuvotteluissa nosti Suomen kansainvälistä profiilia.

KFOR- operaation valmisteluun liittyen tärkeimmät toimijat olivat Puolustusministeriön Rauhanturvaamistoiminnan vastuualue (RTTVA) sekä Tykistöprikaatissa sijaitseva YK-Koulutuskeskus (YKKoulK). RTTVA:n viikkopalaverien pöytäkirjat ovat

²¹ www.eduskunta.fi. Samat henkilöt saattoivat käyttää useita puheenvuoroja, joten numerointi helpottaa dokumentointia. Olen käyttänyt eduskunnan Internet-sivujen numerojärjestystä ”Uusimmat ensin”, mikä tarkoittaa, että numerolla 1. pidetty puhe on pöytäkirjan viimeinen, numero 2. toiseksi viimeinen jne.

²² Mykkänen 2010, 219–220.

²³ Kuusisto 1996, 275.

tärkeimpänä lähteenä operaation valmistelun kulkuun liittyen. Lisäksi RTTVA vastaanotti kertomuksia ja raportteja avaintehtävissä (komentajat, yksiköiden päälliköt) palvelleilta rauhanturvaajilta. YKKoulK:n asiakirjojen avulla selvitan Suomen pataljoonan (SP/KFOR) perustamista ja varustamista. Sekä YKKoulK:n että RTTVA:n asiakirjat sijaitsevat Kansallisarkistossa ja ovat julkisia.

Operaation aikaiset SP/KFOR:n asiakirjat on arkistoitu Porin prikaatiin (PorPr) Säkylään. Aineistot sisältävät operaation valmisteluun ja pataljoonan koulutukseen liittyviä asiakirjoja sekä tilanneilmoitukset, joita pataljoona ja sen tiedusteluosasto lähettivät Suomeen. Kyseiset asiakirjat ovat turvaluokiteltuja. Pääesikunnan henkilöstöosasto on Maavoimien esikunnan puollosta myöntänyt tälle tutkimukselle tutkimusluvan (AH25544) 28.11.2011 ja PorPr on antanut luvan käyttää hallussaan olevia SP/KFOR:n asiakirjoja. Aineistoista on tehty muistiinpanoja Porin prikaatissa, mutta niiden lainaaminen ja kopioiminen on kielletty, joten asiakirjoja ei ole hallussani.

Osa operaation sotilaalliseen valmisteluun ja toteuttamiseen liittyvistä lähteistä on käskyjä. Sotilaskäskyt ovat historiantutkimuksen lähteinä toimivia, sillä ne ovat useimmissa tapauksissa erittäin tarkasti laadittuja. Toiminnan tavoite, sijainti, kellonajat sekä käskyn toteuttava henkilöstö ja sen käytössä oleva kalusto on yleensä kirjattu viimeistä patruunalaatikkoa myöten. Ongelmalliseksi muodostuu käskyn käytännön toteutumisen arviointi; kuinka voimme selvittää, tapahtuiko esimerkiksi Suomen pataljoonan operatiivinen harjoitus harjoituskäskyn mukaan? Osassa tapauksista voimme muilla lähteillä varmistaa käsketyt tehtävät/operaation toteutumisen, harjoitusesimerkkiä käyttäen vaikkapa mahdollisella harjoituskertomuksella. Usein näin ei kuitenkaan ole. Sotilaskäskyjen lähdearvoa nostaa kuitenkin konteksti, jossa ne on laadittu. Sotilasorganisaatio perustuu käskyvaltaan ja käskysuhteisiin, eikä sotilaskulttuuriin kuulu saadun käskyn noudattamatta jättäminen²⁴.

Jos yksi tyypillinen sotilasorganisaation tuottama lähde on käsky, jonka ongelmana on sen toteutumisen arviointi, niin toisen käyttämäni lähdetyyppin haasteet ovat päinvastaiset. Suomen pataljoona lähetti Kosovosta Suomeen lähes päivittäin

²⁴ Muona 2008, 131.

tilannekatsauksen, jossa raportoitiin kuluneen vuorokauden tapahtumat pataljoonassa ja sen vastuualueella. Katsaus alkoi komentajan yleisillä huomioilla ja jakautui sen jälkeen esikunnan eri toimistojen ja alajohtoportaiden (komppaniat) raportteihin. Tilanneraportteja ei ole aiemmassa tutkimuksessa käytetty, johtuen mahdollisesti niiden saatavuusrajoituksista, mutta ne ovat lähdearvoltaan hyvin samantyyppiset kuin sotahistoriassa laajalti käytetyt talvi- ja jatkosodan yksiköiden sotapäiväkirjat. Pasi Tuunainen tarkastelee artikkelissaan sotapäiväkirjoja historian tutkimuksen lähteenä: niiden luotettavuutta lisäävät kirjoittajien asiantuntemus, ajallinen ja paikallinen läheisyys raportoitaviin tapahtumiin sekä virkavastuu, joka painosti pysymään totuudessa. Heikkouksiksi Tuunainen nostaa suuret erot kirjoittajien kompetenssissa, mahdollisen asioiden kaunistelun ja taistelutilanteen sekavuuden.²⁵

Suomen pataljoonan tilannekatsauksia on hyvä arvioida Tuunaisen näkökulmien kautta. Kirjoittajien asiantuntemus on valtaosassa raporteissa hyvä: komentaja, esikunnan toimiston päällikkö tai komppanian päällikkö tunsu suurella todennäköisyydellä oman toimialansa asiat. Asiantuntemuksen taso saattoi laskea tapauskohtaisesti, kun poissaolojen tai palvelusvapaiden vuoksi raportin kirjoitti sijainen. Kirjoittajakohtaiset erot näkyvät myös siinä, kuinka tarkasti tapahtumia raportoitiin: monesta komppaniasta raportoitiin ainoastaan ”NTR”²⁶, jonka merkitystä on hankala tietää. Tarkoittaako kirjoittaja, että komppanian alueella ei tapahtunut mitään merkittävää, vai onko toiminta komppaniassa samankaltaista kuin esimerkiksi edellisessä raportissa kerrottiin? Aikaläheisyys nostaa katsausten arvoa, sillä ne kirjoitettiin vuorokausi tapahtumien jälkeen. Asioiden kaunistelu tai parhain päin selittäminen on varsinkin tiedusteluosaston raporteissa epätodennäköistä. Operaatio oli edelleen valmisteluvaiheessa, joten tarkoilla tiedoilla tulevalta toimialueelta pystyttiin vielä vaikuttamaan pataljoonan varustukseen ja koulutukseen.

”Miten eritellä ilmiöitä ja ajattelutapoja, jotka ovat niin lähellä mutta silti jo vieraita?”²⁷ Tätä kysymystä olen joutunut pohtimaan aiheenvalinnastani lähtien. Onneksi vaatimus täydellisestä itsensä sammuttamisesta ja objektiivisuudesta on historianfilosofiassa jo

²⁵ Tuunainen 2006, 199–210.

²⁶ ”Nothing To Report”.

²⁷ Markkola 2007, 273.

hylätty. Teen akateemista opinnäytetyötä osallistumisesta sellaiseen kriisinhallintaoperaatioon, jossa olen itse palvellut kymmenen vuotta tutkimusajankohtaa myöhemmin. Tutkimuskohde on siis lähellä, mutta silti todella kaukana. Tilanne on haasteellinen. Oma kokemukseni kansainvälisestä valmiusjoukkokoulutuksesta ja operaatiosta vaikuttaa tulkintaani vuoden 1999 tapahtumista. Jorma Kalela toteaa, että historiantutkijan tulisi tutkimustyössään pyrkiä ”tekemään oikeutta tutkimuskohteenaan oleville ihmisille ja asioille”²⁸. Tällaista ohjenuoraa noudattaen toivon pääseväni pidemmälle kuin omia kuin yrittämällä sulkea tutkimuksesta pois kaikki omat kokemukseni. Toisaalta kokemuksesta on myös hyötyä: Puolustusvoimien ja Naton käyttämät käsitteet ja varsinkin molempien toimintamalliin kuuluva lyhennehelvetti eivät aiheuta turhaa päänvaivaa ja esimerkiksi Kosovon maantiede on minulle tuttu. Olen kuitenkin pyrkinyt välttämään omiin havaintoihini viittaamista ja yrittänyt tällaisissa tilanteissa löytää havaintoja vahvistavaa kirjallista lähdemateriaalia.

1.3. Käsitteet

Rauhanturvaaminen ja *kriisinhallinta* ovat tutkimusaiheelle keskeisiä käsitteitä ja määrittelyn tarpeessa. Tässä tutkimuksessa rauhanturvaamisella (*engl. peacekeeping*) ja rauhanturvaoperaatioilla tarkoitetaan kylmän sodan aikaisia YK-johtoisia rauhanturvaoperaatioita. On huomattava, että tutkimusaineistossa puhutaan edelleen rauhanturvaamisesta ja Suomen poliittista toimintaa sääteli laki rauhanturvaamisesta, vaikka KFOR-operaatioon viitataan yleensä kriisinhallinta-käsitteellä. Vaikka nykyään Suomi on vaihtanut lainsäädännölliseksi käsitteekseen kriisinhallinnan, kriisinhallintajoukoissa palvelevia sotilaita kutsutaan yleisesti rauhanturvaajiksi. Seuraan samaa logiikkaa myös tässä tutkimuksessa.

”Kriisinhallinta” on monisyinen käsite²⁹, joka voidaan jakaa lisäksi sotilaallisen, siviilitai kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan käsitteisiin. Tässä tutkimuksessa käytän kriisinhallinta-käsitettä sen sotilaallisesta näkökulmasta. Toisin sanoen

²⁸ Kalela 2000, 55.

²⁹ vrt. ”crisis management”.

kriisinhallintaoperaatiolla tarkoitan *sotilaallista* kriisinhallintaoperaatiota. Lisäksi tarkoitan kriisinhallinnalla vastinparia perinteiselle rauhanturvaamiselle, käyttäen sitä laajempänä käsitteenä kuvaamaan vuoden 1995 rauhanturvalain jälkeisiä kansainvälisiä operaatioita, joissa Suomi on ollut mukana.

Serbi-käsitettä käytän Serbian kuningaskunnan tai liittotasavallan asukkaasta. Kosovon ja Bosnian serbeihin viitatessani käytän yhdistelmää *Kosovon serbi* ja *Bosnian serbi*. Jugoslavialla tarkoitan paitsi itse liittovaltiota, myös sen hajottua Serbian ja Montenegron muodostamaa niin sanottua tynkä-Jugoslaviaa.

Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että 1990-luvulla rauhanturvaaminen koki muutoksen kohti kokonaisvaltaisempaa ja sekä poliittisesti että sotilaallisesti monimutkaisempaa toimintaa.³⁰ Yksimielisyyttä ei taas ole siitä, mitä käsitteitä näistä uudentyyppisistä operaatioista tulisi käyttää tai millaisiin kategorioihin ne tulisi jakaa. Perinteinen rauhanturvaaminen on yleisesti hyväksytty käsite sisältäen aiemmin mainitun ”pyhän kolminaisuuden”: suostumus-, puolueettomuus- ja vähimmäisvoiman periaatteet.³¹ Perinteisestä rauhanturvaamisesta poikkeavia operaatioita on tutkimuksessa kategorisoitu monilla erilaisilla tavoilla. Diehl et. al. (1998) jakaa rauhanturvaoperaatiot kahteentoista tyyppiin, joiden jaottelu perustuu enemmän tehtäviin (*mission*) kuin operaatioihin. Toisin sanoen rauhanturvajoukko saattaa toteuttaa yhden operaation sisällä useita seuraavista tutkijoiden mainitsemista tehtävistä:³²

A. Perinteinen rauhanturvaaminen	G. Taistelujen rauhoittaminen
B. Tarkkailu	H. Ennaltaehkäisevät operaatiot
C. Kollektiivinen pakottaminen	I. Aserajoitusten valvonta
D. Vaalien valvonta	J. Kohteiden suojaaminen
E. Humanitaariset avustusoperaatiot	K. Interventio demokratian tukemiseksi
F. Valtion rakentaminen	L. Pakotteiden toteuttaminen ³³

³⁰ Ks. esim. Diehl et. al. 1998, 33–34; Daniel & Wiharta 2008, 1.

³¹ vrt. Ersef 2003, 23.

³² Diehl et. al. 1998, 38–40.

³³ Suomentokset kirjoittajan. Alkuperäiset: A. Traditional peacekeeping, B. Observation, C. Collective enforcement, D. Election supervision, E. Humanitarian assistance during conflict, F. State/Nation

Thakur & Schnabel jakavat rauhanturvaoperaatiot kuuteen sukupolveen (*generation*)³⁴:

1. Perinteinen rauhanturvaaminen (*Traditional peacekeeping*).
2. YK:n ulkopuolinen rauhanturvaaminen (*Non-UN peacekeeping*.)
3. Laajennettu rauhanturvaaminen (*Expanded peacekeeping*).
4. Rauhaan pakottaminen (*Peace enforcement*).
5. Valtuutettu rauhan palauttaminen (*Peace restoration by partnership*).
6. Monikansallinen rauhan palauttaminen ja valtion rakentaminen (*Multinational peace restoration, UN state creation*).³⁵

Ensimmäisen sukupolven perinteinen rauhanturvaaminen noudattelee samoja kriteerejä kuin muillakin tutkijoilla: suostumus-, puolueettomuus- ja minimivoimankäytön periaatteita. Toinen sukupolvi eroaa perinteisestä rauhanturvaamisesta siten, että operaatiot toteutetaan YK:n ulkopuolella. Tällaiseksi operaatioksi Thakur & Schnabel määrittelevät esimerkiksi Kansanyhteisön toiminnan Afrikassa Rhodesian muuttuessa Zimbabweksi. Kolmannen sukupolven laajennettu rauhanturvaaminen on nimensä mukaisesti tehtäväkentältään laajempi kuin edelliset sukupolvet: se ei ainoastaan luo olosuhteita osapuolten välisen rauhansopimuksen syntymiselle, vaan on kiinteä osa rauhansopimuksen toteuttamista. Tämä tarkoittaa laajempia tehtäviä, kuten poliisitoimintaa, aseistariisuntaa ja humanitaarisia operaatioita. Laajennetusta rauhanturvaamisesta seuraava askel on rauhaan pakottaminen, jota YK harjoitti muun muassa Somaliassa. Neljännen sukupolven operaatioiden ongelma on YK-sotilaiden sopimattomuus puhtaasti taistelutehtäviin.³⁶

Viides ja kuudes sukupolvi edustavat 1990-luvun lopulla yleistyneitä operaatioita, joissa YK valtuuttaa jonkin alueellisen toimijan palauttamaan rauhan kohdemaahan, esimerkkinä Nato Bosniassa. Maailmanjärjestö ei itse ota näin osaa ruohonjuuritason tehtäviin ja operaation johto ei ole sen käsissä. Kuudennen sukupolven operaatioissa rauhan palauttaminen toimii vain välivaiheena, lopullinen tavoite on YK:n johtamana

building, G. Pacification, H. Preventive deployment, I. Arms control verification, J. Protective services, K. Intervention in support of democracy, L. Sanctions enforcement.

³⁴ Suomennotokset kirjoittajan.

³⁵ Thakur & Schnabel 2001, 9–14.

³⁶ Thakur & Schnabel 2001, 9–13.

rakentaa sodan runtelemaan maahan toimiva valtio oikeusjärjestelmiseen ja infrastruktuureineen.³⁷

Thakurin & Schnabelin sukupolvijako nostaa hyvin esiin erilaisten toimijoiden roolin rauhanturvaoperaatioiden toimeenpanossa. Perinteinen rauhanturvaaminen oli puhtaasti Yhdistyneiden Kansakuntien organisoimaa ja johtamaa, kun taas 1990-luvulta lähtien yhä useampi operaatio sai valtuutuksensa YK:lta, mutta sen toteutti suurvaltajohtoinen sotakoalitio tai järjestö.

Bellamyn jako perustuu operaatioiden tavoiteltuihin lopputilanteisiin. Jako on karkea (viisi luokkaa), minkä vuoksi jokainen operaatiotyyppi sisältää monia erityispiirteitä. Kuitenkin se on riittävän kattava ja tämän tutkimuksen kannalta olemassa olevista jaotteluista käyttökelpoisin. Perinteisen rauhanturvaamisen lisäksi hän löytää neljä operaatiotyyppiä³⁸:

1. Siirtymän/muutoksen hallinta (*Managing transition*)
2. Laajennettu rauhanturvaaminen (*Wider peacekeeping*)
3. Rauhaan pakottaminen (*Peace enforcement*)
4. Rauhaa tukevat operaatiot (*Peace-support operations*)

Toisin kuin perinteisessä rauhanturvaamisessa, jossa rauhanturvajoukko valvoo tulitaukoa/aselepoa mahdollistaen osapuolten rauhanneuvottelut, siirtymän hallinnan tavoitteena on aktiivisesti toimia osapuolten hyväksymien poliittisten sopimuksien toimeenpanossa, mikä mahdollistaa siirtymän sodasta rauhaan. Tällainen operaatio on ollut esimerkiksi UNTAG Namibiassa.³⁹

Bellamy nostaa laajennetun rauhanturvaamisen eroksi perinteisestä ja muutoksen hallinnasta rauhanturvajoukon laajemmat tehtävät. Rauhanturvaajat saattavat joutua tulitauon valvonnan lisäksi erottamaan osapuolia toisistaan, valvomaan vaaleja tai suojelemaan siviilejä. Rauhanturvaajien on lisäksi tehtävä yhteistyötä monenlaisten

³⁷ Thakur & Schnabel 2001, 13–14.

³⁸ Suomennotokset kirjoittajan.

³⁹ Bellamy 2004, 5–6, 111.

kansainvälisten ja kansallisten järjestöjen kanssa, esimerkiksi humanitaarisen avun toimittamiseksi. Myös toimintaympäristö on laajempi: operaatioita toteutetaan edelleen konfliktin osapuolten hyväksynnällä, mutta toimialueella on jatkuva väkivallan uhka. Osapuolet eivät enää ole välttämättä suvereenia valtioita, vaan operaatio saatetaan toteuttaa maan sisäisen konfliktin hallitsemiseksi. Laajennetun rauhanturvaamisen tyyppiesimerkkejä ovat UNPROFOR Bosniassa sekä UNAMIR Ruandassa.⁴⁰

Rauhaan pakottaminen ja rauhaa tukevat operaatiot eivät enää sisällä *peacekeeping*-sanaa. Rauhaan pakottamista voidaan käyttää kahdessa tarkoituksessa: Ensiksi suvereenia valtiota vastaan, joka on rikkonut kansainvälisiä säännöksiä esimerkiksi hyökkäyssodalla toiseen maahan. Toisessa merkityksessä valtio tai ryhmä voidaan pakottaa rauhaan, mikäli se syyllistyy maan rajojen sisällä väkivaltaisuuksiin, esimerkiksi tiettyä kansanryhmää tai YK:n työntekijöitä kohtaan.⁴¹

Rauhaa tukevat operaatiot on operaatiotyypeistä monimutkaisin. Se sisältää vahvan monikansallisen sotilasjoukon lisäksi yhteiskunnallisen ja hallinnollisen elementin, joka pyrkii luomaan kohdevaltioon demokraattisen yhteiskunnan sodan raunioille. Rauhaa tukevan operaation sotilasjoukolla on vahva mandaatti ja se on sotilaallisesti kykenevä valvomaan koko alueen turvallisuutta, kunnes joukkoon liitetty mittava siviilikomponentti luo edellytykset nykyaikaiselle hallinnolle (poliisi, infrastruktuuri).⁴²

Edellä mainitut kolme tapaa jaotella operaatioita perinteisen rauhanturvaamisen ajan jälkeen ovat keskeisiä suomalaisen rauhanturvapolitiikan kannalta. Diehl et al. tehtäväkeskeinen jaottelu on hyvä esimerkki siitä, millaisia tehtäviä nykyaikainen rauhanturvajoukko saattoi joutua suorittamaan 1990-luvulla. Thakurin & Schnabelin kuusi sukupolvea taas korostavat operaatioiden toteuttajan roolia, johon Suomikin joutui ottamaan kantaa 1990-luvun Nato-johtoisiin IFOR, SFOR ja KFOR-operaatioihin osallistuttaessa.

⁴⁰ Bellamy 2004, 128–130.

⁴¹ Bellamy 2004, 146–149.

⁴² Bellamy 2004, 165.

Suomessa keskustelua kansainvälisistä operaatioista käydään käsitteillä rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta. Perinteisen rauhanturvaamisen olen jo määritellyt, Suomi ei siinä muista eroa. Perinteisen rauhanturvaamisen jälkeen monimutkaistuneet operaatiot, joita olen yllä esitellyt kansainvälisen tutkimuksen näkökulmasta, luetaan suomalaisessa keskustelussa kriisinhallinta-käsitteen alle.⁴³ Kansainvälinen kriisinhallinta on Suomessa kattokäsite, jonka alla kaikki muut käsitellään. Suomen ulkoministeriön Internet-sivuilla kansainvälisen kriisinhallinnan alle sisällytetään Euroopan Unionin sotilaallinen kriisinhallinta, siviilikriisinhallinta, YK:n rauhanturvatoiminta ja Nato-johtoiset kriisinhallintaoperaatiot⁴⁴. Suomessa jaetaan kriisinhallintaa selkeästi toimijan perusteella: Euroopan Unionin ja Naton operaatiot ovat sotilaallisia kriisinhallintaoperaatioita mutta YK:ssa Suomi osallistuu rauhanturvaoperaatioihin.

Rauhaan pakottaminen, rauhaa tukevat operaatiot tai laajennettu rauhanturvaaminen ovat suomalaisessa 2010-luvun poliittisessa keskustelussa harvinaisia käsitteitä. Vastinparina toimii perinteinen rauhanturvaaminen - sotilaallinen kriisinhallinta. 1990-luvulla eduskunnan ja hallituksen sorvatessa uutta rauhanturvalakia ja päättäessä osallistumisesta muun muassa Bosniaan ja Kosovoon suuntautuviin kriisinhallintaoperaatioihin poliittiset päättäjät joutuivat määrittelemään, millaisiin operaatioihin suomalaisia halutaan tai voidaan lähettää. Lainsäädännössä ja poliittisessa keskustelussa käytettyjä käsitteitä on analysoitava niiden oikeassa kontekstissaan. Keskustelun ymmärtäminen vaatii ajankohdan kielellisten konventioiden hahmottamisen lisäksi ajan ajatusmaailman ja poliittisen tilanteen huomioimisen.⁴⁵

2. SUOMI RAUHANTURVAAJANA

2.1. Perinteisen rauhanturvaamisen aika

Toisen maailmansodan ollessa vielä käynnissä liittoutuneiden johdossa valmistauduttiin jo sodanjälkeiseen aikaan. Yrityksessään ylläpitää maailmanrauhaa epäonnistunut

⁴³ Ks. esim. Alahonko 1999.

⁴⁴ www.formin.fi.

⁴⁵ Hyvärinen et. al. 2003, 12.

Kansainliitto oli kadottanut merkityksensä, mutta vastaavaa tehtävää suorittamaan haluttiin perustaa sodan jälkeen uusi maailmanjärjestö. Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja allekirjoitettiin San Franciscossa kesäkuussa 1945 ja jäsenmaiden ratifiointien jälkeen YK katsotaan perustetuksi 24. lokakuuta 1945. Suomi hyväksyttiin YK:n jäseneksi joulukuussa 1955.⁴⁶

YK:n päämäärä on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen. Peruskirjan VI ja VII lukuun kirjattiin ne toimenpiteet, joihin maailmanjärjestö voi ryhtyä rauhan ollessa uhattuna. VI luku (Pacific Settlement of Disputes) asetti askelmerkit kriisien rauhanomaista ratkaisua varten. Kansainliiton epäonnistuminen tuoreessa muistissa YK haluttiin valtuuttaa myös voimakkaampien keinojen käyttöön, minkä vuoksi laadittiin peruskirjaan VII luku (Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace and Acts of Aggression). Tämän luvun 42 artikla valtuutti YK:n turvallisuusneuvoston⁴⁷ tarvittaessa käyttämään sotilaallista voimaa rauhan palauttamiseksi, mikäli VI luvun toimet olivat riittämättömiä. 43 artikla velvoitti jäsenmaat tarjoamaan asevoimiensa suorituskykyä turvallisuusneuvoston käyttöön sen sitä pyytäessä.⁴⁸

Millä pelimerkeillä VII luvun kaltaisia sotilaallisia toimenpiteitä sitten oli tarkoitus toteuttaa? Perustamisensa jälkeen YK:lla oli pyrkimys luoda järjestölle oma vakinainen armeija. Asiasta neuvoteltiin pitkään, mutta jäsenvaltioiden erimielisyydet joukkojen kokoonpanosta, koosta ja eri jäsenvaltioiden panoksesta aiheuttivat suunnitelmien raukeamisen.⁴⁹ Maailmanjärjestölle ei luotu omaa sotilasyksikköä valvomaan maailmanrauhaa, vaan toimintatavat muotoutuivat tulevaisuudessa käytännön kautta. Käytännössä jokaista eteen tullutta kriisiä varten on koottu oma erillinen rauhanturvajoukko.

⁴⁶ Broms 1990, 36–45, 107–108.

⁴⁷ YK:n peruskirjan mukaan turvallisuusneuvosto kantaa päävastuun rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä. Siihen kuuluvat pysyvinä USA, Neuvostoliitto/Venäjä, Iso-Britannia, Ranska ja Kiina, sekä kymmenen vaihtuvaa jäsentä, jotka valitaan kahden vuoden välein YK:n yleiskokouksessa. Pysyvillä jäsenmailla on neuvoston päätöksiin veto-oikeus. YK:n peruskirja V luku.

⁴⁸ UN Charter.

⁴⁹ Broms 1990, 314–316.

Ensimmäistä kertaa YK joutui turvautumaan peruskirjan VII lukuun vuonna 1948 Palestiinassa Israelin ja arabivaltioiden välillä alkaneiden vihollisuuksien vuoksi. VII luvun sotilaallisia toimenpiteitä ei vielä käytetty, sillä osapuolet saatiin painostettua aselepoon ainoastaan uhkaamalla voimatoimilla. Alueelle välitettyä aselepoa valvomaan perustettiin United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)⁵⁰, johon osallistui satoja sotilastarkkailijoita. Vuosina 1950–1953 käydyssä Korean sodassa YK tuki Etelä-Korean armeijaa pääosin Yhdysvaltain sotilaiden ja kaluston voimin.⁵¹

Mittava operaatio alkoi vuonna 1956 Suezin kriisin ratkaisemiseksi. Egyptin ja Israelin välisen sodan jälkeen perustettiin United Nations Emergency Force (UNEF), jonka tehtävänä oli valvoa joukkojen vetäytymistä ja toimia maiden välisenä sotilaallisena ”puskurina”.⁵² UNEF I oli ensimmäinen varsinainen YK:n rauhanturvaoperaatio. Siinä noudatetut periaatteet tulivat määrittämään maailmanjärjestön rauhanturvatoimintaa vuosikymmeniksi:

1. Rauhanturvajoukon on saatava kriisin osapuolten hyväksyntä saapumiselleen toimialueelle.
2. Rauhanturvaajat eivät saa joutua konfliktin osapuoliksi.
3. Rauhanturvaajien voimankäyttö on rajoitettu ainoastaan itsepuolustukseen.
4. Rauhanturvaoperaatioon osallistuvien tulee olla vapaaehtoisia ja mikäli mahdollista pienistä, puolueettomista valtioista.
5. Operaatio on YK:n pääsihteerin alaisuudessa.⁵³

Suomi osallistui ensimmäistä kertaa Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvatoimintaan lähes välittömästi maailmanjärjestöön liittymisensä jälkeen. 1956 perustettuun UNEF I:een Suomi lähetti noin 250 rauhanturvaajan vahvuisen komppanian (YKSK⁵⁴), joka koostui puolustusvoimien kantahenkilökunnasta (upseerit) sekä reserviläisistä (pääosa aliupseereista ja miehistöstä). Komppania oli koottuna kolmessa viikossa pääsihteerin osallistumispyynnöstä, eikä koulutukseen juuri ollut

⁵⁰ UNTSO on edelleen käynnissä sotilastarkkailijaoperaationa.

⁵¹ Broms 1990, 319–327.

⁵² Reinimaa 2006, 20–23.

⁵³ Esref 2003, 22–23.

⁵⁴ Yhdistyneiden Kansakuntien Suomen Komppania.

aikaa. Komppania lähti Suezille melkoisen mediahumun saattelemana 10. joulukuuta 1956.⁵⁵

YKSK:n kuudeksi kuukaudeksi kaavailtua palvelusta jatkettiin hallituksen päätöksellä vuoden mittaiseksi ja samalla komppaniaa täydennettiin valtaosan henkilöstöstä vaihtuessa⁵⁶. Joukon tehtävät koostuivat monenlaisista vartiointi- ja valvontatehtävistä, ennen kaikkea demarkaatiolinjalla Gazassa. Reinimaan mukaan suomalaiset suoriutuivat tehtävistään hyvin, mutta vuoden palveluksen jälkeen komppania kotiutettiin joulukuussa 1957.⁵⁷ Suomessa Suezin operaatioon osallistuminen nähtiin jälkikäteen pääosin myönteisenä. Kuolemantapauksilta vältyttiin ja Suomen arvovallan koettiin kohonneen kansainvälisesti. Ongelmia olivat aiheuttaneet lähinnä kiista YK:n kanssa joukon rahoituksesta sekä komppanian lievät kurinpitovaikeudet.⁵⁸ Suomi vetäytyi operaatiosta ensimmäisten maiden joukossa; UNEF jatkui aina vuoteen 1967 saakka.⁵⁹

Suezin jälkeen Suomi ei lähes kymmeneen vuoteen osallistunut rauhanturvaoperaatioihin. Vuonna 1960 YK kyllä halusi suomalaisen kuljetuskomppanian maailmanjärjestön operaatioon Kongossa, mutta Suomen valtionjohto kieltäytyi lähettämästä joukkoja.⁶⁰ Seuraava suomalaisittain merkittävä operaatio alkoi vuonna 1964 Kyproksella, jossa saaren kreikkalais- ja turkkilaisväestöt ajautuivat sotaan. Maaliskuussa 1964 YK hyväksyi päätöslauselman 186, jonka perusteella käynnistettiin United Nations Force in Cyprus (UNFICYP) -operaatio.⁶¹ Suomessa suhtauduttiin operaatioon sekä poliittisesti että median taholta epäilevästi, mutta maa lähetti Kyprokselle tuhannen miehen pataljoonan huhtikuussa 1964.⁶²

⁵⁵ Reinimaa 2006, 36–47.

⁵⁶ Komppaniat eritellään YKSK 1 ja YKSK 2.

⁵⁷ Reinimaa 2006, 130–131, 196–197.

⁵⁸ Kronlund & Valla 1996, 124–129.

⁵⁹ Broms 1990, 335.

⁶⁰ Kronlund & Valla 1996, 132–137.

⁶¹ Broms 1990, 373–377.

⁶² Holma et. al. 2010, 161–162. Suomen merkitystä Kyproksen kriisiin reagoinnissa nosti suurlähettiläs Sakari Tuomiojan rooli pääsihteerin määräämänä Kyproksen kriisin poliittisena sovittelijana. Kronlund & Valla 1996, 147.

UNFICYP sai aluksi kolmen kuukauden mandaatin, jota kuitenkin jatkettiin ja jatkettiin. Tilanne Kyproksella vakiintui ja suomalaistenkin vahvuutta laskettiin, kunnes kesällä 1974 väkivaltaisuuDET alkoivat kreikkalaisten vallankaappauksen jälkeen uudelleen. UNFICYP ja sen suomalaisen pataljoonan (YKSP) osat joutuivat turkkilaisten maihinnousun jälkeen jatkuvan tulituksen kohteeksi. YKSP:n tehtävä oli pyrkiä rauhoittamaan tilannetta ja avustaa humanitaarisessa toiminnassa, mikä oli vaikeaa pataljoonan vahvuuden ollessa ainoastaan 226 miestä. Kesän sotatoimien aikana haavoittui yhteensä 17 suomalaista sotilasta. YKSP lakkautettiin taloudellisin perustein syksyllä 1977.⁶³

Kyproksen kriisin ollessa edelleen YK:n asialistalla Lähi-idässä tapahtui jälleen. Jom Kippur -sodan syttyminen Egyptin ja Syyrian hyökätessä Israeliin lokakuussa 1973 johti maailmanjärjestön väliintuloon ja suomalaisten rauhanturvaajien paluuseen Lähi-itään. Israelin ja Egyptin välisten taistelujen lopettamiseksi Siinain niemimaalla välitettiin aselepo, jota valvomaan perustettiin Second United Nations Emergency Force (UNEF II). Suomen panos UNEF II:ssa oli merkittävä, sillä sen komentajaksi määrättiin kenraali Ensio Siilasvuo, ja jotta operaatio saatiin nopeasti käyntiin, suomalainen 200 rauhanturvaajan osasto irrotettiin Kyprokselta UNFICYP:sta ja siirrettiin Suezille.⁶⁴ Marraskuussa 1973 varsinainen valvontajoukko (YKSV) saapui Suomesta Suezille.⁶⁵

Rauhanturvaajaliiton historiikissa UNEF II arvioidaan menestyksekkääksi operaatioksi. Lähes kuusi vuotta kestäneen toimintansa aikana rauhanturvajoukko ryhmittyi Egyptin ja Israelin armeijan väliin, valvoi armeijoiden erottamisen toisistaan ja varmisti rauhansopimukseen kirjatun joukkojen vetäytymisen toteutuksen. Operaatio, johon osallistui yhteensä 13 valtiota, päättyi loppuvuonna 1979. Suomalaisia palveli UNEF II:ssa yhteensä lähes 5 000.⁶⁶

Jom Kippur –sodassa Israel soti myös Syyriaa vastaan. Sen ratkaisemiseksi osapuolet sopivat kesällä 1974 loitontamissopimuksen, jota valvomaan perustettiin United Nations

⁶³ Laine et. al. 1982, 157–180, 198–199.

⁶⁴ Holma et. al. 2010, 184–186.

⁶⁵ Vainio 1994, 16–18.

⁶⁶ Holma et. al. 196–198.

Disengagement Observer Force (UNDOF). Loitontamisvyöhykkeellä olevien sotilasyksiköiden ja -kaluston määrä oli rajoitettu ja UNDOF:n rauhanturvaajien tehtävänä oli vyöhykkeen valvonta.⁶⁷ Suomi tuli mukaan operaatioon vuonna 1979, kun Siinailta YKSV siirtyi Siinailta Golanin kukkuloille Israelin ja Syyrian väliselle loitontamisvyöhykkeelle osaksi UNDOF:ia.⁶⁸

Libanonia tukikohtanaan pitäneet palestiinalaisjärjestöt tekivät kranaatti- ja raketti-iskuja naapurivaltio Israeliin 1970-luvulla. Israel vastasi hävittäjien kostoiskuilla. Maaliskuussa 1978 erään tuhoisan terrori-iskun jälkeen Israelin armeija hyökkäsi Libanoniin tuhoten palestiinalaississien asemat rajan pohjoispuolella. Alueelle perustettiin United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) palauttamaan alueen turvallisuus ja varmistamaan Israelin vetäytyminen miehittämiltään alueilta. Noin 6000 sotilaan UNIFIL ryhmittyi alueelle kevään 1978 kuluessa.⁶⁹

Suomi lähti mukaan UNIFIL-operaatioon pataljoonan (FINNBATT) vahvuusena vuonna 1982. Libanonia on yleisesti pidetty Suomen siihen asti haastavimpana rauhanturvaoperaationa, jossa konfliktin osapuolten välillä ei ollut selkeitä rajoja ja rauhan valvonnan sijasta toimittiin sotatoimialueella.⁷⁰ Vuoteen 2001 kestäneen operatiivisen toimintansa aikana FINNBATT koki välillä rauhallisempia jaksoja, kun taas Israelin operaatioiden aikana YK:n tukikohtia ja asemia saatettiin tulittaa. Vuonna 2000 Israel vetäytyi Libanonista ja UNIFIL:in vahvuutta alettiin laskea. Osana tätä kehitystä Suomi kotiutti pataljoonan vuonna 2001. Heinäkuussa 2006 uudelleen syttynyt sota Israelin ja Hizbollah-järjestön välille johti kuitenkin operaation vahvistamiseen, jolloin myös Suomi palasi Libanoniin, tällä kertaa pioneerikomppanian voimin.⁷¹

Edellä kuvattuja operaatioita kutsutaan perinteiseksi rauhanturvaamiseksi. Bellamyn mukaan perinteisen rauhanturvaamisen (*traditional peacekeeping*) tavoite on luoda

⁶⁷ Vainio 1994, 14–15.

⁶⁸ Kronlund & Valla 1996, 328–332. Suomalaisosasto kotiutettiin vuonna 1993. Operaatio on edelleen käynnissä.

⁶⁹ Virtanen, 1991, 41–44.

⁷⁰ Ks. esim. Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 11. Vrt Virtanen 1991, 62–66.

⁷¹ Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 11–15.

olosuhteet, joissa konfliktin osapuolet pystyvät itse ratkaisemaan ristiriitansa, usein kansainvälisen tuen/painostuksen alla. Bellamy kiteyttää tällaiset operaatiot kolmeen teemaan:

- Suostumus (*consent*)
- Puolueettomuus (*impartiality*)
- Vähimmäisvoiman käyttö (*minimum use of force*)

Suostumusperiaatteen mukaan osapuolten (valtioiden), joiden alueelle rauhanturvajoukko sijoitetaan, on hyväksyttävä operaatio ja joukkojen saapuminen maahan. Puolueettomuusperiaate tarkoittaa, että rauhanturvajoukot ovat toiminnassaan neutraaleja osapuolten suhteen. Joukot ovat kevyesti aseistettuja eivätkä osallistu taistelutoimintaan; käytännössä aseellista voimaa käytetään ainoastaan itsepuolustukseksi.⁷²

Tällaisten operaatioiden tehokas käyttö asettaa tietyt vaatimukset konfliktille, jota pyritään ratkaisemaan. Ensinnäkin konfliktin on oltava suvereenien valtioiden välinen. Toiseksi osapuolten armeijat ovat perinteisiä hierarkkisia sotajoukkoja. Kolmanneksi osapuolilla on oltava todistettava pyrkimys kohti rauhanomaista ratkaisua.⁷³ Perinteisiä rauhanturvaoperaatioita aloitettaessa osapuolet saattoivat esittää vaatimuksia myöskin tulevan rauhanturvajoukon kokoonpanoon, esimerkiksi sen kansallisuuksiin.⁷⁴

Kylmän sodan maailmantilanne vaikutti merkittävästi Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaoperaatioiden toimintaan. Bellamy & Williams väittävät länsimaiden osallistumista maailmanjärjestön operaatioihin tutkivassa artikkelissaan, että ”neljän poliisin”⁷⁵ puutteet neutraaliuden vaatimuksessa sekä vahvat kansalliset intressit maapallon kriisipesäkkeissä heikensivät niiden mahdollisuutta osallistua koko voimallaan rauhanturvaoperaatioihin. Tämä taas vahvisti puolueettomien maiden (ml Pohjoismaat) merkitystä operaatioiden toteuttajana.⁷⁶

⁷² Bellamy 2004, 95–97.

⁷³ Sama, 97.

⁷⁴ Holma et. al. 2010, 100.

⁷⁵ USA, Iso-Britannia, Ranska, Neuvostoliitto

⁷⁶ Bellamy & Williams 2009, 40–44.

Myös Suomessa operoitiin kylmän sodan ilmapiirissä tehtäessä päätöksiä rauhanturvatoimintaan osallistumisesta. Kuten todettua, Suomen tunnustettu asema puolueettomana valtiona teki maasta halutun kumppanin joukkoja lähettäväksi maaksi⁷⁷. Toisaalta Suomessa myös seurattiin tarkasti Neuvostoliitosta kuuluvia kommentteja. Suomi kieltäytyi osallistumasta YK:n operaatioon Kongossa, ja tuon päätöksen takana on nähty ainakin osittain olleen Neuvostoliiton reaktion ennakkointia. Samoin Kyproksen UNFICYP:n kohdalla Suomi pysytteli aluksi kielteisellä kannalla peläten oman puolueettomuuspolitiikkansa puolesta.⁷⁸

2.2. Rauhaturvaamisesta kriisinhallintaan

Jos Lähi-itä oli ollut Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvatoiminnan keskiössä maailmanjärjestön ensimmäisinä vuosikymmeninä, Balkanin alue oli kansainvälisen yhteisön mielenkiinnon kohteena 1990-luvulla. Jugoslavian hajoaminen pakotti YK:n useaan rauhanturvaoperaatioon ja pohtimaan koko toimintamallin mielekkyyttä. Slovenia ja Kroatia irtautuivat Jugoslaviasta ensimmäisinä vuonna 1991. Kroatian raja-alueilla käytyjen taistelujen jälkeen YK sai välitettyä alueelle aselevon ja sitä valvomaan saapui United Nations Protection Force (UNPROFOR) helmikuussa 1992.⁷⁹

UNPROFOR onnistui tehtävässään Kroatian aselevon valvonnassa hyvin. Lisäksi vuodesta 1993 alkaen operaation alaisuudessa toimi osasto, joka valvoi tilannetta Makedoniassa pyrkimyksensä estää Jugoslavian konfliktin laajempi leviäminen⁸⁰. Ongelmaksi muodostui alkava Bosnian sota, jonka melskeisiin rauhanturvajoukko joutui. Ulkomaat seurasivat Bosnian tilannetta pitkään sivusta, eikä UNPROFOR laajennetuista tehtävistään ja mandaatistaan huolimatta onnistunut rauhoittamaan tilannetta. Joukko ajautui sodan osapuoleksi, rauhanturvaajia otettiin panttivangeiksi ja

⁷⁷ Esimerkiksi UNEF 1, UNFICYP. Suomen osallistuminen nähtiin tärkeäksi puolueettomuuden vuoksi. Samaa argumenttia käytettiin myös Suomen poliittisissa keskusteluissa. Kronlund & Valla 1996, 116–118, 138–144.

⁷⁸ Kronlund & Valla 1996, 132–134, 139–140.

⁷⁹ Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 15–16.

⁸⁰ Operaatio Makedoniassa eriytyi vuonna 1995 itsenäiseksi UNPROFOR:sta nimellä United Nations Preventive Deployment Force (UNPREDEP). Suomi oli mukana pohjoismaisessa pataljoonassa. Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 19–20.

he kärsivät tappioita. Sota päättyi Daytonin rauhansopimukseen joulukuussa 1995 ja UNPROFOR:n tehtävät Bosniassa otti Nato-johtoinen Implementation Force (IFOR).⁸¹

Suomi oli mukana UNPROFOR:ssa maaliskuusta 1992 heinäkuuhun 1993 rakentajapataljoonalla. Suomalaisten tehtävänä oli rakentaa YK-joukoille majoitus- ja esikuntatiloja.⁸² Suomen osallistuminen operaatioon nimenomaan rakennusmiehillä johtui taisteluiden jatkumisen riskistä, ja rakentajapataljoona nähtiin helpommaksi irrottaa alueelta. Nato-johtoiseen IFOR-operaatioon pyydettiin joukkoja myös sotilasliiton rauhankumppanuusmailta, mukaan lukien Suomelta. Suomessa keskustelua herätti ensimmäinen Naton johtama operaatio, mutta maa lähetti Bosniaan kuitenkin jälleen rakentajapataljoonan. Joulukuussa IFOR:ia supistettiin ja sen nimeksi vaihtui Stabilisation Force (SFOR). Samalla suomalaisjoukko muutettiin jääkäripataljoonaksi.⁸³

Balkan ei ollut Yhdistyneiden Kansakuntien ainoa mielenkiinnon kohde. 1990-luvun alussa YK:n panostus rauhanturvaoperaatioihin kasvoi räjähdysmäisesti sekä sotilaiden määrällä että taloudellisesti mitattuna.⁸⁴ Maailmanjärjestö aloitti mittavia operaatioita muun muassa Namibiassa (UNTAG 1989–1990), Kambodzhassa (UNTAC 1992–1993), Somaliassa (UNOSOM I 1992–1993, UNOSOM II 1993–1995) ja Ruandassa (UNAMIR 1993–1994). Suomen kontribuutio näissä operaatioissa oli UNTAG:ia⁸⁵ lukuun ottamatta vähäinen, koostuen muutamista esikuntaupseereista.

YK:n rauhanturvaoperaatiot muuttuivat 1990-luvun alussa muutenkin kuin lukumäärällisesti. Kylmän sodan päättymisen voidaan nähdä vaikuttaneen sekä konfliktien syntyyn että maailmanjärjestön tapaan reagoida uusiin kriiseihin. Itäblokin hajottua ja vanhan kaksinapaisen vastakkainasettelun päätyttyä useassa valtiossa ajaututtiin sisäisiin kiistoihin, kun entinen kylmän sodan motivoima tukija poistui näyttämöltä. YK:n turvallisuusneuvoston toimintakyky ja yhtenäisyys parani itäisen vastapuolen heikennyttyä ja myös läntiset suurvallat alkoivat kiinnostua ja panostaa

⁸¹ Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 16–18.

⁸² Holma et. al. 2010, 246–247.

⁸³ Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 18, 20–21.

⁸⁴ Bellamy 2004, 92.

⁸⁵ Namibian itsenäistymistä oli turvaamassa pataljoona suomalaisrauhanturvaajia. Holma et. al. 2010, 287–288.

rauhanturvaoperaatioihin. Myös suuri yleisö länsimaissa painosti päättäjiä reagoimaan maailman konflikteihin median tuodessa kaukaiset konfliktit osaksi uutisvirtaa.⁸⁶

Laajempi panostus rauhanturvaoperaatioihin ei kuitenkaan taannut onnistumisia. Sekä Bosnian, Somalian että Ruandan konflikteissa YK:n rauhanturvaajat eivät pystyneet estämään kansanmurhiksi asti laajenneita väkivaltaisuuksia. Puutteet joukkojen mandaatissa, aseistuksessa ja ohjeistuksessa aiheuttivat sen, että esimerkiksi Bosniassa hollantilaiset rauhanturvaajat joutuivat seuraamaan Srebrenican verilöylyä puuttumatta siihen⁸⁷. Nämä vastoinikäymiset saivat monet valtiot vetäytymään YK:n alaisista operaatioista, jolloin maailmanjärjestön toiminta rauhanturvaamisen saralla vaikeutui merkittävästi.⁸⁸

YK:n epäonnistumiset Bosniassa, Somaliassa ja Ruandassa nähdään suomalaisessa tutkimuksessa käännekohtana siirtymisessä perinteisestä rauhanturvaamisesta kohti sotilaallista kriisinhallintaa.⁸⁹ Epäonnistumiset osoittivat, että uudenlaisiin kriiseihin ei enää pystytty vastaamaan perinteisillä keinoilla. Valtioiden sijaan konfliktien osapuolina saattoi olla epämääräisiä ryhmiä, joiden erottaminen oli vaikeaa. 1990-luvun alun operaatioissa tiukat tai olemattomat voimankäytön säännöt haittasivat tehokasta toimintaa: rauhanturvajoukko ei pystynyt estämään väkivaltaisuuksia ja se kärsi tappioita. Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenvaltiot alkoivat etsiä keinoja, joilla vastata uudenlaisiin haasteisiin.⁹⁰

2.3. Lainsäädäntö

Suomen ensimmäinen rauhanturvaoperaatio UNEF I toteutettiin sekä Yhdistyneiden Kansakuntien että Suomen valtiojohdon osalta vahvan improvisaation värittämänä, sillä lainsäädännöllistä tai aikaisemman kokemuksen tuomaa perustaa kyseisen kaltaiselle toiminnalle ei ollut olemassa. Suomen hallitus teki YK:n pääsihteerin pyynnön saatuaan

⁸⁶ Bellamy 2004, 76–79.

⁸⁷ Rohde 2006, 132–133.

⁸⁸ Bellamy 2004, 81–85.

⁸⁹ Ks. esim. Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 4.

⁹⁰ Vesa 2007, 528; Bellamy 2010, 84–85.

päätöksen osallistumisesta, jonka jälkeen operaation rahoitukselle haettiin eduskunnan mandaatti.⁹¹ Tämän lisäksi eduskunta säätöi lain Lähi-idän suomalaisesta valvontajoukosta. Sen mukaan joukko ei kuulunut puolustusvoimiin ja kaikki siinä palvelevat sotilaat olivat vapaaehtoisia.⁹²

YK:n pääsihteeri Hammarskjöld alkoi UNEF I:n kokemusten pohjalta ajaa maailmanjärjestön rauhanturvatoiminnalle vakinaisempia toimintamalleja 1950-luvun lopulla. Pohjoismaissa ja Suomessa suunniteltiin 1960-luvun alkupuolella niin sanotun valmiusjoukon perustamista, jota käytettäisiin mahdollisten tulevien rauhanturvaoperaatioiden pohjana. Suunnittelu kuitenkin keskeytyi Kyproksen kriisiin vuonna 1964. Koska vuoden 1956 laki valvontajoukosta tulkittiin koskemaan ainoastaan UNEF I:stä, Kyprokselle lähtevää joukkoa varten oli säädettävä uusi laki. Jo valmiusjoukkosuunnittelussa näkyneet pyrkimykset kohti vakinaisempaa rauhanturvatoimintaa saatettiin myös lakitekstiin. Sen sijaan, että laki olisi koskenut ainoastaan Kyproksen valvontajoukkoa, laki valtuutti hallituksen päättämään myös tuleviin YK:n rauhanturvaoperaatioihin osallistumisesta. Eduskunnan merkitys väheni lain myötä, sillä hallitus velvoitettiin kuulemaan vain ulkoasiainvaliokuntaa päätösten yhteydessä.⁹³

Suomalaisten lähettämisestä YK:n operaatioihin päätettiin vuoden 1964 valvontajoukkolain nojalla aina vuoteen 1984 saakka. Kokemukset eri operaatioista sekä rauhanturvaajien etujärjestön vaatimukset jäsenistönsä lainsäädännöllisen aseman parantamisesta johtivat esitykseen laiksi Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan. Eduskunta hyväksyi lakiesityksen kesällä 1984, minkä jälkeen muun muassa rauhanturvaamisen organisointi selkeni: valtioneuvosto ja tasavallan presidentti tekivät päätöksen osallistumisesta kuullen eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa, ja puolustusministeriö hoiti käytännön asiat rauhanturvatoiminnassa. Myös rauhanturvaajien oikeudellista asemaa selkeytettiin.⁹⁴

⁹¹ Kronlund & Valla 1996, 116–124, Reinimaa 2006, 31–32.

⁹² Kronlund & Valla 1996, 266–268.

⁹³ Kronlund & Valla 1996, 158–168, 268–275.

⁹⁴ Kronlund & Valla 1996, 277, 281–284.

Perinteisen rauhanturvaamisen kokemat takaiskut ja muutokset 1990-luvulla johtivat myös Suomen rauhanturvalain ajantasaisuuden arviointiin. Lainsäädäntö ei vastannut uusien operaatioiden haasteisiin esimerkiksi voimankäytösäännösten kohdalla, eikä se ottanut huomioon uusia toimijoita kansainvälisissä operaatioissa.⁹⁵ Joulukuussa 1995 uudistettuun rauhanturvalakiin kirjattiin:

”Suomi voi osallistua sellaiseen Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) tai Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) päätökseen perustuvaan sotilaalliseen kriisinhallintaan ja rauhanturvaamiseen (rauhanturvaamistoiminta), joka tähtää kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseen tai humanitaarisen avustustoiminnan ja siviiliväestön suojaamiseen.”⁹⁶

Uuden lain nojalla Suomi pystyi osallistumaan myös jonkin alueellisen organisaation toimeenpanemaan operaatioon, kunhan sillä oli YK:n valtuutus. Lakia ei kuitenkaan sovellettu YK:n peruskirjan 42 tai 51 artiklan mukaisiin operaatioihin; Suomi ei siis tulisi osallistumaan pakottamistoimiin tai ”muuhun rauhanpakottamiseksi katsottavaan toimintaan”.⁹⁷

Osallistumisesta ja osallistumisen lopettamisesta teki päätöksen myös vuoden 1995 lain mukaan tasavallan presidentti valtioneuvoston esityksestä, erikseen kunkin operaation kohdalla. Valtioneuvoston oli kuultava eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaa ennen asian esittelyä. Osallistuminen säilyi tällä tavoin joustavana⁹⁸. Parlamentaarinen kontrolli sisällytettiin lakiin seuraavalla lisäyksellä:

”Jos rauhanturvajoukon voimankäyttöä koskevat toimivaltuudet tulisivat olemaan perinteistä rauhanturvaamista laajemmat, valtioneuvoston on ennen esityksen tekemistä kuultava eduskuntaa antamalla sille asiasta selonteko. Samoin on meneteltävä, jos rauhanturvajoukon voimankäyttöä koskevia toimivaltuuksia suunnitellaan rauhanturvaamisoperaation kuluessa edellä tarkoitetuvin tavoin laajennettaviksi.”⁹⁹

⁹⁵ Aro 1999, 50–52.

⁹⁶ Laki 1465/1995, 1§.

⁹⁷ Laki 1465/1995, 1§.

⁹⁸ Aro 1999, 54.

⁹⁹ Laki 1465/1995, 2§.

Vaikka vuoden 1995 rauhanturvallailla lisättiin operaatioista päättämisen joustavuutta ja myös poliittista kontrollia eduskunnan tasolla, laki jätti myös tulkinnanvaraa. Hallitusmuodon 33§ 2 momentin mukaan sodasta ja rauhasta päättää tasavallan presidentti eduskunnan suostumuksella. Rauhanturvaamisen aseettomuuteen pyrkivän luonteen vuoksi valtaosa operaatioista pystyttiin päättämään rauhanturvain nojalla. Kuitenkin uusia riskejä sisältävät tehtävät, jotka vaativat rauhanturvaajille myös väljiä voimankäyttörajoituksia, saattoivat aiheuttaa joutumisen tilanteeseen, josta Miia Aro käyttää termiä ”sodankäynnin ja perinteisen rauhanturvaamisen välinen harmaa vyöhyke”.¹⁰⁰ Muistaen myös rauhanturvain 1§:n rajoitukset rauhaan pakottamiseen, Suomen poliittinen johto joutui tapauskohtaisesti arvioimaan edessä olleen operaation sotilaallisen luonteen. Tällöin korostuivat myös käsitteet, joita eriluonteisista operaatioista käytettiin ja millaisia merkityksiä niillä nähtiin.

2.4. Joukkojen perustaminen, koulutus ja rekrytointi

Vuonna 1956 Suomessa ei ollut olemassa vakiintunutta säännöstöä tai toimintamallia rauhanturvajoukon perustamisesta. Suezille lähetetyn suomalaisen komppanian perustamisvastuu annettiin hallituksen päätöksellä puolustusministeriölle. Pääesikunta perusti asiaa varten erityisen toimikunnan, joka huolehti esimerkiksi rauhanturvaajien rekrytoinnista.¹⁰¹ Koulutus koostui muutamasta luennosta, ampumarjoituksesta ja sulkeisjärjestysharjoituksesta ennen lähtöparaattia.¹⁰²

1960-luvulla Kyproksen operaation yhteydessä suomalaisten toimintatavat alkoivat vakiintua. Ulkoasiain- ja puolustusministeriö yhdessä pääesikunnan kanssa vastasivat joukon perustamisesta. Käytännön asioita varten pääesikuntaan oli perustettu YK-toimisto. Rauhanturvajoukkojen koulutukseen ei ollut olemassa mitään vakituista paikkaa, joten Kyproksen pataljoonan vaihtomiehistöjen¹⁰³ koulutus annettiin

¹⁰⁰ Aro 1999, 53–54.

¹⁰¹ Kronlund & Valla 1996, 291.

¹⁰² Reinimaa 2006, 43–44.

¹⁰³ Käytetään yleisesti nimitystä rotaatio.

Santahaminassa ja Hyrylässä. Kyproksella jo palvelleet olivat mukana kouluttamassa uutta rotaatiota ja koulutus jatkui toimialueella.¹⁰⁴

YK-joukkojen kouluttaminen siirrettiin kokonaan Niinisalon Tykistöprikaatiin perustetun YK-Koulutuskeskuksen esikunnan vastuulle vuonna 1969. Sen tehtävänä oli muun muassa valmiusjoukon perustaminen ja kouluttaminen, sotilaallisten YK-kurssien järjestäminen ja joukkojen huolto ja kotiuttaminen. YKKoulK alkoi välittömästi perustamisensa jälkeen kouluttaa suomalaista valmiusjoukkoa¹⁰⁵ tulevia kansainvälisiä tehtäviä varten. Valmiusjoukkoon rekrytoitiin kokenutta YK-reserviä ja sen koulutuksella pyrittiin mahdollistamaan nopea siirtyminen valvontajoukkona uuteen operaatioon.¹⁰⁶

1990-luvun operaatioiden uusien haasteiden johdosta Suomen rauhanturvaajakoulutusta päätettiin laajentaa ja täydentää.¹⁰⁷ Vuosikymmenen alkupuolen koulutus oli vielä tavanomaista: YK-koulutuskeskus koulutti tavallisen suomalaisen sotilaskoulutuksen saaneita miehiä ja naisia noin viisi viikkoa kestävässä rotaatiokoulutuksessa ennen operaatioon lähtöä. Vuonna 1996 eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen perustaa Suomen Kansainvälinen Valmiusjoukko (SKVJ), jonka suorituskyky vastaisi paremmin uusien kriisinhallintatehtävien vaatimuksiin. SKVJ-koulutus annettiin Porin prikaatissa vapaaehtoisille varusmiehille jo varusmiespalveluksen aikana kestäen noin 12 viikkoa. Tämän lisäksi joukko kävi normaalin rotaatiokoulutuksen ennen operaatioita.¹⁰⁸

Suomalaiset rauhanturvaajat on rekrytoitu ainoastaan vapaaehtoisista sotilaista. Tämä vaatimus koskee sekä kantahenkilökuntaa että reserviläisiä. Suezille lähetetyn komppanian ei haluttu pilaavan Suomen kansainvälistä mainetta, joten rauhanturvaajiksi hyväksyttiin ainoastaan nuhteettomia kansalaisia. Ensimmäisiin operaatioihin henkilöstö rekrytoitiin lehti-ilmoituksilla ja hakemusten perusteella pääesikunta teki

¹⁰⁴ Kronlund & Valla 1996, 156–158, 302–303

¹⁰⁵ Valmiusjoukon suunnittelu alkoi jo 1950-luvun lopulla mutta keskeytyi Kyproksen kriisiin. Ks. Kronlund & Valla 1996, 158–176.

¹⁰⁶ Alahonko 1999, 25, 36–40.

¹⁰⁷ Sainio 2000, 194.

¹⁰⁸ Saloniemi-Pasternak & Visuri 2006, 41–42.

valinnat sopivista henkilöistä.¹⁰⁹ 1970- ja 1980-luvuilla YK-koulutuskeskus keräsi vapaaehtoisesta kantahenkilökunnasta ja reservistä nimiä valmiusjoukkoon, jonka pohjalta lähtevät joukot perustettiin. Suomalaiset rauhanturvaajat olivat ainoastaan miehiä vuoteen 1991 asti, jolloin myös naisia alettiin kouluttaa Niinisolossa.¹¹⁰

Kansainvälisen valmiusjoukkokoulutuksen aloittaminen muutti koulutusjärjestelyjä ja rauhanturvaajien rekrytointia 1990-luvun lopulla. YK-koulutuskeskus vastasi edelleen rotaatiokoulutuksista. Vapaaehtoisia rauhanturvaajia haettiin rotaatioihin kahdella hakukierroksella vuodessa, pääasiassa lehti-ilmoituksilla. Halukkaista valittiin riittävä määrä koulutus ja valintatilaisuuteen.¹¹¹ Porin prikaatin kouluttamaan kansainväliseen valmiusjoukkoon haettiin suoraan suorittamaan varusmiespalvelusta. Pääsyvaatimuksena oli soveltuvuus vähintään aliupseerikoulutukseen, jolloin noin puolet 600-800 hakijasta karsiutui. Varusmiespalveluksen jälkeen valmiusjoukkokoulutuksen saaneet yleensä allekirjoittivat vuoden mittaisen toimintavalmiussitoumuksen, joka mahdollisti heidän rekrytointinsa kriisinhallintatehtäviin.¹¹²

3. KOSOVIDON SOTA

3.1. Jugoslavian hajoaminen

Balkanin niemimaasta on monia mielikuvia. Kansainvälisessä politiikassa alue on yleensä nähty kulttuurien ja uskontojen kohtaamispisteenä, joka on aika ajoin kohdannut sotia, kriisejä ja ihmisoikeusloukkauksia. Kyseenalaiseen maineeseen ovat ennen kaikkea vaikuttaneet ensimmäisen maailmansodan syttymissyynä pidetyt laukaukset Sarajevossa kesällä 1914. Jokainen on varmasti kuullut aluetta verrattavan ruutitynnyriin.

¹⁰⁹ Kronlund & Valla 2006, 292–293.

¹¹⁰ Alahonko 1999, 118–119.

¹¹¹ Alahonko 1999, 166–167.

¹¹² Salenius-Pasternak & Visuri 2006, 40, 42.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Balkanille muodostettiin Serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskunta, joka muutti nimensä vuonna 1929 Jugoslaviaksi. Toisessa maailmansodassa akselivallat miehittivät Jugoslavian, mikä jakoi maan miehittäjiä tukeneisiin ja vastustaneisiin ryhmittymiin. Sodan loputtua vahvimiksi osoittautuivat kommunistiset partisaanit, jotka johtajansa Josip Broz Titon johdolla palauttivat ankarin ottein Jugoslavian yhtenäisyyden.¹¹³ Jugoslavian sosialistiseen liittotasavaltaan kuului kuusi osavaltiota: Bosnia-Herzegovina, Kroatia, Makedonia, Montenegro, Serbia ja Slovenia. Lisäksi kahdella Serbian maakunnalla, Kosovolla ja Vojvodinalla, oli autonomiset oikeudet. Monikansallista liittovaltiota yhdistivät Titon persoonan lisäksi kommunistinen puolue, poliisi ja armeija.¹¹⁴

Edellisessä konfliktissa kylvetään yleensä seuraavan kriisin siemen.¹¹⁵ Balkanin alueen kriiseihin on käytetty vastaavaa selitysmallia: 1990-luvun verisiin hajoamissotiin on haettu syitä paitsi toisen maailmansodan, myös esimerkiksi ottomaanimiehityksen aikaisista tapahtumista. Titon hallinto tiedosti menneisyyden kansalliset traumat, ja kaikenlainen menneisyydellä politikointi oli pannassa. Titon kuoltua vuonna 1980 liittovaltion tukahdutetut erimielisyydet pääsivät jälleen esiin ja poliittiseen keskusteluun.¹¹⁶

Jugoslavia alkoi 1980-luvulla natista liitoksissaan. Albaanienemmistöisessä Kosovossa puhkesi opiskelijamellakoita vuonna 1981, mikä sai serbien nationalistisen ajattelun liikkeelle. Slobodan Milosevicin kuuluisa lupaus Kosovon serbeille vuonna 1987 ”kukaan ei lyö teitä enää”, jäi elämään ja nosti Milosevicin serbinationalismin keulakuvaksi. Vuonna 1989 Kosovon autonomiaa rajoitettiin ja maakuntaan julistettiin poikkeustila: panssarit vyöryivät Kosovoon. Kosovon albaanit siirtyivät 1990-luvulle tultaessa passiivisempaan vastarintaan, ja liikehdintä siirtyi Sloveniaan ja Kroatiaan.¹¹⁷

¹¹³ Visuri 2000, 14–16.

¹¹⁴ Meier 1999, 2.

¹¹⁵ Visuri 2000, 11–12. Visuri käyttää esimerkkeinä ensimmäisen maailmansodan jälkitilannetta toisen maailmansodan syynä, sekä talvisotaa jatkosodan selittäväksi tekijänä.

¹¹⁶ Miron 2001, 21–22, Visuri 2000, 18–19.

¹¹⁷ Bideleux & Jeffries 2007, 530–533. Milosevicin sitaatti Visuri 2000, 20.

Ensimmäisenä Jugoslaviasta itsenäistyi varakkain osavaltio Slovenia vuonna 1991. Sen irtautuminen liittovaltiosta kävi varsin kivuttomasti, verenvuodatusta ei tarvittu. Samaan aikaan Slovenian kanssa itsenäiseksi julistautuneen Kroatian kohdalla taas ajaututtiin sotaan. Kroatian hallinnon ja alueen serbivähemmistön puolisotilaalliset joukot Jugoslavian liittoarmeijan tukemana kävivät hajanaisia taisteluita, joissa toteutettiin jo myöhemmissä sodissa tunnetuiksi tulleita etnisiä puhdistuksia. YK välitti osapuolten välille aselevon ja Kroatiaan perustettiin kansainvälinen rauhanturvaoperaatio.¹¹⁸

Bosnia-Herzegovina oli etnisesti yksi Jugoslavian hajanaisimmista osavaltioista. Enemmistö väestöstä oli muslimeja (44 prosenttia), mutta maassa oli suuri serbi- sekä kroaattivähemmistö. Eri etnisyydet elivät alueellisesti sekaisin ympäri osavaltiota. Bosnian muslimit julistivat osavaltion itsenäiseksi maaliskuussa 1992, minkä jälkeen taistelut alkoivat Bosnian serbien ja Bosnian hallituksen joukkojen välillä. Pahinta tuhoa aiheuttivat jälleen puolisotilaallisten joukkojen julmuudet. Bosnian serbit saartoivat useita kaupunkeja, mukaan lukien Sarajevon.¹¹⁹

Taistelut Bosniassa jatkuivat vuoteen 1995 saakka länsimaiden painostuksesta huolimatta. Heinäkuussa 1995 Bosnian serbit valtasivat YK:n suojeluksessa olleen Srebrenican kaupungin tappaen tuhansia muslimeita. Alueella toimineet YK:n rauhanturvaajat pidättäytyivät taistelusta.¹²⁰ Tapahtuma järkytti koko maailmaa, ja sitä pidetään yhtenä syynä Naton nopeaan interventioon myöhemmin Kosovossa.¹²¹ Bosniassa serbit joutuivat yhä ahtaammalle ja Nato teki ilmaiskuja serbijoukkoja vastaan. Marraskuussa 1995 allekirjoitettiin Daytonin rauhansopimus, jonka mukaan Bosnia jaettiin etnisyyksien mukaisiin alueisiin ja maahan lähetettiin Nato-johtoinen IFOR-rauhanturvajoukko.

¹¹⁸ Visuri 2000, 26–34.

¹¹⁹ Visuri 2000, 35–36.

¹²⁰ Rohde 2006, 132–133.

¹²¹ Merikallio & Ruokanen 2011, 415–416.

3.2 Taistelut Kosovossa

Kosovon maakuntaa voi pitää tietyllä tapaa kuvaavana esimerkkinä Balkanin alueen historiasta. Tuolla alueella etniset jännitteet on nähty erittäin räjähdysherkkinä ja käyty sota 1990-luvun lopulla Jugoslavian hajoamissotien loppunäytöksenä. Alueen rajat ovat poliittisesti määrittäneet (Serbian autonominen maakunta), mutta se sijaitsee kuitenkin maantieteellisesti varsin yhtenäisellä alueella, vuorten ympäröimänä.¹²² Sekä serbit että albaanit pitävät aluetta eräänlaisena ”pyhänä maana”. Serbien nationalistiselle ajattelulle keskeisenä tapahtumana pidetään Kosovo Poljen taistelua vuonna 1389, jossa prinssi Lazarin sotajoukot kärsivät ”kunniallisen tappion” ottomaanivalloittajille. Taistelusta on muodostunut serbinationalismin noustua 1980-luvulla myyttinen tapahtuma, joka korostaa Kosovon maakunnan merkitystä serbeille. Myös Serbian ortodoksikirkon tärkeimmät kirkot ja luostarit sijaitsevat Kosovossa.¹²³ Albaanit, jotka ovat Kosovon suurin etninen ryhmä, uskovat asuttaneena Balkanin aluetta ensimmäisinä, jo Rooman valtakunnan ajoilta saakka.

Kuten monet muutkin kansalliset myytit, myös Kosovon myyttisyys pohjautuu enemmän kansallisuusaatteeseen kuin todellisiin historiallisiin tapahtumiin. Serbit ovat vähemmistö Kosovossa, mutta nationalistisen päätöksen mukaan maakunnassa on vuodatettu niin paljon serbien verta ja siellä on niin paljon pyhäinjäännöksiä, että Kosovo on aina säilyvä serbeillä. Alun perin alueella asuneet albaanit ovat vuosisatojen saatossa sekoittuneet slaaveihin, joten vetoaminen kaksituhatta vuotta vanhaan maanomistukseen on jossain määrin perusteetonta.¹²⁴ Sinänsä ”kuka oli siellä ensin” – pohdinta on irrelevantti, tosin käytetty tapa perustella nykypäivän poliittisia kysymyksiä ja omistussuhteita.¹²⁵ Selittävänä tekijänä esimerkiksi serbinationalismin nousussa tällainen ajattelutapa on kuitenkin tiedostettava.

1980-luvulle tultaessa Kosovo oli Serbian autonominen maakunta, jota sekä serbit että albaanit pitivät omanaan. Etnisesti maakunnan väestö oli vuonna 1981 jakautunut

¹²² Malcolm 1998, 1-3.

¹²³ Bideleux & Jeffries 2007, 513.

¹²⁴ Bideleux & Jeffries 2007, 513–514.

¹²⁵ Malcolm 1998, 22.

seuraavasti: Albaaneja 77,4 prosenttia, serbejä 13,2 prosenttia ja muita (montenegrolaiset, turkkilaiset ym.) 9,4 prosenttia.¹²⁶ Hallinnollisesti serbit olivat kuitenkin johtavassa asemassa maakunnassa, samoin poliisi oli pääosin serbien miehittäjä.

Kuten aiemmin tuli ilmi, Kosovon albaanien liikehdintä 1980-luvulla sai maakunnan serbivähemmistön hakemaan turvaa isovelji Serbiasta, joka sitä Milosevicin johdolla myös antoi. Sotien riehussa Kroatia ja Bosniassa 1990-luvun alkupuolella Kosovo pysyi silti verraten rauhallisena. Albaaniväestö kärsi kuitenkin menetetyistä vapauksista ja serbipoliisin välillä mielivaltaisesta toiminnasta. Albaanien perustama Kosovon demokraattinen liitto (LDK) jatkoi passiivista vastarintaa muun muassa lakkoilemalla ja boikotoimalla väestönlaskentaa.¹²⁷

1996 maanpinnalle nousi myös aktivistien joukko, joka pyrki irrottamaan Kosovon Serbiasta aseellisin keinoin. Tästä joukosta kehittyi Kosovon vapautusarmeija UCK¹²⁸, jonka toiminta koostui serbipoliisien ja serbimielisten albaanien salamurhasta. Vuosien 1996–1998 aikana UCK:n toiminta oli melko pienimuotoista: kahden vuoden aikana sissijärjestön väitettiin syyllistyneen 21 murhaan. Helmi-maaliskuussa 1998 hyvin varustettu serbipoliisi aloitti suuren luokan operaation UCK:ta vastaan; albaanikyliin hyökättiin käyttäen taisteluhelikoptereita ja panssaroituja ajoneuvoja. Kymmeniä albaaneja kuoli, mikä johti ainoastaan UCK:n kannatuksen lisääntymiseen Kosovon albaaniväestön keskuudessa.¹²⁹

UCK:n ja serbipoliisin väliset taistelut kiihtyivät kesällä 1998. UCK teki sissi-iskuja serbipoliisin partioita vastaan, minkä jälkeen serbit, vahvennettuna armeijan yksiköillä, hyökkäsivät albaanikyliin polttaen talot ja tuhoten perheiden omaisuuden. Malcolm arvon mukaan syyskuuhun 1998 tultaessa 300 albaanikylää oli tuhottu ja 250 000 - 300 000 ihmistä oli ajettu kodeistaan. Lokakuussa Yhdysvaltain erikoislähettiläs Richard Holbrooke ja Milosevic saivat aikaan aseleposopimuksen, joka lopetti väkivaltaisuuDET

¹²⁶ Bideleux & Jeffries 2007, 512.

¹²⁷ Visuri 2000, 67–68.

¹²⁸ *Ushtria Clirimtare e Kosoves*, Visuri 2000, 70. Yleinen käytetty lyhenne on myös KLA (Kosovo Liberation Army).

¹²⁹ Malcolm 2006, 144–145.

hetkeksi.¹³⁰ Serbijoukot vetäytyivät sopimuksen määräämiltä alueilta ja Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestön tarkkailijoita saapui Kosovoon. Pekka Visurin mukaan aselepo oli molemmille osapuolille vain hengähdystauko, mitään pysyvää sopimuksella ei pystytty saavuttamaan. Hän myös toteaa, että viimeinen oljenkorsi rauhan saavuttamiseksi oli lokakuussa 1998 käytetty.¹³¹

3.3. Pommitukset ja kansainvälisen sotilasjoukon siirtyminen Kosovoon

Holbrooken ja Milosevicin sopimus aselevosta ei osoittautunut kestäväksi. Jo joulukuussa 1998 ETYJ:n tarkkailijat raportoivat uusista väkivaltaisuuksista UCK:n ja serbiviranomaisten välillä. Tammikuussa 1999 Racakin kylässä paljastui 45 albaanisiviilin joukkomurha; tapauksesta syytettiin serbejä. Joukkomurha uutisoitiin laajasti ja se kohdisti lännen mielenkiinnon jälleen Kosovoon.¹³² Väkivaltaisuuudet saivat myös USA:n lisäämään panostaan konfliktinhallintaan, joka oli ollut tähän saakka lähinnä eurooppalaisten käsissä. USA päätyi strategiaan, jolla osapuolet painostettaisiin poliittiseen sopimukseen uhkaamalla sotilaallisella voimankäytöllä. Tammikuun aikana myös USA:n liittolaiset taipuivat strategian taakse, saatuaan lupauksen amerikkalaisjoukkojen osuudesta myös mahdollisessa rauhanturvaoperaatiossa ja kuultuaan Moskovan hiljaisesta hyväksynnästä. YK:n siunaus tuli pääsihteerin Kofi Annanin puheen muodossa.¹³³

Strategisen yhteisymmärryksen saavuttamisen jälkeen USA:n ulkoministeri Madeleine Albright liittyi jälleen mukaan kansainvälisen kontaktiryhmän¹³⁴ toimintaan. Ryhmä kokoontui 29. tammikuuta ja haastoi Jugoslavian ja Kosovon albaanien edustajat rauhankonferenssiin Ranskan Rambouilletiin. Konferenssin suuntaviivoiksi asetettiin Kosovon autonomian lisääminen ja koko ratkaisun vahva kansainvälinen kontrolli. Mikäli ratkaisuun ei päästäisi ja väkivaltaisuuDET jatkuisivat, Nato uhkasi osapuolia

¹³⁰ Malcolm 2006, 144–145.

¹³¹ Visuri 2000, 81–84.

¹³² Bideleux & Jeffries 2007, 542–543.

¹³³ Daalder & O’Hanlon 2000, 69–75. Kirjoittajat korostavat erityisesti USA:n ulkoministeri Madeleine Albrightin roolia voimankäyttöstrategian laadinnassa sekä liittolaisten ja Venäjän hyväksynnän hankkimisessa.

¹³⁴ Ryhmään kuuluivat USA:n lisäksi Iso-Britannian, Venäjän, Ranskan, Saksan ja Italian ulkoministerit. Daalder & O’Hanlon 2000, 75.

sotilaallisella interventiolla. Neuvottelut oli määrä aloittaa 6. helmikuuta ja niille annettiin viikko aikaa.¹³⁵

Rambouilletin konferenssissa kontaktiryhmä esitti osapuolille sopimuksen yleiset periaatteet, joiden perusteella Kosovon väkivaltaisuudet ja maakunnan tuleva asema tultaisiin ratkaisemaan. Yleiset periaatteet sisälsivät muun muassa vaatimuksen väkivaltaisuuksien lopettamisesta ja sitoutumisesta rauhanomaiseen ratkaisuun neuvotteluteitse sekä vapaiden vaalien järjestämisestä Kosovossa ETYJ:n valvonnassa. Sopimuksen toimeenpanon valvonta olisi säilytetty erillisen komission ja ETYJ:n harteille. Jo alusta asti oli selvää, ettei aikarajaksi asetettu viikko riittäisi kaukana toisistaan olevien delegaatioiden allekirjoitusten saamiseen. Vaikeimmat kysymykset liittyivät Kosovon maakunnan tulevaan oikeudelliseen asemaan. Neuvotteluille annettiin useita kertoja uusi takaraja, kun tulosta ei saatu aikaiseksi.¹³⁶

Uudet takarajat eivät auttaneet ja neuvottelut päättyivät ilman ratkaisua 23. helmikuuta. Osapuolille annettiin kuitenkin vielä kolmen viikon jatkoaika, jonka jälkeen Pariisissa alkoi 15. maaliskuuta lyhyt neuvottelujakso. Sekään ei johtanut toivottuun tulokseen. Kosovon albaanivaltuuskunta allekirjoitti neuvotellun sopimuksen, mutta serbit eivät. Miksi neuvottelut eivät johtaneet toivottuun tulokseen? Osa tutkijoista on sitä mieltä, että heikko neuvottelutaktiikka piti osapuolet erillään. Tarjottuun sopimustekstiin lisättiin viime hetkellä sotilaallinen liite, joka olisi taannut Nato-johtoisille rauhanturvajoukoille laajat valtuudet koko Jugoslavian alueella. Jugoslavian valtuuskunta ei voinut tällaista hyväksyä.¹³⁷ Jos Serbia sai kohtaansa keppiä, on myös esitetty, että Kosovon albaanivaltuuskunta sai liikaa porkkanaa. Tätä on toisaalta kritisoitu, sillä myös albaaneja painostettiin allekirjoittamaan sopimus sen uhalla, että Naton sotilaallinen paine Jugoslaviaa kohtaan muuten heikkenisi. Konferenssia verrattiin usein Daytonin rauhansopimukseen, jossa USA:n panos oli merkittävä. Rambouilletissa Yhdysvallat oli tasaveroinen toimija EU:n ja Venäjän kanssa, minkä on epäilty heikentäneen konferenssin onnistumisen edellytyksiä.¹³⁸

¹³⁵ Weller 1999, 222–223.

¹³⁶ Weller 1999, 225–232. Weller selostaa seikkaperäisesti neuvottelujen eri vaiheet.

¹³⁷ Visuri 2000, 101.

¹³⁸ Daalder & O’Hanlon 2000, 84–88.

Koska albaaniosapuoli oli luonnoksen hyväksynyt, serbeille jäi kannettavaksi sopimuksen kaatajan viitta.¹³⁹ Konferenssin aikana taistelut Kosovossa olivat kiihtyneet ja Jugoslavian armeijan joukkoja oli ryhmittynyt yhä enemmän maakuntaan ja sen lähialueille.¹⁴⁰ 24. maaliskuuta Nato aloitti ilmaiskut kohteisiin Serbiassa. Julkisesti operaatio Allied Force:lla oli kolme tavoitetta:

1. Osoittaa Naton olevan tosissaan ja pakottaa Serbian johtajat perääntyvälle kannalle.
2. Estää lisääntyvä verenvuodatus ja siviilien tuhoaminen Kosovossa.
3. Mikäli tarpeellista, vakavasti heikentää Jugoslavian asevoimien kykyä vahingoittaa siviilejä Kosovossa.¹⁴¹

Nato kaavaili Allied Forcen olevan lyhyt operaatio. Ilmaiskuihin käytettiin verraten vähän kalustoa ja omien tappioiden pelossa sotilasliiton lentokoneet lensivät tavallista korkeammalla. Naton piirissä uskottiin Milosevicin taipuvan pommitusten edessä, minkä vuoksi varsinaista maaoperaatiota Kosovoon ei tarvittaisi.¹⁴² Ensimmäisessä vaiheessa Naton ilmavoimat, koostuen noin 80 prosenttisesti yhdysvaltalaiskoneista, pyrkivät lamauttamaan Jugoslavian ilmapuolustuksen. Tämän lisäksi pommittajat iskivät Jugoslavian armeijan sotilasosastoihin Kosovossa sekä viimeisessä vaiheessa myös Serbian yhteiskunnan infrastruktuuriin: sähkölaitoksiin, hallintorakennuksiin ja median kohteisiin.¹⁴³

Naton arviot lyhyestä sodasta eivät toteutuneet. Sen sijaan että pommitukset olisivat lopettaneet väkivaltaisuuudet Kosovossa ja pakottaneen Serbian rauhansopimukseen, niiden väitetään saaneen Milosevicin kiihdyttämään etnisiin perustein Kosovon albaaneja vastaan käytyä kampanjaa. Huolimatta siitä, että ilmasodankäynti osoittautui jo varsin aikaisessa vaiheessa tehottomaksi etnisten puhdistusten torjumiseksi, Nato-

¹³⁹ Visuri 2000, 100–101.

¹⁴⁰ Bideleux & Jeffries 2007, 545.

¹⁴¹ Daalder & O’Hanlon 2000, 101.

¹⁴² Daalder & O’Hanlon 2000, 103,106–107.

¹⁴³ Bideleux & Jeffries 2007, 546–548.

maat eivät olleet valmiita laajaan maaoperaatioon. Mahdolliset tappiot ja pelko juuttumisesta pitkään sotaan pitivät sotilaat varuskunnissaan.¹⁴⁴

Pommitusten kestäessä kansainvälinen yhteisö alkoi etsiä diplomaattista ratkaisua sodan päättämiseksi. Toukokuussa 1999 suurvallat USA:n ja Venäjän johdolla pyysivät rauhanneuvottelujen johtoon Suomen tasavallan presidentti Martti Ahtisaarta, joka suostui tehtävään. Keskeiseksi foorumiksi muodostui Ahtisaaren edustaman Euroopan Unionin sekä Venäjän ja USA:n kolmikantaneuvottelut. Toukokuun aikana näiden kolmen tahon vaatimukset alkoivat keskeisiltä osin muotoutua: Yhdistyneiden Kansakuntien valtuuttaman siviili- ja turvallisuusjärjestelmän aikaansaaminen Kosovoon, sotilaallisten ja puolisotilaallisten joukkojen vetäminen maakunnasta sekä pakolaisten turvallisen paluun mahdollistaminen.¹⁴⁵

Ahtisaaren ja Venäjän ulkoministeri Viktor Tshernomyrdinin johtama delegaatio toimittivat rauhan ehdot Belgradiin. Milosevic ilmoitti Serbian parlamentin ja Jugoslavian hallituksen hyväksyneen tarjotut ehdot 3. kesäkuuta 1999.¹⁴⁶ Sopimus sisälsi kymmenen kohtaa:

1. Välitön väkivaltaisuuksien lopettaminen Kosovossa.
2. Serbian asevoimien vetäytyminen Kosovosta.
3. Vahvan YK-johtoisen siviili- ja turvallisuusjärjestelmän siirtäminen Kosovoon.
4. Vahva kansainvälisen turvallisuusjoukon läsnäolo, sisältäen Naton merkittävän osuuden, tehtävänä turvallisten olosuhteiden luominen Kosovoon ja pakolaisten paluun mahdollistaminen.
5. Väliaikaisen hallinnon luominen Kosovoon Jugoslavian autonomisena osana ja YK:n valtuuttamana.
6. Vetäytymisen jälkeen osia Jugoslavian turvallisuusjoukoista voi palata Kosovoon yhteydenpito-, miinanraivaus- ja rajavartiotehtäviin sekä serbien pyhien paikkojen vartiointiin.
7. Pakolaisten turvallinen paluu YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n valvonnassa.

¹⁴⁴ Bideleux & Jeffries 2007, 547–548.

¹⁴⁵ Visuri 2000, 148–151.

¹⁴⁶ Visuri 2000, 152–153.

8. Poliittisen prosessin aloittaminen kohti Kosovon itsehallintoa Rambouilletin konferenssin periaatteiden mukaisesti ja UCK:n aseistariisunta.
9. Talouden ja demokratiakehityksen vauhdittaminen kriisialueella.
10. Sotilastekninen sopimus sotatoimien päättämisen käytännön periaatteiden sopimiseksi. Asevoimien täydellinen vetäytyminen seitsemässä päivässä, ilmatorjunta-aseet 25 kilometrin suojavyöhykkeen ulkopuolelle 48 tunnin kuluessa.¹⁴⁷

Sotatoimet eivät päättyneet välittömästi 3. kesäkuuta vaan Nato jatkoi UCK:n sissejä vastaan Albanian rajaseudulla taistelevien serbijoukkojen pommituksia.¹⁴⁸ Natojoukkojen ja Jugoslavian armeijan komentajat neuvottelivat Jugoslavian armeijan vetäytymisen käytäntöihin liittyvän sotilasteknisen sopimuksen, jonka molemmat osapuolet allekirjoittivat 9. kesäkuuta. Sopimuksen solmimisen jälkeen Jugoslavian armeija aloitti vetäytymisen Kosovosta ja Nato lopetti ilmaiskunsa samana päivänä. 10. kesäkuuta YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi päätöslauselman 1244 äänin 14–0 Kiinan äänestäessä tyhjää. Päätöslauselma oli suurilta osin samansisältöinen 3. päivä hyväksytyyn sopimuksen kanssa. 12. kesäkuuta Kosovo Force (KFOR) aloitti siirtymisen Kosovoon.¹⁴⁹

4. SUOMEN VALMISTAUTUMINEN KOSOVO-OPERAATIOON

Suomen puolustushallinnossa seurattiin Kosovon kriisin kehittymistä jo alkuvuonna 1999.¹⁵⁰ Suomen kiinnostukseen alueen tapahtumiin vaikutti maan läsnäolo Balkanin niemimaalla: suomalaisia rauhanturvaajia palveli Bosnian SFOR-operaatiossa sekä Makedoniassa UNPREDEP:ssa. Erityisesti Makedonia oli Kosovon kriisin polttopisteessä, sillä Naton mahdollinen maaoperaatio Kosovoon olisi toteutettu Makedoniasta käsin¹⁵¹. Suomalaisia oli myös Kosovossa ETYJ:n tarkkailijoina ja

¹⁴⁷ UN Security Council Resolution 1244/1999, Annex 2. Sisältö kirjoittajan tiivistämä ja suomentama.

¹⁴⁸ Visuri 2000, 155–156.

¹⁴⁹ Bideleux & Jeffries 2007, 556–557.

¹⁵⁰ Ks. esim. KA/T-26978/6710/A1, 8.1.1999.

¹⁵¹ Visuri 2000, 102.

kuolinsyytutkijoina.¹⁵² Kaiken kaikkiaan puolustusministeriön rauhanturvaamistoiminnan vastuualueella seurattiin Kosovon tilannetta tammikuussa varsin pessimistisissä tunnelmissa:

”Kosovon tilanne jatkuu räjähdysalttiina. Tilanteen on arvioitu olleen menneen viikon ajan kireämpi kuin kertaakaan aikaisemmin lokakuussa saavutetun Holbrooke-Milosevic –sopimuksen jälkeen. Pessimismi huokuu eri lähteistä tulevista tilannearvioista: ollaan käännekohdassa, jos neuvotteluihin ja osapuolten lähentymiseen ei päästä, taistelut puhkeavat uudestaan keväällä (helmi-maaliskuussa). Kansainväliseltä yhteisöltä puuttuu Bosnian vuoden 1995 kesän tapainen päättäväisyys ja yksimielisyys tilanteeseen puuttumisesta. Osa eurooppalaisista maista kannattaa Daytonin rauhanprosessin eurooppalaisen version synnyttämistä, osa on taas sitä mieltä ettei Daytonin tapainen ratkaisu ole Kosovossa mahdollinen.”¹⁵³

Helmikuussa Rambouilletissa käytyjen neuvottelujen aikana Suomeen tihkui tietoja Naton suunnittelemaasta Kosovon rauhanturvaoperaatiosta. 12. helmikuuta hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta käsitteli Suomen mahdollisen osallistumisen perusteita ja valtuutti puolustusministeriön aloittamaan operaation suunnittelemisen. Helmikuun aikana operaatiota suunniteltiin yhteispohjoismaisen pataljoonan pohjalta. Suunnitelman perustana oli Ruotsin kanssa perustettava pataljoona, johon Suomi osallistuisi 1-2 jääkärikomppanialla sekä tuki- ja huolto-osilla. Suomalaisia arvioitiin sijoitettavan pataljoonan noin 150–250 rauhanturvaajaa.¹⁵⁴

Nato järjesti 26. helmikuuta Brysselissä Force Generation kokouksen, jossa suunniteltiin KFOR-operaation kokoonpanoa. Kokoukseen oli kutsuttu myös ne Naton rauhankumppanuusmaat, jotka olivat ilmaisseet kiinnostuksensa mahdolliseen operaatioon osallistumiseen. Suomen ja Ruotsin puolustusministeriöt olivat helmikuun aikana neuvotelleet yhteisen pataljoonan lähettämisestä, ja tuo ajatus oli pohjalla maiden joukkoesityksissä Brysselin kokouksessa. Suomi tarjosi Naton käyttöön

¹⁵² KA/T-26978/6740/6, 5.2.1999. UNPREDEP-operaation suomalainen komppania tuki ETYJ:n asiantuntijoita muun muassa onnettomuustapauksissa ja huoltolennoilla Suomeen. Tarkkailijoille toimitettiin komppanian kautta myös suojavarusteita (luotiliivejä ja komposiittikypäriä).

¹⁵³ KA/T-26978/6710/A1, 8.1.1999.

¹⁵⁴ KA/T-26978/6710/A1, 12.2.1999.

jääkärikomppaniaa, tiedustelujoukkuetta sekä esikunta- ja huoltohenkilöstöä muutamien ehdoin:

- Osallistuminen edellyttää YK:n tai ETYJ:n hyväksyntää sekä osapuolten allekirjoittamaa rauhansopimusta.
- Joukko on ryhmitettävissä kuuden viikon kuluttua kansallisesta poliittisesta päätöksestä.
- Joukon mahdollinen toiminta-aika on kolme vuotta ja komppania on mahdollisesti laajennettavissa pataljoonaksi myöhemmässä vaiheessa.
- Joukko toivotaan liitettävän ensisijaisesti USA:n tai Britannian muodostaman prikaatin osaksi.¹⁵⁵

Samassa joukkojen muodostamiskokouksessa Ruotsi tarjosi operaatioon 500 sotilaa vahvuista valmiusjoukkoa. RTTVA:n viikkokokouksen pöytäkirjan mukaan Ruotsi kuitenkin vahvisti valmiutensa Suomen kanssa yhteiseen pataljoonaan vasta Brysselin kokoontumisen jälkeen, jolloin Suomenkin osallistumisen ehdot tarkentuivat. Ruotsi edellytti pataljoonalle pitkää yhteistä koulutus- ja harjoittelujaksoa, mikä aiheutti sen, että joukko olisi valmiina ryhmittymään operaatioalueelle vasta elokuussa. Suomen ja Ruotsin ehdotukset lähetettiin Natolle 4. maaliskuuta, jolloin pataljoonaa esitettiin liitettäväksi osaksi brittiläistä prikaatia.¹⁵⁶

Tiedot mahdollisen Kosovo-operaation luonteesta eivät voineet tammi-helmikuussa vuonna 1999 – jolloin operaatiota suunniteltiin ja ensimmäisiä tunnusteluja joukkoja lähetettävälle valtiolle tehtiin – olla kovin tarkkoja. Rambouilletin sopimustekstin sotilaallista toimeenpanoa koskevassa osassa Nato-johtoiselle sotilasjoukolle kaavailtiin laajoja valtuuksia Kosovossa. KFOR olisi saanut henkilöstölleen ja kalustolleen liikkumisvapauden koko Jugoslavian liittotasavallan alueella, mikä muun muassa Pekka Visurin mukaan on verrattavissa puhtaaseen miehitysvaltaan¹⁵⁷. Sopimustekstissä joukkojen kokonaisvahvuus olisi ollut 28 000 sotilasta. Tällaista sopimusta ei Serbia

¹⁵⁵ KA/T-26978/6710/A1, 5.3.1999.

¹⁵⁶ KA/T-26978/6710/A1, 5.3.1999.

¹⁵⁷ Visuri 2000, 99–100.

luonnollisesti voinut hyväksyä.¹⁵⁸ Suomessa RTTVA:n käsityksen mukaan KFOR:n sotilaallinen luonne tulisi olemaan samankaltainen kuin SFOR:lla Bosnia-Herzegovinassa: tarkkailla ja varmistaa sopimuksen toimeenpano. Lisäksi haastavana tehtävänä pidettiin UCK:n aseistariisuntaa.¹⁵⁹

Rambouilletin konferenssin epäonnistuttua neuvotteluja yritettiin jatkaa vielä 15. maaliskuuta. Suomessa puolustusministeriö päätyi ratkaisuun, että suomalainen kontingenti mahdollisessa KFOR-operaatioissa muodostettaisiin puolustusvoimissa koulutetusta kansainvälisestä valmiusjoukosta, jota täydennettäisiin YK-Koulutuskeskuksen ylläpitämästä YK-reservistä.¹⁶⁰ Kun Rambouilletin jatkokokouksessa Kosovon kriisin osapuolet eivät päässeet sopimukseen, Nato aloitti Jugoslavian pommitukset 24. maaliskuuta.

Kansallisarkiston RTTVA:n arkistossa on puutteita pommitusten alkamisajankohdan osalta. Vastuualueen viikkopalaverien pöytäkirjat päättyvät viikkoon 10 (päiväty 12.3.1999) ja jatkuvat jälleen viikosta 15 (päiväty 19.4.1999). Puuttuvien pöytäkirjojen vuoksi varsinkaan pommitusten alkamisen vaikutuksia KFOR-operaation valmisteluihin en pysty tutkimaan. Ainakin suunnittelu ja valmistelu suomalais-ruotsalaisen pataljoonan osalta jatkui maaliskuuhuhtikuun vaihteen ajan, sillä pataljoonan esikunnan kahden viikon koulutusjakson raportoitiin päättyneen 23.4.¹⁶¹ Puolustusministeriössä seurattiin maailmanpoliittista ja sotilaallista yleistilannetta sekä Suomea lähellä olevien Naton rauhankumppanuusmaiden ja pohjoismaiden toimintaa operaatio Allied Forcen yhteydessä. Rauhankumppanuusmaista Itävallan ja Sveitsin raportoitiin osallistuvan operaatioon; erityistä huomiota kiinnitettiin Itävaltaan, jonka laki salli rauhanturvaoperaation myös ilman YK:n tai ETYJ:n mandaattia silloin, kun kysymys oli humanitaarisesta tai katastrofiavusta. Lisäksi Bosniassa palvelut Suomalainen jääkäripataljoona raportoi Naton intervention vaikutuksista Bosniassa. Raportin mukaan pommitukset olivat aiheuttaneet satunnaisia vihamielisyyksiä SFOR:a kohtaan, kuitenkin autojen kivittämistä vakavampaa ei ollut sattunut.¹⁶²

¹⁵⁸ Bideleux & Jeffries 2007, 545.

¹⁵⁹ KA/T-26978/6710/A1, 26.2.1999.

¹⁶⁰ KA/T-27914/F17, 8.3.1999.

¹⁶¹ KA/T-26978/6710/A1, 23.4.1999.

¹⁶² KA/T-26978/6710/A1, 19.4.1999; 23.4.1999.

Pommitusten kestäessä jo toista kuukautta rauhanneuvotteluihin alettiin panostaa entistä enemmän ja myös sotilaallisia valmisteluja operaatio Allied Forcen jälkeiseen aikaan kiihdytettiin toukokuussa 1999. Suomessa Yhdistyneiden kansakuntien rooli tulevassa operaatiossa näyttäytyi vaikeana: RTTVA:ssa ei uskottu YK:n osallistuvan rauhanratkaisun sotilaalliseen toimeenpanoon, koska siltä puuttui riittävän vahva sotilaallinen pelote.¹⁶³ Toisaalta Venäjä oli toistuvasti esittänyt vaatimuksia nimenomaan YK:n vahvasti asemasta myös Kosovon kriisin sotilaallisessa ratkaisussa. Venäjä halusi Kosovoon YK-johtoisen rauhanturvaoperaation, jonka Jugoslavian liittotasavalta hyväksyisi.¹⁶⁴ Toukokuun lopulla myös Nato päivitti operaatiosuunnitelmaansa siten, että työnimen KFOR saaneelle operaatiolle hankittaisiin YK:n mandaatti ja sekä Jugoslavian liittotasavallan että albaaniosapuolen hyväksyntä. Tarkennetun suunnitelman mukaan operaation vahvuus tulisi olemaan noin 50 000 sotilasta.¹⁶⁵

Toukokuun aikana myös Suomen lähtökohdat operaatioon osallistumiseen muuttuivat merkittävästi. Ruotsissa oli uudelleen tarkasteltu maan osallistumista ja päädytty kansallisen joukon perustamisen kannalle. RTTVA:n tietojen mukaan mahdolliseen operaatioon kaivattiin vahvempaa panosta puolueettomiksi luetuilta valtioilta, mikä olisi saanut Ruotsin muodostamaan alkuperäisen suunnitelman suomalais-ruotsalaisen pataljoonan sijaan oman kansallisen pataljoonan.¹⁶⁶ RTTVA:n pöytäkirjoissa tai muissa asiakirjalähteissä ei ole mainittu motiiveja puolueettomien maiden osuuden kasvattamiselle, mutta Naton intervention aiheuttama suurvaltojen sotkeutuminen konfliktiin lienee yksi peruste. Samassa tilanteessa oltiin rauhanneuvotteluissa, joissa osapuolina olleiden USA:n ja Venäjän lisäksi Serbian kanssa neuvottelevaan ”troikkaan” tarvittiin joku puolueettoman valtion edustaja, jollaiseksi kevään saatossa valikoitui Suomen tasavallan presidentti Martti Ahtisaari.

¹⁶³ KA/T-26978/6710/A1, 30.4.1999.

¹⁶⁴ KA/T-26978/6710/A1, 7.5.1999.

¹⁶⁵ KA/T-26978/6710/A1, 28.5.1999.

¹⁶⁶ KA/T-26978/6710/A1, 3.5.1999.

Myös muutokset muissa Balkanin rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioissa, joissa pohjoismaat olivat mukana, vaikuttivat Ruotsin päätökseen siirtyä suunnittelemaan kansallisen joukon lähettämistä. Kiina esti UNPREDEP-operaation jatkamisen Makedoniassa käyttämällä veto-oikeuttaan YK:n turvallisuusneuvostossa sen jälkeen, kun Makedonia oli tunnustanut Taiwanin. Kiina pitää Taiwania osana valtakuntaansa eikä itsenäisenä valtiona¹⁶⁷. UNPREDEP:n päättyminen lisäsi pohjoismaiden rauhanturvaamiseen käytettävissä olevia resursseja. Muutoksia oli edessä myös Bosniassa SFOR-operaatiossa: 3.–4. toukokuuta pidetyssä pohjoismaiden ministerikokouksessa Tanska ilmoitti lakkauttavansa SFOR:n puolalais-pohjoismaisessa prikaatissa palvelevan esikuntakomppanian, mikä aiheutti muutospaineita muille prikaatin jäsenvaltioille. Prikaatin tyydyttävä toiminta olisi vaatinut lisäpanostuksia, jotka eivät olleet mahdollisen Kosovo-operaation valossa haluttuja.¹⁶⁸ Myös Bosnian operaation jatkamisen perusteet kytkeytyivät tällä tavalla KFOR:n suunnitteluun.

Ruotsi ei ollut vielä tehnyt lopullista päätöstään operaatioon osallistumisesta, kun Suomen hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta reagoi muuttuneeseen tilanteeseen:

”HUTVA valtuutti 12.5. puolustusministeriön jatkamaan suunnittelua osallistumiseksi rauhanturvaoperaatioihin entisen Jugoslavian alueella seuraavien kansallisten vaihtoehtojen pohjalta (vaihtoehdot perustuvat tehtyyn resurssikartoitukseen):

1. Osallistuminen Kosovo-operaatioon vahvalla pataljoonalla (n 800 hlöä) ja säilyttämällä Bosniassa pieni komppaniatason joukko (n 120)
2. Osallistuminen Kosovo-operaatioon pienellä komppaniatason joukolla (n 120) ja Bosnian pataljoonan vahventaminen (n 800).

Suomen käytännön osallistuminen tulee riippumaan Kosovon rauhanratkaisun luonteesta, NATO:n suunnitelmista SFOR:n jatkosta sekä muiden pohjoismaiden ja Puolan osallistumissuunnitelmista. Työryhmä selvittää pohjoismaiset osallistumismahdollisuudet Balkanin operaatioihin kokonaisuudessaan ja raportoi 28.5. mennessä.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ Visuri 2000, 106.

¹⁶⁸ KA/T-26978/6710/A1, 7.5.1999.

¹⁶⁹ KA/T-26978/6710/A1, 17.5.1999.

Suomessa osallistumista sekä käynnissä olevaan SFOR:iin että käynnistymistään odottavaan KFOR:iin käsiteltiin siis tuossa vaiheessa yhtenä kokonaisuutena: vahva pataljoona toisessa operaatiossa tarkoitti komppaniatason panosta toisessa. Toukokuun lopulla pidetyssä SFOR:n pohjoismaalais-puolalaisen koordinaatioryhmän kokouksessa kaikki pohjoismaat ja Puola kuitenkin ilmoittivat priorisoivansa Kosovon operatiota¹⁷⁰. Kesäkuun alussa järjestetyssä Naton alustavassa joukkojen suunnittelukokouksessa Suomi ilmoitti valmiudestaan lähettää pataljoonan vahvuinen joukko KFOR-operaatioon 5-6 viikon kuluttua kansallisen poliittisen päätöksen jälkeen. Samaan aikaan SFOR:n tulevaisuutta suunniteltaessa Nato oli päätymässä ratkaisuun, joka keventäisi operatiota 26 pataljoonasta yhdeksään henkilöstömäärän pienentyessä 32 000:sta 19 000:een.¹⁷¹ Nämä signaalit sopivat Suomen suunnitelmiin vähennyksistä Bosniassa ja lienevät osaltaan lisänneet vahvan Kosovo-osallistumisen kannatusta.

Naton ilmaiskut päättyivät 9. kesäkuuta ja seuraavana päivänä YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi Kosovo-päätöslauselman. Päätöslauselmassa Kosovon rauhanratkaisun sotilaallisen osan tehtävät kirjaattiin seuraavasti:

- ”-vihollisuuksien uudelleenpuhkeamisen estäminen pelotteella, tulitauon ylläpito ja tarvittaessa toimeenpano, joukkojen vetäytymisen varmistaminen ja Jugoslavian liittotasavallan joukkojen paluun estäminen Kosovoon muutoin kuin mitä sopimuksessa määrätty ja
- KLA:n ja muiden albaaniryhmittymien demilitarisointi kuten sopimuksessa on määrätty
- turvallisen ympäristön luominen pakolaisten ja pakkosiirrettyjen paluulle, siviilijärjestöjen toiminnalle, väliaikaishallinnon perustamiselle ja humanitaariavun antamiselle
- turvallisuuden ja järjestyksen varmistaminen, kunnes kansainvälinen siviililäsnäolo voi huolehtia tästä
- miinanraivauksen valvonta kunnes kansainvälinen siviililäsnäolo voi ottaa tehtävän vastuulleen
- toiminnan tukeminen ja koordinointi siviiliosan toimiin nähden
- rajavalvonta
- oman sekä muiden kansainvälisten toimijoiden suojan ja liikkumisvapauden varmistaminen.”¹⁷²

¹⁷⁰ KA/T-26978/6710/A1, 31.5.1999.

¹⁷¹ KA/T-26978/6710/A1, 4.6.1999.

¹⁷² KA/T-26978/6710/A1, 18.6.1999.

Edellä lueteltuja sotilaallisia tehtäviä toteuttamaan perustetun KFOR:n lisäksi Kosovon kansainväliseksi siviililäsnäoloksi luotiin United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK). Suomelta tiedusteltiin mahdollisuutta lähettää siviilipoliiseja UNMIK:n osaksi sekä UNHCR:n Makedonian pakolaisleirien turvallisuuden ylläpitäjiksi.¹⁷³ Naton virallista pyyntöä Suomelle osallistua KFOR-operaatioon ei ollut vielä tullut, kun valtioneuvosto antoi eduskunnalle 15.6. selonteon 2/1999vp Suomen osallistumisesta sotilaalliseen kriisinhallintaoperaatioon (KFOR) Kosovossa.

5. KFOR-SELONTEKO EDUSKUNNASSA

5.1. Selonteon sisältö ja konteksti

Keväällä 1999 Suomessa pidettiin eduskuntavaalit, jonka tuloksena eduskunnan puoluepoliittinen paikkajako oli seuraava:

PUOLUE	KANSANEDUSTAJAT
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)	51
Suomen Keskusta (Kesk.)	48
Kansallinen Kokoomus (Kok.)	46
Vasemmistoliitto (Vas.)	20
Vihreä liitto (Vihr.)	11
Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)	11
Suomen Kristillinen Liitto (SKL)	10
Perussuomalaiset (PS)	1
Remonttiryhmä (Rem.)	1
Muut	1

Taulukko 1. Eduskunnan paikkajako kesällä 1999.¹⁷⁴

Vaalien jälkeen oli muodostettu Paavo Lipposen II hallitus, jossa olivat mukana SDP, Kokoomus, Vasemmistoliitto, Vihreä liitto ja RKP. Rauhanturvaoperaation valmisteluun liittyen tärkeimpiä ministerinsalkkuja pitivät hallussaan pääministerinä

¹⁷³ KA/T-26978/6710/A1, 18.6.1999.

¹⁷⁴ Mickelsson 2007, 313.

Paavo Lipponen (SDP), ulkoasiainministerinä Tarja Halonen (SDP) sekä puolustusministerinä Jan-Erik Enestam (RKP).¹⁷⁵

Osallistuminen kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ylläpitäviin sotilaallisiin toimiin kuuluu puolustuspolitiikan sektoriin. Puolustuspolitiikkaa yhdessä turvallisuuskysymyksiin liittyvän ulkopolitiikan kanssa voidaan määritellä turvallisuuspolitiikaksi. Turvallisuuspolitiikkaan kuuluvat olennaisesti myös talous- ja yhteiskuntapolitiikka, jotka tukevat turvallisuutta.¹⁷⁶ Juuri turvallisuuspolitiikan aluetta on pidetty Suomessa konsensushakuisena osana politiikan pelikenttää.

Suomalaisten turvallisuuspoliittisia asenteita on tutkittu useiden vuosien ajan Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) toimesta. Tutkimukset ovat käsitelleet esimerkiksi suomalaisten maanpuolustustahtoa. MTS on tiedustellut myös suomalaisten asenteita ja ajatuksia rauhanturvaamisesta. 1990-luvun alussa kansalaiset olivat suhtautuivat positiivisesti Suomen osallistumiseen YK:n alaisiin perinteisiin rauhanturvaoperaatioihin (87 %). Varsinkin vihreät ja kokoomuslaiset olivat perinteisen rauhanturvaamisen kannattajia. Halukkuus osallistua rauhaanpakottamiseen oli huomattavasti pienempi: ilman taistelujoukkoja rauhaanpakottamiseen halusi osallistua noin puolet vastaajista, erityisesti sosialidemokraatit. Taistelujoukoilla rauhaanpakottamiseen oli valmis osallistumaan viidennes kansalaisista, kokoomuksen kannattajat muita useammin.¹⁷⁷

Valtioneuvoston eduskunnalle antamassa selonteossa kuvataan KFOR:lle annettu mandaatti ja tehtävät (ks. s. 45–46), jotka perustuvat YK:n päätöslauselmaan 1244/1999. Operaation luonnetta selonteossa kuvataan vaativaksi, tosin toimintaympäristö on arvioitu osapuolten taholta sallivaksi. Merkittävää vastarintaa ei odoteta, mutta joukon on varauduttava rajoitettuun voimankäyttöön ja sillä on oltava korkeatasoinen omasuoja, sisältäen nykyaikaiset suojavälineet ja johtamisjärjestelmän sekä panssariajoneuvot. Joukon uskottava suorituskyky perustuu vahvaan aseelliseen

¹⁷⁵ www.valtioneuvosto.fi.

¹⁷⁶ Visuri 2003, 17.

¹⁷⁷ Kekäle 1998, 49, 54–55.

voimaan, mutta toiminta-ajatuksena on riittävä voimannäyttö, jotta voimaa ei tarvitse käyttää.¹⁷⁸

Suomen osallistumisesta selonteossa todetaan, että Suomi on valmistautunut lähettämään operaatioon 700–800 sotilaan vahvennetun pataljoonan. Osallistuminen edellyttää Naton kutsua, mutta Suomen virallinen tarjous voidaan tehdä vasta tasavallan presidentin tehtyä asiasta päätöksen. Valtioneuvosto arvioi operaation kustannuksiksi ensimmäisen vuoden osalta 470 miljoonaa markkaa. Selonteossa on myös mainittu Suomen kaavailuista pienentää panostaan Bosnia-Hertsegovinan SFOR-operaatiossa, josta on arvioitu saatavan noin 110 miljoonan markan menovähennykset.¹⁷⁹

Selonteosta keskusteltiin lähetekeskustelussa 16. kesäkuuta, jonka jälkeen se lähetettiin ulkoasiainvaliokunnan käsiteltäväksi. Puolustusvaliokunta antoi ulkoasiainvaliokunnalle lausunnon aiheesta. 18.6. valiokunnan mietintöä käsiteltiin palautekeskustelussa, jossa eduskunta hyväksyi valiokunnan mietinnön mukaisen lausunnon selonteon johdosta. Seuraavaksi tarkastelen eduskunnassa käytyä keskustelua kolmesta näkökulmasta: Suomen osallistumisen motiivit, osallistumisen sotilaalliset perusteet ja keskustelussa käytetyt rauhanturvaamisen käsitteet.

5.2. Miksi Suomea tarvitaan Kosovossa?

Kesäkuun 9. päivä päättyneet Naton ilmaiskut olivat monella tapaa ainutlaatuinen sotilaspoliittinen toimi. Juridisesti katsoen Naton toiminta oli laitonta: pommitukset olivat yksipuolinen hyökkäys suvereenin valtion kimppuun ilman Yhdistyneiden kansakuntien mandaattia.¹⁸⁰ Natoa myös puolustettiin argumentoimalla, että YK:n turvallisuusjärjestelmä oli hajonnut, jolloin jäsenvaltiot eivät enää olleet sidottuja peruskirjaan.¹⁸¹ Kosovon kriisin luonne oli kuitenkin sellainen, että sitä voidaan käsitellä myös ns. humanitaarisen intervention viitekehyksessä. Elias Oikarinen määrittelee humanitaarisen intervention seuraavasti:

¹⁷⁸ VNS 2/1999vp, 2–3.

¹⁷⁹ VNS 2/1999vp, 3–4.

¹⁸⁰ Johnstone 2007, 145–146.

¹⁸¹ Ks. esim. Koskenniemi 2000, 93.

“Humanitaarinen interventio on valtion tai siihen verrattavan ryhmittymän pakottaminen sotilaallisella voimankäytöllä lopettamaan alueellaan tapahtuvat vakavat ja välittömät ihmisoikeusloukkaukset. Humanitaarisella interventiolla tulee olla kansainvälisen yhteisön enemmistön tuki. Humanitaarisen intervention operaatiotyypit ovat:

1. Avun perillemenon varmistaminen (HI 1),
2. avustusoperaatioiden suojaaminen (HI 2),
3. uhrien pelastaminen (HI 3) ja
4. pahantekijäin lyöminen (HI 4).”¹⁸²

Humanitaarisen intervention laillisuuteen suhtaudutaan kahdella tapaa: 1. rajoittaen, 2. sallien. Humanitaarisiin perusteisiin tehtyyn interventioon rajoittaen suhtautuvat korostavat valtion suvereniteettia ja kirjoitetun lain merkitystä, toisin sanoen YK:n valtuutusta. Sallijat kunnioittavat tapaoikeutta, jonka mukaan lain henki on esimerkiksi kansanmurhan tai etnisen puhdistuksen torjumisessa lain kirjainta tärkeämpää. Naton toimia Kosovon kriisin yhteydessä onkin kutsuttu laittomiksi mutta oikeudenmukaisiksi. Intervention legitimoinnissa on näin myös moraalinen puoli.¹⁸³

Noam Chomskyn mukaan Naton sotaa Kosovossa ei länsimaissa juurikaan kritisoitu, otettiinpa se älymystön parissa vastaan jopa hurmoksella.¹⁸⁴ Pekka Visuri toteaa, että raportointi ja kriittiset kommentit Kosovosta jäivät Suomen lehdistössä sodan aikana vähäiselle huomiolle.¹⁸⁵ Sodan jo päätyttyä kansanedustajat ottivat KFOR-selonteon käsittelyn yhteydessä kantaa koko intervention oikeutukseen. Lähetekeskustelussa kokoomuksen Ilkka Kanervan ja vasemmistoliiton Outi Ojalan pitämässä ryhmäpuheenvuoroissa näkyvät humanitaarisen intervention sallijoiden näkemykset:

“Naton pommitukset eivät noudattaneet kansainvälisen oikeuden kirjainta, mutta kuitenkin henkeä siltä osin, että tällaiset ihmisoikeusloukkaukset on voitava

¹⁸² Oikarinen 2008, 48.

¹⁸³ Oikarinen 2008, 19–22.

¹⁸⁴ Chomsky 2004, 246.

¹⁸⁵ Visuri 2000, 183.

kansainvälisen yhteisön toimesta pysäyttää. Etnisiin puhdistuksiin ei kenelläkään ole oikeutta. Albaanivainoa ei saatu pysäytettyä valitettavasti neuvotteluilla eikä kansainvälisen yhteisön valvojen avustuksella. Päinvastoin silmiemme alla Euroopan mantereella oli käynnissä kansanmurha. Meidän on tänäkin päivänä syytä muistaa, että yksi eurooppalaisen yhteisen historiamme suurimpia häpeätahroja oli kyvyttömyys pysäyttää Adolf Hitler silloin, kun se vielä olisi ollut mahdollista. Nytkin diplomatian keinot oli käytetty loppuun. Kun poliittista yksimielisyyttä ei YK:ssa ollut saavutettavissa, oli ilmahyökkäys ainoa jäljelle jäänyt realistinen vaihtoehto.”¹⁸⁶

“Viimeistään Hitlerin Saksan juutalaisvainojen tai Kambodshan kansanmurhan jälkeen on selvää, että millään hallituksella ei ole oikeutta hirmutekoihin suvereenisuuden suojassa. Ei millään hallituksella eikä koskaan. Etnisten puhdistusten ja kansanmurhan tapauksessa valtion ja hallitsijan ehdoton suvereenisuus menettää oikeutuksensa.”¹⁸⁷

Sekä vasemmisto- että oikeistopuolueet muistuttivat näin Naton oikeudesta puuttua Kosovossa tapahtuneisiin ihmisoikeusloukkauksiin. Jugoslavian presidentti Slobodan Milosevic rinnastettiin Adolf Hitleriin ja muistutettiin Euroopan kyvyttömyydestä pysäyttää Natsi-Saksan laajentuminen 1930-luvulla. Natsiretoriikkaa ei muissa puheenvuoroissa käytetty, mutta myös kriittiset äänenpainot Naton toiminnasta loistivat poissaolollaan. Ainoa vahvasti sotilasliiton ja USA:n politiikkaa moittinut kansanedustaja oli vasemmistoliiton Jaakko Laakso:

“Sitten itse tähän Naton hyökkäykseen. Muistatteko, mikä oli Naton operaation tarkoitus? Se oli kolme sanaa: etnisten puhdistusten estäminen, se, jonka Nato ilmoitti maaliskuun 24 päivä päättäessään hyökkäykseen ryhtymisestään. Luulen, että vähemmänkin objektiiviset tarkkailijat kuin minä, esimerkiksi ministeri Sasi, luulisin, että hänkin on valmis tekemään sen johtopäätöksen, että tässä päätavoitteessaan Nato ei nyt tainnut onnistua. Kaikki me tiedämme, että etniset puhdistukset olivat käynnissä ennen Naton ilmahyökkäystä, mutta jokainen television avannut tietää myöskin sen, että Naton pommitukset aikaansaivat ja Naton pommituksia hyväksikäytettiin etnisten puhdistusten vauhdittamiseksi. Täytyy esittää yksi kysymys, jonka Ruotsin entinen pääministeri Bildt esitti: onko Kosovossa olemassa yhtään albaania, joka on hyötynyt Naton ilmaiskuista?

...Ongelma, hyvät edustajat, tässä on se, että Naton operaatio, Naton ilmaiskut kärjistikivät ihmisoikeustilannetta. Ne vauhdittivat etnisiä puhdistuksia, ja parhaassakin tapauksessa

¹⁸⁶ PTK 38/1999vp, 84. Kanerva.

¹⁸⁷ PTK 38/1999vp, 83. Ojala

näyttää siltä, että kun albaaniväestö palaa Kosovon alueelle, niin serbiväestö lähtee ulos. Mielenkiintoisinta tässä tietenkin on se, että silloin kun Milosevic lakkautti Kosovon autonomian, niin Yhdysvallat ei pannut tikkua ristiin asiassa. Ja miksi? Sen takia, että Milosevic oli silloin heidän miehensä. Aivan avoimesti se sanottiin, kuten sanotaan tänään Kroatian presidentin Franjo Tudjmanin osalta. Hänhän on, en voi käyttää huonoja sanoja, ettei tule loukatuksi liikaa, mutta on tällainen kuuluisa vertaus, te varmasti muistatte, kun eräs amerikkalainen kenraali sanoi, että "sikahan se on, mutta meidän sika".¹⁸⁸

Laakso nostaa esille ongelman, jota myös myöhemmät tutkijat ovat korostaneet. Niin sanotut etniset puhdistukset olivat käynnissä jo ennen maaliskuussa alkanutta Naton ilmasotaa, ja pakolaisongelmakin oli ilmeinen. Kuitenkin erityisesti pakolaisten määrä kasvoi suorastaan räjähdysmäisesti ensimmäisten pommitusviikkojen aikana.¹⁸⁹ Naton osuutta karkotusten kasvuun on vaikea arvioida. Kuten Chomsky, myös Laakso arvostelee USA:n kriisinhallinnan tekopyhyyttä.

Miksi Suomea tarvitaan Kosovossa? Alaluvun otsikossa kysytään perusteita Suomen osallistumiselle, koska eduskunnassa ainoastaan Raimo Vistbackan Perussuomalaiset ottivat selontekoon kielteisen kannan¹⁹⁰. Kaikki muut ryhmät olivat lähtökohtaisesti osallistumisen kannalla. Oppositioapuolue keskusta vaati selontekoon tarkennuksia, mutta sekään ei vastustanut itse osallistumista. Kansanedustajien perustelut suomalaisten osallistumisen puolesta voi jakaa viiteen osaan:

- humanitaariset ja moraaliset syyt
- Suomen merkittävä rooli rauhansopimuksen neuvotteluissa
- poliittinen vastuu EU:n jäsenenä ja tulevana puheenjohtajamaana
- positiiviset vaikutukset maanpuolustukseen
- Suomen maine ja kokemus rauhanturvaajana

¹⁸⁸ PTK 38/1999vp, 24. Laakso.

¹⁸⁹ Visuri 2000, 130–131. 24.3.1999 Kosovon asukkaita oli pakolaisina ulkomailla ja kotimaassa yhteensä 250 000 henkeä. 27.3. luku alkoi kasvaa ja ylitti 800 000 henkeä 3.6.1999.

¹⁹⁰ PTK 38/1999vp, 79. Vistbacka. Vistbacka perustelee kielteistä kantaansa operaation luonteella Nato-johtoisena rauhanpakottamisoperaationa. Hänen mukaansa selonteko tulisi lähettää perustuslakivaliokuntaan, joka arvioisi sen soveltuvuutta nykyiseen rauhanturvalakiin. Lisäksi operaation taloudelliset kulut (470 miljoonaa markkaa ensimmäisenä vuonna, 300 miljoonaa seuraavina) olisivat liian suuret.

Useissa puheenvuoroissa nostettiin esille Suomen ja muiden (lähinnä eurooppalaisten) valtioiden moraalinen velvoite olla tukemassa ja valvomassa ihmisoikeuksien kunnioittamista.¹⁹¹ Tässä tapauksessa siis KFOR-operaatio ja sotilasjoukkoille määritellyt tehtävät ovat jollain tapaa moraalisesti arvokkaita. Niin arvokkaita, että niitä suorittamaan voidaan lähettää suomalaisia sotilaita. Moraalista velvoitetta painotti myös Sulo Aittoniemi (Kesk.), jonka ajatuskulun mukaan Suomen on otettava vastuuta maailmanlaajuisesta turvallisuudesta, jotta maata ei kriisitilanteessa jätettäisi vastavuoroisesti yksin.¹⁹²

Kosovon sodasta julkisuudessa oli ollut ennen kaikkea humanitaarinen katastrofi, joka aiheutui satojen tuhansien ihmisten paetessa kodeistansa. Yhdeksi KFOR:n tärkeimmistä tehtävistä määriteltiin pakolaisten turvallisen paluun mahdollistaminen, jota voidaan pitää arvokkaana ja tärkeänä humanitaarisena tehtävänä. Antero Kekkonen (Sdp.) kertoi palautekeskustelussa käyneensä puhelinkeskusteluja karjalaisten evakkojen kanssa, joiden mieliin Kosovon tilanne oli nostanut muistoja omasta kohtalosta¹⁹³. Itse asiassa monessa moraalista vastuuta korostavassa puheenvuorossa sotilaallinen toimeenpano jäi taka-alalle, ja operaation humanitaarisista tavoitteista ja arvoista muistutettiin samassa lauseessa:

“Suomen omaa panosta tarvitaan paitsi osallistumisessa sotilaalliseen toimeenpanoon myös ennen kaikkea pakolaisten paluun tukemiseen ja humanitaariseen auttamiseen. Meitä tarvitaan muiden maiden mukana jälleenrakennustyössä sekä demokraattisen kehityksen tukemisessa ja sovinnon ilmapiiriin luomisessa. Useimmat suomalaiset hyväksyvät Suomen osallistumisen pakolaisten auttamiseen ja jälleenrakennustyöhön. Sillä tavoin me maksamme jäsenmaksua kuulumisesta ihmiskuntaan.”¹⁹⁴

Esitellessään selontekoa eduskunnalle pääministeri Lipponen totesi, että presidentti Ahtisaaren keskeinen rooli rauhanneuvotteluissa asettaa Suomelle odotuksia myös rauhansopimuksen toimeenpanossa.¹⁹⁵ Kaikkien eduskuntaryhmien kannanotoissa kuvastuu varaukseton kunnioitus presidentti Ahtisaaren rauhantyötä kohtaan ja se

¹⁹¹ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 31. Kokkonen ja PTK 38/1999vp, 20. Vilén.

¹⁹² PTK 40/1999vp, 30. Aittoniemi.

¹⁹³ PTK 40/1999vp, 2. Kekkonen.

¹⁹⁴ PTK 38/1999vp, 83. Ojala.

¹⁹⁵ PTK 38/1999vp, 87. Lipponen.

nähdään jopa yhtenä tärkeimmistä perusteista sille, että Suomi on näkyvästi esillä myös rauhansopimuksen sotilaallisessa osassa.¹⁹⁶ Samaan yhteyteen mainittiin yleensä myös Suomen menestyksekkäs historia rauhanturvaajana, joka antoi maalle velvollisuuden ja oikeuden jatkaa tuota tarinaa. Tavallaan osallistuminen KFOR-operaatioon olisi samalla myös Suomen kansainvälinen imagokampanja.

Euroopan Unionin jäsenyys oli muuttanut Suomen ulkopoliittikkaa siten, että maa joutui sitoutumaan myös unionin yhteiseen ulkopoliittikkaan kansallisten linjausten ohella. Kansanedustaja Risto Kuisma (Rem.) perusteli Suomen velvollisuuksia alkavaa operaatiota kohtaan sillä, että Suomi oli ollut EU:n jäsenenä antamassa hyväksyntänsä Jugoslavian vastaisille voimatoimille:

“Sen jälkeen, kun Suomi antoi poliittisen tukensa voimatoimiin Kosovon kysymyksessä, niin tietysti myös Suomi on vastuussa. Eikä vastuuta vähennä se, että Suomi meni toisten housuilla tuleen, eli kun Suomi ei ollut Naton jäsen, niin ei tarvinnut tehdä sitä likaista ja ikävää työtä, sen tekivät toiset meidän puolestamme. Tämäkään ei varmasti ole pelkästään myönteinen asia kansakunnan kannalta. Suomen kansalaisethan ajattelevat yleensä, että ei mennä toisten housuilla tuleen; jos jotakin tehdään, niin itse siis siitä myös vastataan. Sikäli kuin kansalaisten mielipiteitä ymmärrän, niin myös he lähtevät siitä, että jos Suomi valtiona tekee joitakin sitoumuksia, niin Suomi valtiona myös pyrkii parhaan kykynsä mukaan vastaamaan niistä sitoumuksista itse eikä vetäydy toisten selän taakse. Tämä ajattelutapa lienee hyvin tyypillistä suomalaiselle suoralle kansanluonteelle.”¹⁹⁷

EU-jäsenyys vaikutti osallistumisintoon myös sen takia, että Balkan oli unionin naapurissa. Pakolaistilanteen vielä vakavampi kärjistyminen olisi saattanut tuoda ongelman unionin rajojen sisäpuolelle ja sitä kautta Suomeen. Suomen haluttiin olevan patoamassa kriisejä niiden syntyalueilla, etteivät ne leviäisi laajemmalle¹⁹⁸. Seppo Lahtela (Kesk.) huomautti, ettei Suomi voi olla EU:n vapaamatkustaja, vaan oltava valmis rauhantyöhön, joka koituu unionin ja sitä kautta Suomen hyväksi, myös

¹⁹⁶ PTK 38/1999vp, 86. Jaakonsaari, 85. Korkea-oja, 84. Kanerva, 83. Ojala, 82. Bremer, 80. Seivästä, 79. Vistbacka.

¹⁹⁷ PTK 38/1999vp, 78. Kuisma.

¹⁹⁸ PTK 38/1999vp, 10. Leppänen; PTK 38/1999vp 14. Nepponen.

taloudellisesti¹⁹⁹. Lisäksi Euroopan Unionin puheenjohtajuus oli tulossa Suomelle heinäkuun alussa, mikä velvoitti edustajien mukaan osallistumaan operaatioon vahvemmin kuin rivijäsenyys.²⁰⁰

Osallistumisella rauhanturvatoimintaan ja kansainväliseen kriisinhallintaan on perinteisesti nähty olevan positiivisia vaikutuksia myös Suomen puolustusvoimien sodan ajan suorituskykyyn. Ammattiupseerit saavat kokemusta niin sanotuista ”kovista” tilanteista ja esimerkiksi kalustoa ja erilaisia järjestelmiä pystytään testaamaan todellisissa olosuhteissa.²⁰¹ Kansanedustajista Seppo Lahtela käytti puheenvuorossaan samoja argumentteja puolustaessaan Suomen osallistumista KFOR:iin. Kokemuksen karttumisen lisäksi Suomen puolustus saisi hänen mukaansa maailmalla sellaista mainetta, mikä myös parantaisi kokonaismaanpuolustuksen uskottavuutta.²⁰²

Suomen maine kokeneena perinteisenä rauhanturvavaltiona oli myös keskusteluissa käytetty peruste.²⁰³ Samoin Suomen asema puolueettomana valtiona. Puolueettomuus oli perinteisten rauhanturvaoperaatioiden kohdalla ollut haluttu ominaisuus joukkoja tarjoavilta valtioilta. Kosovon kohdalla puolueettomuus nähtiin etuna sen vuoksi, että sodan osapuolena olleen Naton merkitys vähenisi ja pehmenisi. Klaus Bremer (Rkp.) jopa esitti, että operaation apulaiskomentajan tehtävä olisi annettava puolueettomuusperusteella suomalaiselle kenraalille.²⁰⁴ Toisaalta puolueettomuutta käytettiin myös päinvastaisessa merkityksessä: Martti Kekkonen huomautti, että kylmän sodan aikainen puolueettomuus tarkoitti Suomelle etäisyyden ottamista suurvaltakonflikteista. Nyt kylmän sodan päättymisen jälkeen Suomen uusi ulkopoliittinen aktiivisuus mahdollisti muun muassa kriisinhallinnan Balkanilla²⁰⁵. Markku Rossi (Kesk.) piti tärkeänä Suomen tapaa tehdä rauhanturvatyötä: suomalaiset ottivat paikalliset huomioon eivätkä käyttäytyneet miehittäjän elkein:

¹⁹⁹ PTK 38/1999vp, 17. S. Lahtela.

²⁰⁰ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 87. Lipponen; PTK 38/1999vp, 84. Kanerva. PTK 38/1999vp, 31. Kokkonen.

²⁰¹ Ks. esim. Limnell 2011, 280–281.

²⁰² PTK 38/1999vp, 17. S. Lahtela.

²⁰³ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 18. Myllyniemi; PTK 38/1999vp, 19. E. Lahtela; PTK 38/1999vp, 4. M. Salo.

²⁰⁴ PTK 38/1999vp, 82. Bremer.

²⁰⁵ PTK 40/1999vp, 2. Kekkonen.

”Tästä Suomi on saanut hyvää mainetta rauhaturvatehtävissä, ja kun se ei ole myöskään ollut niin sanottu maailmanvalloittajavaltio, se on pystynyt aina toimimaan niin, että on voinut ottaa myös pienempien kansakuntien ja vähemmistönkin edut ja näkökulmat huomioon. Tämä on hyvää taustaa Suomelle, ja sitä tulee myös vaalia jatkossa.”²⁰⁶

5.3. Osallistumisen sotilaalliset perusteet

Valtioneuvoston selonteon mukaan Suomi tulisi osallistumaan KFOR-operaatioon 700–800 sotilaan vahvennetulla pataljoonalla.²⁰⁷ Tämän tarkemmin selonteossa ei eritellä suomalaisen joukon kokoonpanoa. Puolustusministeri Enestam kertoi eduskunnalle lähetekeskustelussa, että joukon suunnittelun perustana on ollut kokoonpano, jonka runko kootaan Säkylässä koulutetusta valmiusjoukosta ja täydennetään rauhanturvaoperaatioista kokemusta hankkineella YK-reservillä. Niin kantahenkilökunnan kuin reserviläisten rekrytointi oli tarkoitus toteuttaa täysin vapaaehtoisuuden pohjalta.²⁰⁸

Rauhanturvajoukon kokoonpano herätti selonteon lähetekeskustelussa voimakkaan keskustelun. Oppositio puolue keskustan ryhmäpuheenvuorossa kiinnitettiin huomiota hallituksen kaavailemaan poikkeukselliseen tapaan koota joukko sekä rauhanturvaajien ihanteelliseen ikään:

“Ottain huomioon Kosovon olosuhteet keskusta katsoo, että muodostettava joukko tulee pääosin rakentaa aiempaan tapaan kokeneista, aidosti vapaaehtoisista henkilöstä. Jos näin muodostettua joukkoa täydennetään valmiusjoukkokoulutuksen saaneilla nuorilla, ei minkäänlainen vetoaminen toimintavalmiussitoumuksen tekemiseen saa tulla kysymykseen, vaan kaikilta osin osallistumisen on oltava täysin vapaaehtoista.

Sen lisäksi, että valmiusjoukkoon kuuluvat henkilöt ovat tehtävään nähden liian nuoria ja kokemattomia, on valmiusjoukon käyttäminen muutoinkin arveluttavaa. Merkitsisihän se Suomen puolustusvoimiin kuuluvan yksikön käyttämistä muuhun kuin Suomen puolustamiseen.”²⁰⁹

²⁰⁶ PTK 38/1999vp, 8. Rossi.

²⁰⁷ VNS 2/1999vp, 2.

²⁰⁸ PTK 38/1999vp, 76. Enestam.

²⁰⁹ PTK 38/1999vp, 85. Korkea-aoja.

Suomi oli aloittanut valmiusjoukkokoulutuksen vuonna 1996. Silloisella päätöksellä perustaa tuo uudenlainen joukko pyrittiin kohottamaan Suomen valmiuksia ottaa osaa monimutkaistuneisiin rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioihin.²¹⁰ Siinä mielessä vaikuttaa erikoiselta, että kun SKVJ-joukolle täydellisesti sopiva operaatio oli edessä, moni kansanedustaja epäili sen soveltuvuutta ja suorituskykyä. Keskustan kansanedustajat olivat jo valmiusjoukkoja koskevan selonteon käsittelyssä jättäneet ulkoasiainvaliokunnan mietintöön vastalauseen valmiusjoukkokoulutuksen aloittamiselle. Vastalauseen perusteena oli se, että puolustusvoimien päätehtävää, Suomen alueellista puolustamista, ei saa sotkea rauhanturvaamistoimintaan vaan niitä olisi kehitettävä erillään toisistaan.²¹¹

Valmiusjoukkoa kuitenkin koulutettiin vuodesta 1996 lähtien hallituksen esityksen mukaan osana puolustusvoimia jääkäriprikaatin organisaatiolla. KFOR-selonteon käsittelyssä keskusta jatkoi samalla linjalla kuin valmiusjoukkokeskustelussa kyseenalaistamalla puolustusvoimien joukkoyksikön käytön johonkin muuhun kuin kansalliseen puolustukseen. Enemmän puheenvuoroja myös muista eduskuntaryhmistä aiheutti kuitenkin suunnitellun joukon ikä. Valmiusjoukkoihin koulutettiin varusmiespalveluksen aikana, joten yksikköön sijoitetut reserviläiset olivat keskimäärin hieman yli 20-vuotiaita. Osa kansanedustajista epäili hallituksen suunnitelman järkevyyttä ja ehdotti, että joukon runko rakennettaisiin kokeneista rauhanturvaajista. Tätä perusteltiin sillä, että vaaralliseksi ja haastavaksi arvioidussa operaatiossa iän ja aiemman rauhanturvapalveluksen tuoma kokemus painaisi vaakakupissa laadukasta koulutusta enemmän.²¹² Kari Myllyniemi epäili nuorten rauhanturvaajien paineensietokykyä vaarallisissa tilanteissa:

”...Kiinnittäisin huomiota juuri siihen, että en väheksy Säkylän koulutustasoa millään tapaa, mutta he ovat vielä vuoden kahden päästäkin varusmieshenkisiä. Heidän pitää saada kokemusta YK-tehtävistä, jolloin he ovat varmasti erikoisen hyviä ja parhaimpia,

²¹⁰ Saloniemi-Pasternak & Visuri 2006, 41–42.

²¹¹ UaVM 10/1996. Vastalauseen ovat allekirjoittaneet keskustan kansanedustajat Juha Korkeaoja, Esko Aho, Tytti Isohookana-Asunmaa ja Kauko Juhantalo sekä Skl:n Bjarne Kallis. Juhantaloa lukuun ottamatta kaikki istuivat myös vuoden 1999 valtiopäivillä.

²¹² Ks. esim. PTK 38/1999vp, 32. Ojansuu; PTK 38/1999vp, 15. Sinnemäki; PTK 38/1999vp, 7. Lintilä.

mitä Suomesta voidaan lähettää. Itse olen kouluttanut Kyproksella muutaman sata YK-miestä, ja näin heti, kuinka muutamassa kuukaudessa he kasvoivat tehtävissään. Kokemus on tässä erikoisen tärkeä. Yksi komppania Säkylästä ja muut kokeneita YK-miehiä.

Vuonna 1964 tapahtui Kyproksella, katsoin vierestä, että pikkuisen ruvettiin ampumaan. Tanskalaisesta pataljoonasta lähti komppania livohkaan, ja epäilen, etteivät ne ole vielääkään pysähtyneet. (Naurua) He olivat nimenomaan varusmiehiä. Joten kokemus tässä asiassa on erikoisen tärkeä.”²¹³

Edustaja Myllyniemi käytti useissa puheissaan esimerkkejä omalta rauhanturvaajaajaltaan. Hänen lisäksi muutkin rauhanturvaajina palvelleet kansanedustajat kertoivat omista kokemuksistaan. Keskustan Mika Lintilä oli sotilaallisen kokoonpanon suhteen samalla linjalla puoluetoverinsa Myllyniemen kanssa: hänen mukaansa mikään kotimaassa saatu koulutus ei korvaa käytännön kokemusta rauhanturvatehtävien onnistuneesta läpiviennistä.²¹⁴ Niin ikään keskustalainen Mauri Salo ei ottanut kantaa suunniteltuun kokoonpanoon, mutta kantoi huolta mahdollisen rauhanturvallain muutoksen vaikuttamisesta vanhan lain aikana palkattujen rauhanturvaajien oikeusturvaan.²¹⁵ Kaikki kolme olivat palvelleet perinteisissä rauhanturvaoperaatioissa: Myllyniemi ja Salo Kyproksella, Lintilä Golanilla.

Moni kansanedustaja piti KFOR-operaatiota vaativimpana operaationa, johon Suomi on koskaan osallistunut.²¹⁶ Vaativuuden on täytynyt tarkoittaa myös sitä, että Kosovosta odotettiin tappioita. Ainoastaan kolme kansanedustajaa nosti keskusteluissa esiin mahdollisuuden, että suomalaissotilaita tuotaisiin takaisin ”sinkkiarkuissa”²¹⁷. Vaikka harva puki asian sanoiksi, yllättävältä vaikuttava kritiikki nuorten SKVJ-koulutuksen saaneiden käytöstä operaatiossa täytyi osaltaan johtua kaatuneiden pelosta. Ammattisotilaiden tai iältään vanhempien rauhanturvaajien kuolema kansainvälisissä tehtävissä on poliittisesti helpompi kestää kuin parikymppisten nuorten miesten

²¹³ PTK 38/1999vp, 45. Myllyniemi.

²¹⁴ PTK 38/1999vp, 7. Lintilä.

²¹⁵ PTK 38/1999vp, 4. M. Salo.

²¹⁶ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 84. Kanerva; PTK 38/1999vp, 13. Kallio. PTK 40/1999vp, 38. Korkeaaja. Juha Korkeaajan mukaan kansanedustajat eivät kysyttäessä olleet valmiita lähettämään omia lapsiaan Kosovon operaatioon, nuoria sotilaita tosin voitiin lähettää.

²¹⁷ PTK 38/1999vp, 26. Krohn. Krohn käyttää kaatuneiden mahdollisuudesta käsitettä ”sinkkiarkkuoptio”.

lennättäminen arkuissa kotimaahan. Asiaa voi ajatella myös toisinpäin: nuoria valmiusjoukkokoulutettuja pidettiin ”liipasinherkempinä” kuin kokeneita rauhanturvaajia. Suomalaisten hyvä maine rauhanturvatehtävissä kärsisi myös liiallisesta voimankäytöstä, johon nuorilla saattoi olla vanhempia enemmän taipumusta.

Valmiusjoukon käyttö sai myös kannatusta. Hallituspuolueiden kansanedustajat korostivat sitä, että Porin prikaatissa annettu koulutus oli laadukasta ja sopi esillä olevaan tehtävään. Kannattajistakin kaikki olivat sitä mieltä, että YK-reservillä täydennettynä pataljoona suoriutuu tehtävistään parhaiten. Eduskunnan sotilaallista asiantuntemusta edusti kokoomuksen Olli Nepponen:

“Täällä mainittiin, että Säkylän miehet on koulutettu sotaa varten, mutta niin on koulutettu kaikki varusmiehet ja reserviläiset sotaa varten, siihen heidät juuri koulutetaan. Lisäyksenä haluaisin painottaa, että nämä Säkylän miehet on koulutettu sen lisäksi perusteellisesti kriisinhallintaan, juuri siihen tehtävään, johon heitä ollaan nyt viemässä. Se on pitkäaikainen, perusteellinen koulutus, annettu varuskunnassa ja joukko-osastossa, josta tiedän, että sillä on erinomainen koulutuskulttuuri, erinomaiset kouluttajat. Nämä joukot pystyvät suoriutumaan kaikista niistä tehtävistä, jotka niille eteen tulevat, kun joukossa on Bosniassa karaistuneita ja vanhempia YK-sotilaita antamassa sitä malttia, jota tarvitaan.”²¹⁸

Lähetekeskustelun jälkeen ulkoasiainvaliokunta antoi asiasta mietinnön, jossa puututtiin keskustelua herättäneeseen kokoonpanosuunnitelmaan. Valiokunta päätyi mietinnössään siihen, että valmiusjoukon pohjalta perustettavaa joukkoa täydennetään YK-reservistä.²¹⁹ Valiokuntakäsittelyn jälkeen myös keskusta oli valmis kannattamaan suunniteltua kokoonpanoa saatuaan varmistuksen, että myös kokeneiden rauhanturvaajien osuus pataljoonassa tulisi olemaan merkittävä.²²⁰

Kokoonpanokeskustelun lisäksi merkittävä sotilaallista toimeenpanoa käsittelevä debatti käytiin suomalaisen joukon mandaatista ja voimankäyttöoikeuksista. Rauhanturvaoperaatioissa käytetään termiä Rules of Engagement (ROE), joka voidaan

²¹⁸ PTK 38/1999vp, 51. Nepponen. Olli Nepponen on prikaatinkenraali evp.

²¹⁹ UaVM 5/1999vp.

²²⁰ PTK 40/1999vp, 38. Korkeaoja.

suomentaa voimankäytön säännöksiksi. ROE velvoittaa koko operaatiota aina sen ylätasoa vaatimuksista yksittäisen rauhanturvaajan oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Joukon komentajan on tunnettava voimassa oleva ROE, jotta hän pystyy päättämään minkälaisiin tehtäviin joukkoa voidaan käyttää. Jokaiselle rauhanturvaajalle jaetaan ROE-kortti, josta hän pystyy tarkastamaan, mitä keinoja hänellä on käytettävissään tehtävänsä suorittamiseksi.²²¹ KFOR-selonteon yhteydessä kansanedustajat kiinnittivät huomiota suomalaisen joukon voimankäyttöoikeuksiin ja mahdollisiin tilanteisiin, joihin rauhanturvaajat voisivat joutua.

KFOR:n mandaatissa joukon tehtäväksi määritellään väljästi ”maintaining and when necessary enforcing a ceasefire”. Lisäksi UCK:n aseistariisunta voidaan lukea sellaisten tehtävien joukkoon, joissa voimankäyttö saattaa tulla kysymykseen. Nämä molemmat on mainittu valtioneuvoston selonteossa. Lisäksi selonteossa arvioidaan, että huolimatta kriisin osapuolten sallivasta luonteesta, rajoitettuun voimankäyttöön on varauduttava. Keskeiseksi käsitteeksi muodostuu voimannäyttö: näyttämällä riittävää sotilaallista voimaa pystytään välttämään itse voiman käyttö. Mahdollisista riskeistä huolimatta selonteossa todetaan, että operaation vaarallisimman ensimmäisen kuukauden tehtävät hoidetaan Naton joukoilla.²²²

Pääministeri Lipponen näki operaation säännösten mahdollistavan voimankäytön itsepuolustukseksi ja tehtävän turvaamiseksi. Voimankäyttö tulisi olemaan luonteeltaan ”reaktiivista”, eli osapuolten sopimuksenvastaisesta toiminnasta johtuvaa sekä tilanteeseen nähden rajoitettua.²²³ Keskustan ryhmäpuheenvuoro nosti keskusteluun operaation voimankäytösäännösten soveltuvuuden Suomen rauhanturvalakiin: keskustan mielestä selonteossa ei oltu eritelty riittävän tarkasti niitä tehtäviä ja voimankäyttötilanteita, joihin suomalaiset sotilaat saattaisivat joutua ja epäili, että operaation luonne veisi sotilaat kohti rauhanpakottamiseksi luettavaa toimintaa.²²⁴ Samaan ongelmaan kiinnitti huomiota myös SkI:

²²¹ ROE-työryhmän raportti, 2–3.

²²² VNS 2/1999vp.

²²³ PTK 38/1999vp, 87. Lipponen.

²²⁴ PTK 38/1999vp, 85. Korkea-aoja.

”...Tämä osallistuminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Suhde voimankäyttöön herättää aiheellisia kysymyksiä. Käytetäänhän YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmassa muun muassa verbejä "pakottaa" ja "riisua aseista". Nämä termit ovatkin mutkikkaita tarkastellessamme niitä rauhanturvalain taustaa vasten. Aseidenriisunta voi toki tapahtua ihan sopuisasti tehtyjen sopimusten pohjalta, mutta jos ei, niin mitä sitten? Miten rajanveto tehdään ja missä se määritellään?”²²⁵

Ongelman voimankäytön suhteen muodosti ennen kaikkea Suomen lainsäädäntö, joka kielsi suomalaisilta rauhanturvaajilta niin sanottuun rauhanpakottamiseen osallistumisen. Erilaisia rauhanturvaamisen käsitteitä ja lainsäädännön vaatimuksia käsitellään seuraavassa alaluvussa, joten tässä todettakoon vain, että laki ei rauhanpakottamista sallinut. Keskustan ja kristillisen liiton tarkennusvaatimuksiin pääministeri ja hallituspuolueiden kansanedustajat vastasivat, että juuri selonteossa mainittu vahva voimannäyttö tulisi minimoimaan voimankäyttötilanteiden todennäköisyyden²²⁶. Lisäksi hallituspuolueita ja oppositiota erotti operaation luonteen ristiriita: oppositio halusi joukolle tarkat ohjeet ja määräykset, etteivät sotilaat syyllistyisi operaation sisällä rauhanpakottamistoimiin.²²⁷ Hallituspuolueet näkivät operaation laajennettuna rauhanturvaamisena, jonka sisällä saatettaisiin joutua voimankäyttötilanteisiin tehtäviä suorittaessa, mutta sen pohjalta operaatiota ei voisi määritellä rauhanpakottamiseksi.²²⁸

Keskustelussa voimankäyttöoikeuksista puututtiin myös mahdolliseen ongelmaan eri kansallisuuksien toimivaltuuksissa. Keskustan Markku Rossi kysyi, miten toimittaisiin sellaisessa tilanteessa, jos suomalaiset rajoitettuine voimankäyttöoikeuksineen²²⁹ joutuisivat osana Naton joukkoja sotilaalliseen konfliktiin.²³⁰ Ilkka Kanerva piti mahdottomana tilannetta, että suomalaiset ”luikkisivat kypälämäkeen, jos tilanne muuttuisi vaativaksi” ja Jari Vilén edellytti suomalaisille sotilaille samoja

²²⁵ PTK 38/1999vp, 80. Seivästö.

²²⁶ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 77. Lipponen; PTK 38/1999vp, 52. Sasi.

²²⁷ PTK 38/1999vp, 8. Rossi.

²²⁸ PTK 38/1999vp, 63. Lipponen.

²²⁹ Kansalliset rajoitukset (National Caveats) ovat monikansallisissa kriisinhallintaoperaatioissa arkipäivää. Esimerkkinä joukkojenhallinta (Crowd and Riot Control, CRC): Monikansallisen yhtymän komentajan on joukkojenhallintatehtävässä mietittävä, minkä kansallisuuden joukkoja hän voi käyttää. Jonkin kansallisuuden sotilaat voivat esimerkiksi käyttää kovimpana CRC-keinonaan vesitykkiä tai kumiluoteja, kun taas toisella kansallisuudella ei ole mitään rajoituksia. Oma havainto.

²³⁰ PTK 38/1999vp, 8. Rossi.

toimintaedellytyksiä kuin muidenkin kansallisuuksien operaatioon osallistuville sotilaille.²³¹ Pääministeri Lipponen piti mahdollisena tilannetta, jossa operaatioon lähetettävä joukko jollakin tapaa valikoisi tehtäviä, joita sen on valmis suorittamaan. Operaation mandaatti ja rauhansopimus antoivat riittävät puitteet toiminnalle. Operaation luonteen merkittävä muuttuminen oli toinen tilanne:

“Jos tulee rajatapauksia eli tulee todella merkittävästi sanoisinko poikkeavia tilanteita, joissa esimerkiksi jokin osapuoli todella uhkaa sopimuksen toteuttamista, silloin totta kai koko sotilasjohto, jossa suomalainen edustaja tulee olemaan mukana, hakee myös poliittista selkänöjää ja neuvottelee siitä, mitä sellaisessa tilanteessa voidaan tehdä. Näin ollen olisin kyllä luottavainen sen suhteen, että me voimme lähteä siitä, että suomalaisen joukko-osaston olosuhteet siellä ovat riittävän selkeät ja myös on riittävä kontrolli sellaisia tilanteita varten, jotka ovat poikkeuksellisia, jos niihin joudutaan.”²³²

Rossin kysymykseen liittyi myös keskustelu siitä, kuka kantaisi vastuun voiman käyttämiseen liittyvistä päätöksistä? Kansanedustaja Myllyniemi pelkäsi, että puutteellinen ohjeistus asettaisi rauhanturvaajat vaikeiden päätösten eteen ja tietäisi pitkää oikeusprosessia Suomessa, kun nopeiden päätösten oikeellisuutta punnittaisiin tuomioistuimissa. Enemmistö edustajista oli kuitenkin sitä mieltä, että sotilaiden komentaja ja joissain tapauksissa yksittäinen rauhanturvaaja tulevat todennäköisesti joutumaan tilanteisiin, joihin ei ole olemassa suoraa ohjeistusta ja ratkaisut on tehtävä paikan päällä.

Lähetekeskustelun vilkkaan debatin jälkeen selonteko käsiteltiin ulkoasiainvaliokunnassa. Puolustusvaliokunta antoi selonteosta lausunnon, jossa todettiin voimankäytösäännösten olevan lainmukaiset perustuen itsepuolustukseen tai tehtävän turvaamiseen.²³³ Mietinnön jälkeisessä palautekeskustelussa keskustakin oli vakuuttunut voimankäytösäännösten laillisuudesta ja sopivuudesta operaatioon.²³⁴

²³¹ PTK 38/1999vp, 66. Kanerva; PTK 38/1999vp, 20. Vilén.

²³² PTK 38/1999vp, 63. Lipponen.

²³³ PuVL 2/1999vp.

²³⁴ PTK 40/1999vp, 38. Korkeaoja.

5.4. Operaatiosta käytetyt käsitteet

Eduskunnassa käytettiin KFOR-operaatiosta viittä eri käsitettä: 1. rauhanturvaaminen, 2. laajennettu rauhanturvaaminen, 3. rauhanpakottaminen, 4. kriisinhallinta ja 5. sota. Käsitteistö on sekoitus kansainvälisesti käytettyä rauhanturvaamisen luokittelua ja suomalaista lainsäädäntöä varten luotuja käsitteitä. Lisäksi on huomioitava, että osa rauhanturvaamisen tutkimuksessa käytetyistä käsitteistä on luotu vastaa KFOR-operaation jälkeen. Selkein ero käsitteissä suomalaisen poliittisen keskustelun ja kansainvälisen tutkimuksen välillä oli siinä, että kotimainen keskustelu tarkasteli operaatiota nimenomaan sotilaallisessa merkityksessä. KFOR-operaation yhteydessä muun muassa Thakur & Schnabel korostavat rauhanturvajoukon roolia myös valtion rakentamisessa ja yhteiskunnan kokonaisvaltaisessa kehittämisessä²³⁵. Samoin Bellamyn *peace support operations* kuvaa KFOR-operaation roolia huomattavasti pelkkää sotilaallista rauhanturvaamista laajemmassa kehyksessä.²³⁶ Suomalaiseen poliittinen keskustelu ei tuntenut 1990-luvun lopulla näin laajoja rauhanturvaamisen käsitteitä, eikä monipolvinen *kriisinhallinta*-käsite vielä hallinnut debattia.

Eduskuntakeskustelussa operaation käsitteellistämistä vaati ensi sijassa lainsäädäntö. Suomen rauhanturvalainsäädäntö tunsu perinteisen rauhanturvaamisen ja laajennetun rauhanturvaamisen, minkä lisäksi lainsäädännöllisenä käsitteenä käytettiin rauhanpakottamistoimia, joihin Suomi ei voinut osallistua. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta määritteli nämä rauhanturvaamisdoktriinin käsitteet vuonna 1995:

“Perinteiselle rauhanturvaamiselle on ominaista, että se tapahtuu osapuolten myötävaikutuksella, on puolueetonta ja voimankäyttö on siinä mahdollista vain äärimmäisessä itsepuolustustilanteessa. Laajennettu rauhanturvaaminen tapahtuu olosuhteissa, joissa kaikkien osapuolten täydellistä myötävaikutusta ei välttämättä ole mahdollista saada. Mahdollinen voimankäyttö on tilannekohtaisesti rajoitettua, ainoastaan reaktiivista ja liittyy osana laajempaan humanitaariseen operaatioon tai rauhansopimuksen täytäntöönpanoon. Rauhan pakottaminen on aloitteellista ja aktiivista

²³⁵ Ks. esim. Thakur & Schnabel 2001, 13–14. Rauhanturvaamisen kuudes sukupolvi (*Multinational peace restoration, UN state creation*).

²³⁶ Bellamy 2004, 165.

voimankäyttöä tai sillä uhkaamista, ja sen tarkoituksena on koko konfliktin hallitseminen, vihollisuuksien tukahduttaminen ja rauhan palauttaminen.”²³⁷

Tämän lisäksi valiokunta toteaa mietinnössään, että Suomen ei tule osallistua minkäänlaisiin pakottamistoimiin eikä rauhanturvaoperaatioihin, joihin osaksikaan sisältyy rauhaanpakottamista. Näin ollen vuonna 1995 ulkoasiainvaliokunnan mietinnön mukaisesti rauhanturvalakiin hyväksyttiin tarkennus, ettei sitä sovelleta ”YK:n peruskirjan 42 tai 51 artiklan nojalla kohdistettaviin sotilaallisiin pakotetoimiin osallistumiseen eikä muuhun rauhanpakottamiseksi katsottavaan toimintaan”.²³⁸

KFOR-selonteon sisältö ei suoraan kerro valtioneuvoston määritelmää edessä olevasta operaatiosta, mutta selonteon teksti sekä eduskuntakeskustelu osoittavat valtioneuvoston tulkitsevan toiminnan laajennetuksi rauhanturvaamiseksi. Operaation laillisuusperusta on vahva: sillä on YK:n turvallisuusneuvoston mandaatti ja kriisin osapuolet ovat allekirjoittaneet sopimuksen, joka hyväksyy joukon toiminnan alueella. Perinteisestä rauhanturvaoperaatiosta KFOR poikkeaa kuitenkin voimankäytön kohdalla, sillä valtioneuvoston mukaan joukon on varauduttava rajoitettuun voimankäyttöön.²³⁹

Hallituspuolueiden kansanedustajat eivät pääsääntöisesti kyseenalaistaneet operaation laillisuutta vaan tulkitsivat sen olevan juuri laajennettua rauhanturvaamista. Opposition tulkinnan mukaan operaatio saattoi sisältää rauhanpakottamiseksi katsottavia piirteitä. Itse operaation luonnetta ei nähty rauhanpakottamisena, mutta joukolle asetetut vaativat tehtävät nostivat huolen, että suomalaisrauhanturvaajat saattaisivat joutua tehtäviä täyttäessään turvautumaan aktiiviseen voimankäyttöön, joka voitaisiin tulkita rauhanpakottamiseksi.²⁴⁰ Myös pääministeri Lipponen totesi, että osa tehtävistä saattaa vaatia voimankäyttöä. Erityisen riskialttiina hän piti UCK:n aseistariisuntatehtävää: mikäli sissit eivät suostuisi luopumaan aseistaan, tehtävä olisi täytettävä voimakeinoin tai jätettävä suorittamatta.²⁴¹

²³⁷ UaVM 21/1995vp.

²³⁸ Laki 1465/1995.

²³⁹ VNS 2/1999vp.

²⁴⁰ Ks. esim. PTK 38/1999vp 85. Korkeaoja.

²⁴¹ PTK 38/1999vp, 63. Lipponen.

Rauhanpakottamisesta aiheutunut debatti johtui näkemuserosta: Hallituspuolueiden mielestä KFOR-operaatio oli laajennettua rauhanturvaamista ja operaation sisällä mahdolliset voimankäyttötilanteet olivat hyväksyttäviä eivätkä olleet rauhanpakottamista. Tulkintatilanteissa vastuu olisi joukon komentajalla tai viime kädessä yksittäisellä rauhanturvaajalla. Samaan tulkintaan päätyi myös eduskunnan ulkoasiainvaliokunta. Toinen näkökulma korosti sitä, että Suomen pataljoonalle tulisi tarkasti määritellä tehtävät ja toimintatavat, jotta se voisi toimia operaatiossa ilman riskiä rauhanpakottamisesta. Petri Neittaanmäki (Kesk.) vaati päätökseen lausumaa, jonka mukaan: "Suomen Kosovoon lähetettävän pataljoonan mandaatti on siten rajattu, että Suomen joukkoa ei tule käyttää operaation missään tilanteessa rauhanpakottamiseen tai rauhan palauttamiseen voimakeinoin."²⁴² Neittaanmäen esitys hävisi lopullisessa äänestyksessä valiokunnan mietinnön mukaiselle lausumalle.²⁴³

Lain tulkintaa koskevan keskustelun lisäksi rauhanpakottaminen näyttäytyy käsitteellisessä valossa. Osa kansanedustajistakin totesi eduskuntakeskustelun aikana, että rauhanpakottaminen ei kuulu kansainvälisesti käytettyyn rauhanturvaamisen käsitteistöön vaan se oli luotu rauhanturvalakia säädettäessä vuonna 1995. Miksi suomalaiseen lainsäädäntöön haluttiin tällainen kotikutoinen käsite, jolla rajoitettiin suomalaisten osallistumista kansainvälisiin operaatioihin? Itse asiassa myös rauhanturvaamista käsittelevässä tutkimuksessa on mainittu rauhanpakottamiseen verrattavissa oleva käsite *peace enforcement*. Se voidaan nähdä omana operaatiotyypinään, kuten Bellamy: kansainvälinen sotilasjoukko pakottaa laittomaan hyökkäyssotaan tai maan sisäisiin väkivaltaisuuksiin syyllistyneen valtion tai valtion sisäisen ryhmittymän tulitaukoon tai rauhansopimukseen.²⁴⁴ Samoin Pohjoismaiden sotilaiden koulutuskäyttöön tarkoitettussa NORDCAPS PSO taktisessa manuaalissa *peace enforcement* on yksi operaatiotyyppi, joka saattaa sisältää sotilaallisina tehtävinä esimerkiksi pakotetoimia ja humanitaaristen operaatioiden suojaamista.²⁴⁵ Suomalainen lainsäädäntö ja keskustelu KFOR-selonteosta antavat sen kuvan, että suomalainen käsite

²⁴² PTK 40/1999vp, päätös.

²⁴³ Eduskunta hyväksyi valiokunnan mietinnön äänin 145–3, poissa 51. PTK 40/1999vp, päätös.

²⁴⁴ Bellamy 2004, 146–149.

²⁴⁵ Jensen et al. 2007, 27–28.

rauhanpakottaminen voidaan nähdä operaatiotyypin lisäksi toimintana: keskusta näki ongelmana ei itse KFOR:n luonteen vaan mahdollisuuden, että suomalaiset sotilaat ”syyllistyvät” rauhanpakottamiseen operaatiossa.

Jos rauhanpakottaminen on toimintaa, jota voidaan suorittaa esimerkiksi perinteisen rauhanturvaoperaation sisällä, on se määriteltävä tehtävän tasolla tai yksittäisen rauhanturvaajan näkökulmasta. Tätä ei KFOR-selonteon keskustelussa suoraan tehty, mutta esimerkiksi UCK:n aseistariisunnasta esitettyjen puheenvuorojen mukaan se olisi voinut tarkoittaa tilannetta, jolloin sissit kieltäytyvät luovuttamasta aseitaan ja rauhanturvaajat riittävän vahvalla pelotteella tai käyttämällä rajoitetusti voimaa *pakottavat* aseiden luovuttamisen. Mutta epäselvyyden aiheuttaa raja, milloin kuvatakaltainen toiminta on rajoitettua voimankäyttöä tehtävän suorittamiseksi ja milloin se muuttuu aktiiviseksi voimankäytöksi eli rauhanpakottamiseksi.

Kansanedustajat sallivat suomalaisillekin rauhanturvaajille voimankäytön. Laajennettu rauhanturvaaminen sallii sen itse asiassa melko pitkälle vietyä. Käytettiin eduskunnassa laajennetusta rauhanturvaamisestakin käsitettä ”supistettu” rauhanpakottaminen²⁴⁶. Joka tapauksessa rauhanpakottaminen vaikuttaa keskustelun valossa ongelmalliselta käsitteeltä. Operaatiotyypinä se on perin selkeä, mutta tulkinta siitä toimintana vaikeuttaa tilannetta. Kuten todettua, laajennettu rauhanturvaaminenkin antaa rauhanturvaajille melko kattavat voimankäyttöoikeudet. Toisaalta yhdessäkään eduskuntakeskustelun puheenvuorossa ei kyseenalaistettu rauhanpakottamista kieltävää lausumaa. Mistä ylipäätään johtuu, että rauhanpakottamisesta oli tullut suomalaiselle lainsäätäjälle sellainen pelote?

Jos käsitämme rauhanpakottamisen yhtenä operaatiotyypinä, on sen kieltäminen hyvin ymmärrettävissä. Suomen puolueeton asema, jota KFOR:n yhteydessäkin korostettiin, sopii varsin huonosti sellaiseen toimintaan, jossa Suomi joutuu valitsemaan puolensa kriisin osapuolista, mitä rauhanpakottaminen historian saatossa on vaatinut esimerkiksi Kuwaitissa. Siinä mielessä Suomen kylmän sodan aikainen menestystarina perinteisenä puolueettomana rauhanturvaajana voidaan nähdä myös pakotetoiminnan kiellon

²⁴⁶ PTK 38/1999vp, 43. Kiljunen.

taustalla. Suomi on perinteisesti vaatinut operaatioille myös YK:n mandaattia, kuten kansanedustajatkin KFOR:n kohdalla. Pakotetoimet haluttiin kuitenkin rajata suomalaisten toiminnan ulkopuolelle myös vaikka YK tai ETYJ olisi ne valtuuttanut.

Poliittisia päätöksiäkin tehdään mielikuvien perusteella. *Rauhanpakottaminen*, erityisesti sotilasjoukon toimintana ajateltuna, aiheuttaa väkivaltaan liittyviä mielikuvia. Pakottaminen tehdään yleensä aseella uhaten tai sitä käyttäen, viime kädessä kuolettavasti. Suomalaiset olivat perinteisissä rauhanturvaoperaatioissa hankkineet maineen kylmäpäisinä sotilaina, jotka pystyvät tehokkaaseen toimintaan ilman väkivaltaa. Aseiden käytön välttäminen oli myös ylpeydenaihe ja peruste sille, että suomalaiset olivat arvostettuja rauhanturvaajia. KFOR-keskustelussa pelättiin, että suomalaisten vaivalla hankkima maine karisisi, jos rauhanturvaajat joutuisivat käyttämään kuolettavaa voimaa operaatiossa²⁴⁷.

Tarkasteltaessa Suomen osallistumisen sotilaallisia perusteluja rauhanpakottamisen kieltämisen näkökulmasta, keskustelu saa uusia merkityksiä. Keskustelijat pitivät poikkeuksetta KFOR:ia Suomen historian vaativimpana operaationa ja kuten jo todettiin, vaarallisiakin voimankäyttötilanteita ennakoitiin. Alkuperäinen suunnitelma rakentaa Suomen pataljoona valmiusjoukon nuorista sotilaista herätti paljon keskustelua ja vapaaehtoisuuden nimeen vannottiin. Suomeen oli vastikään perustettu uusiin vaativampiin operaatioihin koulutettu joukko, jota nyt haluttiinkin täydentää kokeneemmilla (vanhemmilla) sotilailla. Jos operaatiota pidettiin vaativana, se tarkoitti myös tavallista korkeampaa tappioiden riskiä. Sinkkiarkut mainittiin vain muutamassa puheenvuorossa, mutta kansanedustajien halu perustaa kokeneempi pataljoona saattoi johtua nuorten kuolonuhrien pelosta. Mikäli mielikuva rauhanpakottamisesta liittyy taistelutoimintaan, kielteinen suhtautuminen pakotetoiimiin voi johtua Suomen yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan järjestelmän heikosta tappioidensietokyvystä. Ammattisotilaiden lähettäminen riskialttiiseen operaatioon on poliittisesti helpompaa kuin reserviläisten.

²⁴⁷ PTK 38/1999vp, 19. E. Lahtela.

Eduskunnassa viitattiin KFOR:iin yleisesti ottaen rauhanturvaoperaationa, mutta myös uusi käsite kriisinhallinta esiintyi keskustelussa. 2000-luvulla kriisinhallinta-käsite yleistyi suomalaisessa keskustelussa niin pitkälle, että uusi rauhanturvalaki kulkee nykyisin kriisinhallintalain nimellä. Kriisinhallinta voidaan jakaa erilaisiin osiin, kuten kokonaisvaltaiseen kriisinhallintaan (comprehensive crisis management), joka taas koostuu sotilaallisesta ja siviilikriisinhallintakomponentista. Lisäksi varsinkin 2010-luvulla sekaannusta on aiheuttanut käsitteen käyttö myös viitattaessa Euroopan talouskriisin hoitoon ja hallintaan. YK:n dokumenteissa rauhanturvaaminen on edelleen pääkäsite, kun taas Nato on siirtynyt käyttämään pitkälti kriisinhallintaa²⁴⁸.

Kriisinhallinta-käsitteen käyttö nykyään on arkipäivää, mutta vuoden 1999 KFOR-selontekoa käsitellessä se oli varsin uusi tuttavuus. Valtioneuvosto nimitti selonteossa KFOR:a kriisinhallintaoperaatioksi, mutta eduskuntakeskustelussa rauhanturvaoperaatio oli yhtä yleinen²⁴⁹. Useat kansanedustajat odottivat, että Kosovon rauhanprosessissa kiinnitettäisiin huomiota myös maakunnan olemattoman siviilihallinnon kehittämiseen ja Suomen haluttiin perinteisen sotilaallisen rauhanturvatyön lisäksi olevan mukana myös tässä siviilioperaatiossa. Kriisinhallinta-käsitteen voi katsoa sopivan rauhanturvaamista paremmin kuvaamaan tällaista kokonaisvaltaista lähestymistapaa konfliktin hoidossa ja ehkäisemisessä. Tätä näkökulmaa vasten kansainvälisessä tutkimuksessa KFOR:ia on pidetty rauhaa tukevana operaationa (peace support operation) juuri sen vahvan sotilaallisen läsnäolon lisäksi sisältämän siviilioperaation vuoksi.²⁵⁰

Kriisinhallinta on toisaalta kattava käsite suurelle osasta erilaisia kansainvälisestikin käytettyjä operaatioiden tyypittelyjä, mutta sen yleisluonteisuus aiheuttaa myös sen, ettei se kuvaa tarkasti mitään. Kuten laajennetun rauhanturvaamisen ja rauhanpakottamisen kohdalla todettiin, liian tarkka määrittely saattaa aiheuttaa esimerkiksi laintulkinnan kohdalla ongelmia poliittista päätöstä sorvattaessa. Kriisinhallinta on neutraali käsite, joka ei herätä negatiivisia sotaan tai väkivaltaan yhdistettäviä mielikuvia samalla tavalla kuin esimerkiksi rauhanpakottaminen.

²⁴⁸ www.nato.int.

²⁴⁹ Molempia käsitteitä käytettiin lähetekeskustelussa KFOR:n yhteydessä n. 15 kertaa.

²⁵⁰ Ks. esim. Bellamy 2004, 165.

Politiikassa käytettyjen käsitteiden mielikuvat ovat todella tärkeässä osassa ja turvallisuuspolitiikassa pienetkin vivahde-erot vaikuttavat äänestäjien käsitykseen harjoitetun politiikan sisällöstä²⁵¹.

Olisiko sekä kriisinhallinta-käsitteen epämääräisyys että rauhanturvaamisesta syntynyt tulkintaristiriita pystytty välttämään, jos keskustelu olisi epätarkkojen operaatiokäsitteiden sijaan käyty rauhanturvajoukon yksittäisten tehtävien tasolla? Rauhanturvaamisen käsitteistössä on käytetty myös varsin tarkkaa tehtäväpohjaista (mission) jaottelua, joka kertoo operaatiosta kiinnostuneelle selvästi, mitä rauhanturvajoukko tekee ja tavoittelee.²⁵² Vuonna 1999 lainsäädäntöhän pakotti eduskunnan määrittelemään, oliko operaatio perinteistä vai laajennettua rauhanturvaamista tai rauhanpakottamista. Eduskunnassa kuitenkin arvailtiin mitä tapahtuisi, jos suomalaiset joutuisivat laajennetussa rauhanturvaoperaatiossa esimerkiksi aseistariisuntatehtävään. Tähän ei voimassaoleva käsitteistö vastannut. Toisaalta riittävän väljät käsitteet jättivät joukon komentajalle ja viime kädessä yksittäiselle rauhanturvaajalle vastuun operaation sisällä tehdyistä ratkaisuista. Tehtäväorientoitunut jako on selkeä, mutta poliittinen päätös saattaisi rajoittaa liikaa toimialueella toimivan joukon toimintakykyä.

Sotana KFOR-operaatioon viitattiin lähinnä retorisisissa heitoissa kuten ”ei sotaan soitellen lähdetä”.²⁵³ Sotaan liittyvät merkitykset olivat kuitenkin vahvasti mukana keskustelussa, jossa esimerkiksi muistutettiin siitä, että suomalaisetkin rauhanturvaajat ovat kotimaassaan saaneet varusmiespalveluksessaan sotaan valmistavan peruskoulutuksen. Samoin esimerkkejä haettiin Suomen sotahistoriasta, muun muassa kansainvälisen valmiusjoukon sotilaiden nuorta ikää verrattiin talvi- ja jatkosotaan joutuneisiin suomalaisnuorukaisiin. Irina Krohn (Vihr.) nosti esille kiinnostavan näkökulman kollektiivisesta me-hengestä, joka hänen mukaansa eduskunnassa oli

²⁵¹ Ks. esim. Kekäle 1998, 54–56. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (MTS) teettää suomalaisille kyselytutkimuksia asenteista maanpuolustukseen. Vuonna 1995 kansalaisilta tiedusteltiin asenteita suunnitellun valmiusjoukon perustamiseen. Valmiusjoukon käyttöä *laajennettuun rauhanturvaamiseen* kannatti 47 %. Kun kysymys muotoiltiin *terästetyksi rauhanturvaamiseksi*, valmiusjoukon käyttöä kannatti enää 38 % vastaajista.

²⁵² Diehl et al. 1998 jakaa operaation esimerkiksi kohteen suojaamis-, aseistariisunta- ja humanitaarisiin avustustehtäviin.

²⁵³ Ks. esim. PTK 38/1999vp, 32. Ojansuu.

havaittavissa kriisinhallintakeskustelussa: Suomen osallistumisesta KFOR-operaatioon puhuttiin ”meidän osallistumisenamme”. Tätä Krohn vertaa sotien synnyttämään kansallismieliseen yhteishenkeen.²⁵⁴ Tietynlainen operaation ottaminen kansalliseksi tehtäväksemme välittyi monissa käytetyissä puheenvuoroissa.

6. SUOMEN PATALJOONAN PERUSTAMINEN JA KOULUTUS

YK:n turvallisuusneuvoston hyväksyttyä päätöslauselman 1244 Naton Kosovo Force – joukot siirtyivät Kosovoon 12. kesäkuuta. Operaatio Joint Guardianin tavoitteena oli varmistaa sotilasteknisen sopimuksen toteutuminen, toisin sanoen Jugoslavian armeijan vetäytyminen Kosovosta määräaikaan mennessä. Operaatio toteutettiin USA:n, Iso-Britannian, Saksan, Ranskan ja Italian johtamien prikaatien toimesta. 20. kesäkuuta Jugoslavian armeija oli poistunut maakunnasta sopimuksen mukaan ja KFOR ottanut alueen haltuunsa. KFOR:n komentajan kenraaliluutnantti Sir Mike Jacksonin mukaan olosuhteet olivat erittäin haastavat:

”Serious challenges faced KFOR upon arrival in Kosovo. Yugoslav military forces were still present in large numbers. The Kosovo Liberation Army (UCK), too, were armed and highly visible. Fighting was still going on. Nearly a million people were refugees outside Kosovo. Those who remained lived in daily fear for their lives. There was little electricity or water. Homes were destroyed, roads were mined, bridges down, schools and hospitals out of action. Radio and TV was off the air. Ordinary life in Kosovo was suspended.”²⁵⁵

Suomi sai Natolta 2. heinäkuuta virallisen pyynnön lähettää pataljoonan osaksi KFOR:n brittiläistä prikaatia.²⁵⁶ Puolustusministeriö oli antanut alustavat ohjeet pääesikunnalle ja YK-Koulutuskeskukselle rauhanturvajoukon kokoonpanosta ja pääkalustosta jo kesäkuun alussa²⁵⁷ ja eduskunta oli käsitellyt Suomen osallistumista koskevan selonteon 15.–18. kesäkuuta. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari päätti Suomen

²⁵⁴ PTK 38/1999vp, 26. Krohn.

²⁵⁵ Jackson 1999, 16–18. Operaation aikana suurvaltakonflikti oli lähellä, kun venäläinen sotilasosasto otti ilmoittamatta haltuunsa Prishtinan lentokentän. KFOR:lla oli käsky ottaa kenttä haltuun vaikka väkivalloin, mutta komentaja kieltäytyi ”aloittamasta kolmatta maailmansotaa”. Visuri 2000, 158.

²⁵⁶ KA/T-26978/6710/A1, 2.7.1999.

²⁵⁷ KA/T-26978/6710/A1, 4.6.1999.

osallistumisesta 24. kesäkuuta. Naton pyynnön jälkeen Suomen pataljoonan virallinen perustaminen saattoi alkaa. Puolustusministeriön suunnitelman mukaan pataljoonaan sijoitettaisiin 71 sotilasta kantahenkilökunnasta ja 725 reserviläistä.²⁵⁸ Suomen pataljoona sijoitettaisiin yhteen KFOR:n viidestä monikansallisesta prikaatista. Jo alustavienkin suunnitelmien pohjana ollut yhteistyö bittien kanssa toteutui, kun Suomen pataljoona päätettiin alistaa brittijohitoiselle keskiselle prikaatille (MNB(C)), joka oli sijoitettu pääkaupunki Pristiinan alueelle.²⁵⁹

Pääesikunnan 9. heinäkuuta päivätyllä käskyllä käskettiin pataljoonan perustamiseen liittyvät asiat sekä aikataulu. Käskyn mukaan pataljoonan kansallinen tukielin (National Support Element, NSE) astuisi palvelukseen YK-koulutuskeskukseen 19. heinäkuuta ja siirtyisi kokonaisuudessaan Makedonian pääkaupunkiin Skopjeen 3.8. mennessä. Itse pataljoonan perustaminen ja kouluttaminen käskettiin Porin prikaatin ja YK-KoulK:n vastuulle. YKKouK vastasi reserviläisten rekrytoinnista ja pataljoonan siirtämisestä toimialueelle. Pataljoonan rintamavastuu oli arvioitu alkamaan viimeistään 30.8. ja joukko tultaisiin siirtämään Kosovoon pääosiltaan 25. elokuuta. Koulutusvastuu oli pitkälti Porin prikaatin harteilla: pääjoukon koulutus käskettiin toteutettavaksi Säkylässä pataljoonan komentajan johdolla. Koulutus oli määrä toteuttaa 2.–24. elokuuta välisenä aikana.²⁶⁰

Nopeaan aikatauluun vaikutti ennen kaikkea Iso-Britannia, joka toivoi suomalaispataljoonaa alueelle mahdollisimman ripeästi, sillä pääosa Britannian maavoimista oli sitoutunut Kosovon operaatioon. Ennen pääjoukon koulutuksen aloittamista pataljoonan avainhenkilöistä koottiin tiedusteluosasto, joka siirtyi tulevalle vastuualueelle jo 14. heinäkuuta 1999.²⁶¹ Tiedusteluosaston lisäksi Kosovoon käskettiin erityinen valmisteluosasto valmistelemaan pataljoonan pääosien siirtymistä alueelle. Valmisteluosaston alustava ryhmittymispäivämäärä oli 11. elokuuta.

Suomen pataljoonan varustaminen oli mittava operaatio. Jo ennen virallista osallistumispäätöstä YK-koulutuskeskus teki hankintoja edessä olevaa operaatiota

²⁵⁸ KA/T-26978/6710/A1, 2.7.1999.

²⁵⁹ KA/ T-27914/F19, Rauhanturvajoukon perustaminen ja ryhmittäminen Kosovoon, 9.7.1999.

²⁶⁰ Käsky: Kosovoon lähetettävän valmiuspataljoonan perustaminen ja johtosuhteet, 9.7.1999.

²⁶¹ KA/T-26978/6710/A1, 2.7.1999; KA/T-26978/6710/A1, 16.7.1999.

silmällä pitäen. YKKoulK:n KFOR:iin liittyvä arkistomateriaali kesä- ja heinäkuulta 1999 koostuu suurelta osin erilaisten laitteiden, vaatteiden ja tarvikkeiden tilauskuiteista. Kesäkuussa YKKoulK tilasi Kosovoon lähtevälle joukolle muun muassa 900 kappaletta aurinkolaseja, 25 000 taistelumuonapakkausta ja 850 taktista luotiliiviä.²⁶² Tilaukset hyväksyttiin Puolustusministeriön rauhanturvaamistoiminnan vastuualueella. Virallisen poliittisen päätöksen ja Naton osallistumispyynnön jälkeen hankintamäärät kasvoivat. 2. heinäkuuta puolustusvoimien materiaalilaitoksen esikunnassa pidetyssä varustamiskokouksessa laadittiin tarkemmat ohjeet varusteiden hankinnasta. Kaikki materiaali tuli olla Niinisalossa 23. heinäkuuta mennessä, pois lukien ampumatarvikkeet, jotka koottaisiin Ähtärin varikolle.²⁶³

Suomen pataljoonalle tehtiin runsaasti materiaalihankintoja siviilistä. Puolustusvoimilta SP/KFOR:n käyttöön siirretystä materiaalista ei ole asiakirjoja käyttämässäni lähdeaineistossa, mutta lukuisista siviiliyrittäjiltä tehdyistä ostoista on kuitit YKKoulK:n arkistoissa. Iso osa hankinnoista koskee rakennustarvikkeita ja muuta huoltoon liittyvää, sillä alkavalla operaatiolla oli ensimmäisenä edessään tukikohtien rakentaminen. Kontteja tilattiin lukuisiin eri tarkoituksiin, esimerkiksi majoitukseen, ruokailuun ja saunomiseen.²⁶⁴ Myös ajoneuvoja hankittiin siviilistä. Ampumatarvikkeet tilattiin Ähtärin varikolta, tilaus sisälsi muun muassa 1113000 kappaletta rynnäkkökiväärin patruunoita.²⁶⁵

Pataljoonan kokoonpanosta tuli seuraava: komentajan ja esikunnan lisäksi pataljoonaan kuului 3 jääkärikomppaniaa (A, B ja C), esikuntakomppania ja huoltokomppania. Elokuun lopussa toimialueella olleen pataljoonan vahvuus oli 759 sotilasta. Sen lisäksi suomalaisia oli kansallisessa tukielimessä Skopjessa sekä yhteysupseerina esimerkiksi prikaatin esikunnassa. Näin ollen koko suomalaisen kontingentin vahvuudeksi tuli 795 sotilasta.²⁶⁶ Valtaosa henkilöstöstä oli reserviläisiä. Elokuussa 1999 puolustusministeri hyväksyi Kosovossa palvelevalle rauhanturvaamishenkilöstölle korotetun päivärahan

²⁶² KA/T-27914/F18, tilaus 282629; KA/T-27914/F18, tilaus 180241; KA/T-27914/F18, tilaus 180245.

²⁶³ Muistio: KFOR:n suomalaisen kontingentin varustaminen, 2.7.1999.

²⁶⁴ KA/T-27914/F18, tilaus 180242.

²⁶⁵ KA/T-27914/F18, tilaus 282665.

²⁶⁶ KA/T-26978/6740/6, Suomen pataljoonan elokuun kuukausikatsaus ajalta 1.–31.8.1999, 12.9.1999, liite 4.

vaarallisempien palvelusolosuhteiden vuoksi. Päivärahaa korotettiin sadalla markalla 265 markkaan.²⁶⁷

Pataljoonan koulutuksesta sain käyttööni erittäin vähän lähdeaineistoa. Porin prikaatista SP/KFOR:n arkistosta löytynyt pataljoonan operatiivisen harjoituksen harjoituskäsky on aineiston vähäisyyden vuoksi kullannarvoinen. Se on lisäksi varsin käyttökelpoinen, sillä kyseisen harjoituksen tavoitteena oli testata pataljoonan siihenastisen koulutuksen onnistumista ja harjoittaa joukolle tärkeäksi koettuja taitoja. Tästä syystä harjoituskäskyn perusteella voi arvioida, millaisia asioita joukolle haluttiin kouluttaa ja mitä taitoja pidettiin tärkeänä. Arkistossa ei ole myöskään harjoituskertomusta, mutta viitaten johdannossa tehtyyn arvioon sotilaskäskyjen käytettävyydestä lähdeaineistona pidän operatiivisen harjoituksen käskyn käyttöä tässä kohtaa relevanttina.

Harjoitus toteutettiin koulutusjakson loppupuolella 16.–18. elokuuta. Harjoituksessa pataljoona oli jaettu esikuntakomppaniaan, huoltokomppaniaan sekä kolmeen jääkärikomppaniaan. Esikuntakomppanian henkilöstön osalta harjoituksen opetustarkoituksena oli harjaannuttaa taitoja tiedustelussa, tiedon välittämisessä sekä QRF-tehtävissä (Quick Reaction Force) toimimisessa. Lisäksi pioneerijoukkue harjoitteli miinanraivaustehtäviä ja viestijoukkue viestiverkon rakentamista ja ylläpitoa. Jääkärikomppanioiden osalta harjoitettavat taidot olivat:

- jalka- ja ajoneuvopartiointi asutulla alueella
- kulunvalvonta tilapäisillä tarkastuspisteillä (OPT)
- toiminta tilapäisellä valvonta-asemalla (OPT)
- alueen eristäminen
- henkilön pidättäminen
- kuljetusten suojaaminen
- voimannäyttö (ml tulituki)
- toisen tukikohdan vahventaminen
- potilasevakuoinnin järjestäminen²⁶⁸

²⁶⁷ KA/T-26978/6740/6, esittely ministerille nro. 139/28.

²⁶⁸ PorPr/SP/KFOR, SP/KFOR operatiivinen harjoitus 16.–18.8.1999, 6.8.1999.

Aiemmasta koulutuksesta kertovat harjoituskäskyssä mainittu vaatimukset koulutettavien aiemmasta osaamisesta. Koulutettavien oli osattava voiman käytön periaatteet, englanninkielinen viestiliikenne, koordinaattien otto, suunnan määrittäminen, OPT, CPT²⁶⁹, partiointi, saattue ja escort-toiminta. Harjoituksen sovelletussa osassa harjoiteltiin tilanteita, joihin rauhanturvaajat saattaisivat joutua Kosovossa. Koulutustapahtuman tilanteet olivat kohteen tarkastus, laitton tiesulku, QRF, vihamielinen väkijoukko, CPT, OPT, alueen eristäminen, miinaonnettomuus, saattue ja helikopterikoulutus.²⁷⁰

Koska kyseessä oli operaation ensimmäisen rotaation koulutus, joukolla ei ollut käytössään toimialueella jo palvelleiden tietotaitoa samassa määrin kuin käynnissä olevien operaatioiden vaihtomiehistöillä. Pataljoonan tiedusteluosasto oli kuitenkin ollut Kosovossa pataljoonan tulevalle vastuualueella jo heinäkuun puolivälistä saakka, joten sen hankkimaa tietoa alueella tarvittavista taidoista hyödynnettiin koulutuksessa:

”Suomessa annettavassa koulutuksessa korostuvat partiointiin ohella edelleen vihamielisen väkijoukon hallinta, kohteen suojaus, kohteen tarkastus ja joutuminen satunnaisen tulituksen kohteeksi.

Ei riitä että asiat hallitaan. Toiminnan on oltava vaistonvaraista ja yhtenäistä. Koulutuksessa ja toiminnassa on painotettava tunnuslauseen ”firm-fair-friendly” kohtaa ’firm’. ’Fair ja friendly’ onnistunevat itsestään.”²⁷¹

Puuttuvaa kokemusta tulevalta operaatioalueelta täydennettiin hyödyntämällä Bosnian Suomalaista jääkäripataljoonaa (SJP), josta muun muassa lähetettiin jo kesäkuussa laaja muistio suunnitellusta KFOR-operaatiosta. Muistiossa kommentoitiin SP/KFOR:lle kaavailtua organisaatiota Bosnian kokemusten valossa ja tehtiin ehdotuksia esimerkiksi henkilöstön rekrytoinnin suhteen.²⁷² Ongelmia itse koulutuksessa aiheutti Lahdenperän & Harisen mukaan se, että joukko ei päässyt harjoittelemaan tulevissa tehtävissään

²⁶⁹ OPT tarkoittaa tilapäistä valvonta/tarkkailuasemaa. CPT:llä on erilaisia merkityksiä, yleensä se on Nato-operaatioissa lyhenne lähisuojaryhmästä (close protection team).

²⁷⁰ PorPr/SP/KFOR, SP/KFOR operatiivinen harjoitus 16.–18.8.1999, 6.8.1999.

²⁷¹ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 12.8. klo 08.00–3.8.1999 klo 08.00.

²⁷² KA/T-27914/F18, KFOR:iin sijoitettavan suomalaisen joukon kokoonpano ja SFOR:iin jäävän suomalaisen joukon kokoonpano, 15.6.1999.

käytössä olevalla kalustolla, koska sitä samaan aikaan koottiin ja laivattiin toimialueelle.²⁷³

7. PATALJOONAN SIIRTYMINEN TOIMIALUEELLE JA RINTAMAVASTUUN VAIHTO

7.1. Tiedustelu- ja valmisteluosastot

Suomen pataljoonan 20 sotilaan vahvuiseen tiedusteluosastoon kuului pataljoonan komentajan lisäksi esikunnan avainhenkilöstöä ja komppanioiden varapäälliköt.²⁷⁴ Osasto lensi Suomesta Skopjeen 14. heinäkuuta ja siirtyi seuraavana päivänä Kosovoon. Tiedusteluosastoa auttoi Bosniassa palvellut Suomalainen jääkäripataljoona, jonka operaatio Gisela Voda IV:n tavoitteena oli tukea SP/KFOR:n tiedusteluosastoa henkilöstöllä, tiedolla ja materiaalilla. SJP:n käskyn mukaan 30 sotilaan osasto siirtyisi Bosnia-Herzegovinasta Skopjeen, jossa se ottaisi vastaan SP/KFOR:n tiedusteluosaston, siirtyisi sen komentajan alaisuuteen ja jatkaisi tiedusteluosaston osana Kosovoon. Koko tiedustelun SJP arvioi kestävän noin kolme viikkoa.²⁷⁵

Tiedusteluosaston ensimmäinen Suomeen lähetetty tilanneilmoitus on päivätty 15.7.1999. Sen mukaan osasto saapui suunnitelmien mukaan Skopjeen 14. heinäkuuta, jolloin se kohtasi myös SJP:n tukiosaston. 15. heinäkuuta klo 13 tiedusteluosasto saavutti Kosovon pääkaupungin Pristiinan eteläpuolella sijaitsevaan Lipljanin kylään, joka oli brittipataljoonan vastuualueella. Lipljanissa sijaitsevassa vanhassa paperitehtaassa oli pataljoonan esikunta: samalle paikalle suunniteltiin alustavasti myös suomalaisen joukon ryhmittyvän. Tiedusteluosasto arvioi siirtymisen aikana nähdyin perusteella, että sodan tuhot Pristiinan eteläpuolisella alueella ovat odotettua pienemmät. Briteiltä saatujen tietojen mukaan pataljoonan tulevan vastuualueen suurin ongelma oli Kosovon albaanien vihanpito paikallisia serbejä vastaan, mikä oli ilmennyt

²⁷³ Lahdenperä & Harinen 2000, 8.

²⁷⁴ Lahdenperä & Harinen 2000, 8.

²⁷⁵ KA/T-27914/F19, Suomalaisen jääkäripataljoonan ja Skopjen vartioryhmän osallistuminen Kosovo-operaation tiedusteluun (GISELA VODA IV), 7.7.1999.

muun muassa talojen polttamisina ja ammuskeluina. Lisäksi alueella oli runsaasti miinoja.²⁷⁶

Tiedustelun ensimmäisinä päivinä Suomen pataljoonan tuleva vastuualuejako ja tehtävät tarkentuivat. Esikunta ja pääleiri tulitaisiin sijoittamaan vanhan paperitehtaan alueelle. Koko vastualueen laajuus oli noin 400 neliökilometriä. Tiedusteluosaston johtajan katsauksessa eriteltiin pataljoonan tulevia tehtäviä ja haasteita:

”Pataljoonan keskeisenä tehtävänä tulee olemaan tilanteen vakauttaminen ja turvallisuuden takaaminen alueellaan. Tällä hetkellä erityiseksi ongelmaksi näyttää muodostuneet serbivähemmistöön kohdistuva vaino (tuhopoltot, tapot, ryöstely yms.) Erityisenä haasteena pataljoonan toiminnassa tuleekin olemaan tilanteen vakauttaminen niin, että alueen albaaniväestö ja serbiväestö kykenevät asumaan ja elämään samoilla alueilla. Myös eri rikollisjärjestöjen toiminta alueella on vilkasta. Keskeisessä asemassa tulee olemaan myös yhteistoiminta humanitaaristen siviilijärjestöjen kanssa. Alueella toimii lähes 200 siviilijärjestöä.”²⁷⁷

Jo tiedustelun alkuvaiheessa osasto teki huomioita, joita pyrittiin välittämään Suomeen ja liittämään pataljoonan koulutukseen. Erityisen tärkeiksi taidoiksi nousivat partiointi, alueen sulkeminen, kohteen tarkastus ja OP-toiminta. Samoin keskeiseen rooliin jo alueella toimineen brittipataljoonan arjessa oli noussut yleinen järjestyksen valvonta, koska alueella ei ollut paikallispoliisia eikä vielä YK:n siviilipoliisia. Sotilaspoliisit olivat joutuneet suorittamaan rikosten esitutkintaa ja toimittamaan epäiltyjä paikalliseen oikeuteen. Myös suomalaisten arvioitiin joutuvan hoitamaan samanlaisia tehtäviä, mikä aiheutti hankaluuksia suomalaisen lainsäädännön sekä suunnitellun miehityksen osalta. Tiedustelun avulla tarkennettiin lisäksi joukon suunniteltua materiaalityötä.²⁷⁸

Tiedusteluosaston luotua yhteyksiä alueen hallintoviranomaisiin ja UCK:n edustajiin osastolle oli ilmennyt, että suomalaisen joukon tulon alueelle suhtauduttiin paikallisväestön keskuudessa positiivisesti. Komppanioiden varapäälliköt olivat saaneet yksiköidensä tulevat vastualueet ja tutustuivat alueeseen brittijoukkojen mukana.

²⁷⁶ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus 15.7.1999 klo 8.00.

²⁷⁷ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus 16.7.1999 klo 8.00.

²⁷⁸ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus 16.7.1999 klo 8.00; PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 21.7. klo 8.00–22.7.1999 klo 08.00.

Tulevien tukikohtien alueita tarkastettiin miinojen ja ansoitusten varalta. Huoltotoimisto teki sopimuksia paikallistoimijoiden kanssa esimerkiksi jätehuollon ja ompelijan palkkaamisen suhteen. Osasto solmi myös käyttösopimuksen tulevan pääleirin alueesta: leiri nimettiin Camp Villeksi.²⁷⁹

Tiedusteluosaston heinäkuu oli tutustumista vastuualueeseen maa- ja lentotiedustelun keinoin sekä yhteyksien luomista paikallisiin toimijoihin. KFOR:n merkittävää roolia Kosovossa ja operaation integroitumista yhteiskuntaan korosti operaation komentajan käsky, jonka mukaan KFOR:n joukkojen on toimittava koko ajan näkyvästi ihmisten keskuudessa, mieluiten jalan partioiden. Komentaja muistutti yhteydenpidosta paikallisiin mahdollisimman alhaisella tasolla sekä vaati, että jokainen sotilas tietää ja ymmärtää Kosovon asukkaiden uskonnollisen, kulttuurisen ja maantieteellisen historian.²⁸⁰ Tiedusteluosasto raportoi alueen tilanteen olevan jännittynyt ja varsinkin yöt olivat haastavia: joka yö tapahtui noin 5–10 välikohtausta. Vakavin tapaus oli 23. heinäkuuta tapahtunut 14 serbin joukkomurha, mikä lisäsi jännitettä brittiläisen prikaatin alueella ja tehosti KFOR:n toimintaa useiksi päiviksi.²⁸¹

Elokuussa pataljoonan vastuualueen luonne ja joukon tehtävät tarkentuivat edelleen. Paikalliset asukkaat olivat huolissaan keskeneräisten rakennusprojektien kohtalosta ja toivoivat KFOR:n huolehtivan niiden loppuunsaattamisesta. Tarkentuneet tehtävät vihjasivat toiminnan painottuvan ennen kaikkea erilaisten kohteiden vartiointiin: pataljoonan vastuualueella sijaitsi muun muassa 15 kirkkoa, joita vartioitiin ympäri vuorokauden. Lisäksi oli varauduttava syyskuussa alkavaan koulunkäyntiin, sillä serbikouluja suunniteltiin jatkuvan vartioinnin kohteiksi.²⁸²

²⁷⁹ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 16.7. klo 9.00–19.7.1999 klo 08.00; PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 20.7. klo 8.00–21.7.1999 klo 08.00. Campin nimeämiseen liittyy erikoinen sattumus: Vielä 19.7.1999 päivätyssä tilanneilmoituksessa S4-sektorin (huoltotoimisto) osuudessa tulevasta leiristä käytetään nimitystä Camp Kari, komentaja Kari Sainion mukaan. Kuitenkin jatkossa nimi vaihtuu Camp Villeksi ilman sen tarkempaa selitystä. Nimen vaihto johtuu siitä, että alkuperäisessä nimessä ollut *kari* tarkoittaa albaniaksi penistä. Leiri nimettiinkin sitten komentajan pojan mukaan Villeksi. ”Aika sammuttaa valot”, Rauhanturvaajalehti 4/2010.

²⁸⁰ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 21.7. klo 8.00–22.7.1999 klo 08.00.

²⁸¹ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 23.7. klo 08.00–24.7.1999 klo 08.00; PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 24.7. klo 08.00–26.7.1999 klo 08.00.

²⁸² PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 6.8. klo 08.00–9.8.1999 klo 08.00.

Tiedusteluosaston tehtävää jatkamaan ja pataljoonan pääjoukon saapumista valmistelemaan koottiin pataljoonan valmisteluosasto. Valmisteluosastoon kuului yhteensä 141 rauhanturvaajaa ja runsaasti kalustoa. Materiaalia oli varsinkin rakennus-, kiinteistö-, ja korjaamoalalta, sillä valmisteluosaston tärkeimmäksi tehtäväksi käskettiin pataljoonan ryhmittämisen suunnittelu. Valmisteluosaston tuli suunnitella ja aloittaa tukikohtien perustaminen, sekä suunnitella reitit ja järjestää opastus tukikohtiin pataljoonan pääosien saapuessa toimialueelle. Tärkeysjärjestyksessä toiselle sijalle käskettiin ryhmitysalueiden läheisyydessä käytettävissä olevien maiden ja reittien selvittäminen. Miinavaara oli akuutti ja valmisteluosaston tuli merkitä miinavaaralliset alueet ja valmistettava joukoille miinakartat.²⁸³

Huomioiden valmisteluosaston kokoonpanon ja ajan, joka sillä oli käytettävissään operaatioalueella ennen pataljoonan pääosien saapumista (noin kaksi viikkoa), osastolla oli paljon tehtävää. Iso osa myös operatiivisista tehtävistä oli oltava suunniteltuna, sillä suunniteltu rintamavastuun vaihto Suomen pataljoonalle tapahtuisi vain 5 päivää pääjoukon saapumisen jälkeen. Operatiivisen suunnitteluun kuuluivat muun muassa partioreittien tiedustelu, yksiköiden tehtävien valmistelu, johtamisjärjestelmän toteutuksen viimeistely ja rintamavastuun vaihtoon liittyvien tehtävien harjoittelun suunnitteleminen. Iso osa pääjoukon saapumisen valmistelua oli huollon järjestäminen. Valmisteluosaston tuli suunnitella muun muassa seuraavat toimet:

”Kaikkien yksiköiden osalta on laadittava suunnitelma joukon muonittamiseksi sääsuojaisessa tilassa kenttämuonituksessa heti pääjoukon saavuttua. Ruokailuvälineiden pesumahdollisuus, henkilöstön peseytymismahdollisuus, poliklinikka- ja sairastupatilat, käymälät ja jätehuolto on valmistettava ’auttavaan’ toimintakuntoon. Pesulapalveluiden järjestäminen on ainakin suunniteltava.

Kaikkien yksiköiden majoitustilat on valmistettava joko kiinteisiin tai siirrettäviin tiloihin, majoitussuunnitelmat on laadittava henkilön tarkkuudella ja kenttävuoteet siirrettävä majoitustiloihin. Tarvittaessa tilojen lämmitysjärjestelyt on valmistettava.”²⁸⁴

²⁸³ PorPr/SP/KFOR, Käsky 3.8.1999, Valmisteluosaston siirto Makedoniaan ja edelleen operaatioalueelle. Käsky sisältää erittäin tarkat luettelot valmisteluosaston materiaalista.

²⁸⁴ PorPr/SP/KFOR, Käsky 3.8.1999, Valmisteluosaston siirto Makedoniaan ja edelleen operaatioalueelle.

Valmisteluosasto saapui Kosovoon kahdessa erässä. Kuljettajat lensivät Skopjeen 9. elokuuta ja muut kaksi vuorokautta myöhemmin. Valmisteluosaston materiaali oli laivattu Thessalonikiin jo 6.8. Siirtyminen sujui ongelmitta ja koko osasto materiaaleineen saapui Lipljaniin 11. elokuuta. Suomen osaston vahvuuden kasvaessa suomalaiset rauhanturvaajat osallistuivat brittien kanssa toripäivän valvontaan Lipljanissa, jossa toteutettiin myös pataljoonan ensimmäinen tiedotuskampanja jakamalla paikallisille tiedotteita Suomen pataljoonasta.²⁸⁵ Tämän lisäksi suomalaiset haastattelivat paikallistulkkiehdokkaita ja ahkeroivat miinaturvallisten alueiden ja reittien tiedustelussa. Uhka oli todellinen: Kosovossa oli elokuun puoleenväliin mennessä raivattu 979 jalkaväkimiinaa, 683 panssarimiinaa ja 1844 räjähtämätöntä ammusta.²⁸⁶

Ennen pääjoukon saapumista valmisteluosaston rauhanturvaajat tutustuivat alueeseen ja tehtäviin aluevastuussa olevan brittijoukon mukana. Suhteista paikallisiin on pataljoonan tilanneilmoituksissa muutamia mainintoja. Pataljoonaan palkattiin yhteensä 92 paikallistyöntekijää. Ainoa mainittu konflikti suomalaisten ja paikallisten asukkaiden välillä oli tilanne, kun raivaustehtävässä ollut pioneeriryhmä niitti tulevan tukikohdan alueelta nokkosia, jotka paikallinen nainen oli omistanut kuolleen miehensä muistolle²⁸⁷. Enemmän päänvaivaa aiheuttivat ongelmat lähestyvän lukukauden alun suhteen. Pataljoonan CIMIC-upseeri osallistui kansainvälisten järjestöjen edustajien kanssa kokouksiin, joissa puitiin koulujen alkamista. Serbivanhemmat eivät uskaltaneet lähettää lapsiaan yhteisiin kouluihin albaanilasten kanssa, vaikka KFOR suojaisi kouluja ja kuljetuksia. Asia ei ratkennut vielä elokuun aikana.²⁸⁸

7.2. Pääjoukko

Suomen pataljoonan komentaja linjasi jo 29.7.1999 päivätyssä käskyssään ensimmäisen Kosovon rotaation toimintaa. Operatiiviseen toimintaan käskyssä ei tehtävien

²⁸⁵ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 16.8. klo 08.00–17.8.1999 klo 08.00. Ilmoituksen mukaan paikallisilta saatu palaute tiedotuksesta oli myönteistä.

²⁸⁶ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 16.8. klo 08.00–17.8.1999 klo 08.00.

²⁸⁷ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 17.8. klo 08.00–18.8.1999 klo 08.00.

²⁸⁸ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 24.8. klo 08.00–25.8.1999 klo 08.00.

mainitsemista tarkemmin puututtu, vaan käsky sisälsi lähinnä järjestyssäännöiksi luokiteltavat linjaukset pataljoonan henkilöstölle. Kaiken toiminnan tuli palvella pataljoonan keskeisimpien operatiivisten tehtävien toteutumista:

- turvallisuuden takaaminen alueella
- yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito
- UCK:n demilitarisointi
- humanitaarisen avun perillemenon turvaaminen²⁸⁹

Komentaja alleviivasi muutamia teesejä, joiden mukaan pataljoonassa oli toimittava. Palvelusturvallisuudesta ei saanut tinkiä, vaan sekä palveluksessa että vapaa-ajalla oli ehdottomasti noudatettava esimerkiksi ajoneuvojen määrästä tai aseistuksesta annettuja määräyksiä. Ohi suunsa ei operatiivisista asioista sopinut puhua ei niin paikallisten kuin kotimaassa olevien omaistenkaan suuntaan. Myös yhteistyön ja pataljoonan sisäisen yhteishengen piti olla kunnossa: kuppikuntaistumista tuli välttää. Paikallisiin asukkaisiin ja heidän kulttuuriinsa piti suhtautua kunnioittavasti. Myös pukeutumisesta ja siisteydestä oli tarkat määräykset.²⁹⁰

Rauhanturvajoukoissa on joskus ollut käytössä niin sanottuja ”hiutaleperinteitä”, joilla on nöyryytetty uusia joukkoon tulleita rauhanturvaajia. Sellaiset kiellettiin komentajan käskyllä. Alkoholinkäytöstä pataljoonassa laadittiin erittäin tarkat ohjeet: valmiustehtävissä olevilta alkoholien nauttiminen oli kokonaan kielletty, muuten ohjeistus mahdollisti kahden miedon alkoholijuoman nauttimisen illassa. Alkoholien käyttöön ja säilytykseen oli määrätty tietyt alueet; majoitustiloista se kiellettiin. Lisäksi tarpeelliseksi nähtiin seksuaalista kanssakäymistä rajoittava sääntö, jonka mukaan julkiset hellyydenosoitukset pataljoonan henkilöstön kesken olivat kiellettyjä, koska niiden pelättiin vaarantavan joukon yhteishengen.²⁹¹

²⁸⁹ KA/T-27914/F19, Komentajan linjaukset 1/1999 toiminnasta Suomen pataljoonassa Kosovossa. 29.7.1999.

²⁹⁰ Sama.

²⁹¹ Sama.

Suomen pataljoonan pääosat saapuivat keskittämisaalueelle Makedoniaan kolmessa erässä 25.–26. elokuuta ja majoittuivat Skopjen messukeskukseen odottamaan varustamista ja ryhmittämistä. Ryhmittäminen Kosovoon suoritettiin 27. ja 28. päivän välisenä yönä. Pääosat käyttivät 28. päivän varustamiseen ja aloittivat illalla yhteistoiminnan gurkha-pataljoonan yksiköiden kanssa operaatioalueella. Rintamavastuun vaihto toteutettiin alkuperäisen suunnitelman mukaan 29.8. klo 24.00. Ensimmäisen yön raportoitiin sujuneen normaalisti.²⁹²

Pataljoona sai prikaatin komentajalta varsin vapaat kädet tehtävien suhteen. Prikaati antoi yleisluontoiset linjaukset, joiden pohjalta pataljoonan komentaja sai määrittää tarkat tehtävät itselleen. Suomen pataljoonan vastuulla olivat edelleen serbikirkkojen ja serbiasuntojen vartiointi, sekä syyskuun alusta koulujen vartiointi. Serbiväestön tyytymättömyydestä huolimatta Kosovon YK-johtoinen siviilihallinto (UNMIK) oli linjannut, että kouluista tehtäisiin yhteisiä albaani- ja serbilapsille. Pataljoonan oli myös varauduttava laajentamaan valvontatoimintaansa erityisesti pimeätoiminnan suhteen, sillä pataljoonan alueella ollut kanadalainen tiedustelujoukkue tulisi poistumaan ja jättämään suomalaisten vastuulle yhden tarkkailupisteen lisää. Pataljoonan komentaja arvioi tilanneraportissa, että pataljoonan vahvuus riittää juuri ja juuri olemassa olevien tehtävien täyttämiseen.²⁹³

8. SUOMEN OSALLISTUMINEN KOSOVO FORCE –OPERAATIOON

Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaaminen muuttui kylmän sodan päättymisen jälkeen nopealla tahdilla. YK:n perinteisen rauhanturvaamisen epäonnistumiset 1990-luvun alussa aiheuttivat uudenlaisten ajatusten ja toimintamallien tulon kansainväliseen konfliktinhallintaan. Perinteisen valtioiden välisen ja osapuolten suostumukseen luottavan rauhanturvaamisen rinnalla alettiin siirtyä kohti monimutkaisia kriisinhallintaoperaatioita: kansainvälinen sotilasjoukko saatettiin lähettää ratkomaan myös valtion sisällä käynnissä olevaa kriisiä eikä välttämättä YK:n lipun alla. Tällaiset

²⁹² PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 26.8. klo 08.00–27.8.1999 klo 08.00; PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 27.8. klo 08.00–30.8.1999 klo 08.00.

²⁹³ PorPr/SP/KFOR, Tilanneilmoitus ajalta 27.8. klo 08.00–30.8.1999 klo 08.00.

operaatiot olivat aikaisempaa haastavampia ja vaativat myös taistelutoimintaan kykeneviä joukkoja.

Suomi oli meritoitunut perinteisen rauhanturvaamisen saralla kylmän sodan aikana pitkälti puolueettoman asemansa vuoksi. Suomalainen pääosin reserviläisistä koottu rauhanturvajoukko sopi myös hyvin perinteisiin operaatioihin: rauhalliset suomalaiset pystyivät hoitamaan kiperätkin tilanteet ilman väkivaltaa ja tulivat hyvin toimeen paikallisten asukkaiden kanssa. Rauhanturvaamisen 1990-luvun muutoksen myötä myös Suomessa varauduttiin vaativimpiin operaatioihin muuttamalla rauhanturvalakia väljempään suuntaan ja aloittamalla kansainvälisen valmiusjoukon koulutus 1990-luvun puolessavälissä.

Kosovossa sodan aiheuttama humanitaarinen katastrofi siviiliuhreineen ja pakolaiskriiseineen sai Naton aloittamaan ilmaiskut syypäänä pitämänsä Slobodan Milosevicin hallintoa ja serbijoukkoja vastaan maaliskuussa 1999. Operaatio Allied Force ei saanut YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta, mutta sitä pidettiin laajalti moraalisesti oikeutettuna. Myös Suomessa, jossa on perinteisesti korostettu YK:n merkitystä kansainvälisten kriisien ratkaisussa, hyväksyttiin hiljaisesti Naton voimakeinojen käyttö. Pommitukset päättyivät kesäkuussa rauhansopimukseen ja YK:n päätöslauselmaan, joka valtuutti Nato-johtoisen Kosovo Forcen siirtymisen Kosovoon.

Kun Kosovoon yritettiin kansainvälisen välitystoiminnan avulla saada rauhanratkaisua alkuvuonna 1999, mahdolliseen sopimuksen jälkeiseen sotilasoperaatioon alettiin jo valmistautua. Suomi oli helmikuussa valmis lähettämään 1-2 komppaniaa yhteiseen pataljoonaan Ruotsin kanssa, edellytyksenä kuitenkin YK:n tai ETYJ:n valtuutus. Naton pommituskampanjan aikana Suomen osallistumisperusteet muuttuivat, kun Ruotsi päätyi toukokuussa kansallisen pataljoonan kannalle. Suomi suunnitteli tässä vaiheessa osallistumista Balkanin kriisinhallintaoperaatioita yhtenä kokonaisuutena: mikäli Kosovoon lähetettäisiin vahva pataljoona, tultaisiin panosta Bosnian SFOR-operaatioissa keventämään ja päinvastoin.

Kansallista osallistumispäätöstä varten valtioneuvosto antoi eduskunnalle selonteon Suomen osallistumisesta KFOR-operaatioon kesäkuussa 1999. Eduskunnassa käytiin vilkas keskustelu osallistumisen moraalisisista, poliittisista ja sotilaallisista perusteista. Suomen osallistuminen nähtiin lähtökohtaisesti myönteisenä asiana. Rauhanturvaamista pidettiin arvokkaana työnä ja sen tekemistä erityisesti Kosovossa perusteltiin maakunnan humanitaarisella tilanteella, Suomen asemalla Euroopan Unionin jäsenenä ja tulevana puheenjohtajanmaana sekä velvollisuudella jatkaa tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren rauhantyötä myös rauhanturvajoukoilla.

Osallistumisen konkreettisista sisällöistä keskusteltiin eduskunnassa pitkään. Opposition kansanedustajat epäilivät operaation luonteen sisältävän mahdollisuuden, että suomalaiset rauhanturvaajat joutuisivat osallistumaan rauhanpakottamistoimintaan, mikä oli kielletty rauhanturvalaissa. Toisen tulkinnan mukaan KFOR-operaatio oli rauhanturvalain mukaista laajennettua rauhanturvaamista, jonka sisällä mahdolliset rauhanpakottamiseksi luokiteltavat tilanteet olisivat sallittua, kunhan operaation ”kokonaisluonne” ei muuttuisi pakottamiseksi. Suomen pataljoona suunniteltiin koottavan valmiusjoukkokoulutuksen saaneista, verraten nuorista sotilaista. Joukkoa täydennettäisiin kokeneesta YK-reservistä. Eduskunnassa tämä suunnitelma herätti vastustusta, vasta varusmiespalveluksensa suorittaneiden nuorten miesten kypsyyttä vaativana pidettyyn operaatioon epäiltiin laajasti. Lupaus vahvasta kokeneemman osan rekrytoinnista kuitenkin riitti kansanedustajille.

Kosovoon suuntautuvasta operaatiosta käytettiin eduskunnassa lukuisia käsitteitä. KFOR:ia ei pidetty enää perinteisenä rauhanturvaoperaationa, vaan siihen viitattiin laajennettuna rauhanturvaamisena, rauhanpakottamisena ja kriisinhallintana. Jo mainittu tulkintaristiriita operaation luonteesta aiheutti paljon keskustelua. Kriisinhallintaoperaatio oli käsitteenä melko uusi ja keskustelussa sitä käytettiin varsin neutraalissa merkityksessä. Muutamassa puheenvuorossa KFOR:iin viitattiin myös sotana ja useat kansanedustajat hakivat tilanteeseen vertailukohtia sodan ajan kokemuksista.

Millaisia johtopäätöksiä voidaan vetää keskustelussa käytetyistä käsitteistä? Pääosin keskustelussa käytettiin myös kansainvälisesti hyväksyttyä rauhanturvaamisen käsitteistöä. Kiinnostavaksi ilmiöksi käsitteistä nousee kuitenkin rauhanpakottaminen ja sen demonisointi. Rauhanpakottaminen operaatiotyypinä (peace enforcement) ei ole keskustelussa poikkeuksellinen käsite; Suomen puolueettomuushistorian ja vähäisen sotilaallisen merkityksen perusteella on ymmärrettävää, että Suomen ei haluta osallistuvan operaatioihin, joissa valtio tai muu ryhmittymä pakotetaan sotilaallisella voimalla haluttuun lopputilanteeseen (rauhaan). KFOR:n yhteydessä osa kansanedustajista pelkäsi kuitenkin myös sitä, että sinänsä hyvin perinteisen operaation sisällä suomalaisrauhanturvaajat *tilannekohtaisesti toimisivat pakottamalla*. Tilannekohtaisesti ajateltuna rauhanpakottamisen täytyy tarkoittaa aseella uhkaamista tai aseiden käyttöä, viime kädessä taistelua. Tämä aiheuttaa kaksi ongelmaa: ensinnäkin suomalainen rauhanturvaaja saattaa kaatua tai haavoittua. Toiseksi hän saattaa joutua tappamaan toisen ihmisen. Suomen nykypäivän Euroopassa poikkeuksellinen järjestelmä tekee ensiksi mainitusta ongelmasta suuremman kuin monella muulla maalla. Suomen yleinen asevelvollisuus tarkoittaa sitä, että myös iso osa rauhanturvaajista on reserviläisiä. Poliittisesti on varmasti vaikeampi perustella se, että suomalainen luokanopettaja tai insinööri kuolee rauhanturvaoperaatioissa kuin se, että kaatunut on työnsä riskeistä tietoinen ammattisotilas. Tilanteesta kertoo myös Jarno Limnéllin havainto siitä, että 2000-luvulla jokaisen kuolemantapauksen jälkeen Suomessa on käyty kova keskustelu siitä, pitäisikö tällaisesta operaatiosta vetäytyä²⁹⁴.

Kansanedustajat olivat joka tapauksessa tietoisia modernien operaatioiden sotilaallisesti koventuneista vaatimuksista: sen vuoksi rauhanturvalakia oli juuri päivitetty. Onko Suomen maine perinteisistä rauhanturvaoperaatioista ollut niin velvoittava, että vaativiinkin operaatioihin piti osallistua? Samalla tavalla rauhanturvaamisen moraalinen yleisyys on saattanut vaikuttaa siihen, että operaatioon oli päästävä, mutta kovia riskejä pyrittiin pienentämään kuvitelulla, että suomalaiset voisivat osallistua täysipainoiseen toimintaan jotenkin vaarattomammassa paikassa. Tällainen johtopäätös herättää kysymyksen Suomen rauhanturvaamisen hehkutetun suurvalta-aseman murentumisesta operaatioiden muututtua vaarallisemmiksi. Tilannetta voidaan suoraan verrata 2010-

²⁹⁴ Limnéll 2011, 267–268.

luvun keskusteluun: Suomessa toivotaan vahvempaa osallistumista perinteiseen rauhanturvaamiseen, koska siellä maan vahvuudet pääsevät paremmin esiin.

Yksittäisen historiantutkimuksen arvoa nostaa, jos siitä voidaan vetää laajempia johtopäätöksiä tai yhdistää yksittäistapauksia suurempiin kokonaisuuksiin. Yhden operaation pohjalta lienee suuruudenhulluutta haluta laatia analyysia kansallisesta poliittisesta kulttuurista, mutta sitä varten haastan tulevat tutkijat vertaamaan väitteitani myöhempiin operaatioihin, esimerkiksi ISAF:iin²⁹⁵ Afganistanissa. Mikä merkitys on sillä, että rauhanturvaaminen ja muut sekavat mutta toisaalta kuvaavat käsitteet on 2000-luvulle tultaessa korvattu lähes kokonaan *kriisinhallinnalla*? Käsitteenä neutraali ja ympäröivä kriisinhallinta ei aiheuta yhtä vahvoja mielikuvia esimerkiksi aseellisesta toiminnasta kuin vaikkapa rauhanturvaaminen. Kuitenkin juuri kriisinhallinta-käsitteen alla suomalaiset ovat olleet eniten sodanomaisissa olosuhteissa Afganistanissa. Se, mitä käsitteitä käytämme rauhanturvatoiminnasta, ei ole yhdentekevää. Käsitteet aiheuttavat erilaisia mielikuvia ja mielikuvilla tehdään politiikkaa.

Eduskunta hyväksyi ulkoasiainvaliokunnan mietinnön mukaisen lausuman Suomen osallistumisesta KFOR-operaatioon. Suomi tulisi lähettämään noin 800 sotilain vahvuisen pataljoonan osaksi brittiläistä prikaatia Kosovon keskiosiin. Pataljoona perustettiin ja koulutettiin heinä-elokuussa 1999 YK-Koulutuskeskuksessa Niinialossa sekä Porin prikaatissa Säkylässä. Koulutus tapahtui Porin prikaatissa, missä keskityttiin partiointiin, kohteen suojaamiseen ja tarkastukseen sekä väkijoukon hallintaan. Pataljoonasta lähetettiin toimialueelle pieni tiedusteluosasto jo heinäkuun puolessa välissä. Pataljoonan valmisteluosasto saapui Kosvoon 11. elokuuta ja itse pataljoonan pääosat 28. elokuuta.

Pataljoonan tiedusteluosaston raporteissa tiedotettiin Suomeen tulevan vastualueen piirteistä ja ennakoitiin tulevia tehtäviä. Näillä tiedoilla myös pataljoonan koulutusta ja

²⁹⁵ International Security Assistance Force. Suomi on ollut mukana Afganistanin kriisinhallintaoperaatiossa vuodesta 2002. ISAF:lla on yhtäläisyyksiä KFOR:n kanssa: se on Nato-johtoinen operaatio, aloitettu USA:n intervention jälkimainingeissa ja kuten KFOR, ISAF on nähty aikanaan vaativimpana suomalaisena operaationa.

materiaalia päivitettiin. Yhteistoiminta brittien kanssa sujui hyvin ja paikallisten asukkaiden raportoitiin suhtautuvan myönteisesti tietoon suomalaisten saapumisesta alueelle. Ongelmia aiheuttivat etenkin öisin sattuneet serbeihin kohdistuneet väkivallanteot ja talojen polttamiset. Suurimpaan uhkana rauhanturvaajille pidettiin alueen valtavaa miinojen ja räjähtämättömien ampumatarvikkeiden määrää. Alueella ei ollut paikallispoliisia, joten KFOR joutui toimimaan myös yleisen järjestyksen valvojana ja ylläpitäjänä.

Pataljoonan valmisteluosasto suunnitteli ja toteutti reilun kahden viikon aikana pataljoonan tulevien tukikohtien tiedustelua ja miinanraivausta ja tulevia tehtäviä. Pataljoonan tulevat tehtävät tulisivat keskittymään ennen kaikkea erilaisiin vartiointitehtäviin: alueen useat kirkot ja uhan alla olevat serbiasumukset vaativat jatkuvaa vartiointia. Ongelmaksi alkoi muodostua myös lähenevä koulujen alku. UNMIK oli linjannut, että albaani- ja serbilapset tulisivat käymään yhteisiä kouluja, mikä pelotti serbivanhempia. Suomen pataljoona varautui vartioimaan myös kouluja ja suojaamaan koulukuljetuksia. Pataljoonan pääosien saavuttua toimialueelle suomalaiset ottivat rintamavastuun briteiltä keskiyöllä 29. elokuuta.

Puutteistaan huolimatta pataljoonan tuottamat asiakirjat olivat erittäin käyttökelpoisia tämän tyyppiselle tutkimukselle. Ne olivat erittäin tarkasti laadittuja, mutta raportin kirjoittajalla oli iso merkitys sen sisältöön: toiset kirjasivat asiat huomattavasti tarkemmin ja kattavammin kuin toiset. Operaation kulkua olisi mielenkiintoista tutkia niiden valossa. Aihetta värittäisivät myös haastattelut: esimerkiksi pataljoonan komentajien haastatteluilla pystyisi hankkimaan tietoa, joka ei aina päädy raporttien sivuille.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Puolustusministeriö, Rauhanturvaamistoiminnan vastuualue (RTTVA)

- RTTVA:n (YK-toimisto) laatimat viikkoraportit rauhanturvaamistilanteesta 1999.
- Saapuneet katsaukset ja raportit rauhanturvaamispalveluksessa olleilta 1999.
- Rauhanturvaamistoiminnan organisointia ja henkilöasioita koskevat RTTVA (YK-toimisto) laatimat muistiot ja kertomukset.

Tykistöprikaati, YK-Koulutuskeskus (YKKoulK)

- Kirjeistö 167–594. 1999.

Porin Prikaati (PorPr), Säskylä

Suomen pataljoonan Kosovossa (SP/KFOR) arkisto

- Suomen pataljoonan tilanneilmoitukset 15.7.1999–30.8.1999.
- Käsky 3.8.1999, Valmisteluosaston siirto Makedoniaan ja edelleen operaatioalueelle.
- Käsky 6.8.1999, SP/KFOR Operatiivinen harjoitus 16.–18.8.1999.

Sanomalehdet

- Rauhanturvaaja: Suomen rauhanturvaajaliiton jäsenlehti, 2000–2010. <http://www.rauhanturvaajalehti.fi/>, viitattu 1.7.2013.
- Helsingin Sanomat, 2011. <http://www.hs.fi>, viitattu 1.7.2013.

Säädöskokoelma

- Laki 1465/1995. Laki Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökongressin

rauhanturvaamistoimintaan annetun lain muuttamisesta.

<http://www.finlex.fi>, viitattu 1.7.2013.

Valtiopäiväasiakirjat (www.eduskunta.fi), viitattu 1.8.2013.

- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja (PTK) 38/1999vp.
- PTK 40/1999vp.
- Puolustusvaliokunnan lausunto (PuVL) 2/1999vp.
- Ulkoasiainvaliokunnan mietintö (UaVM) 10/1996.
- UaVM 5/1999vp.
- UaVM 21/1995vp.
- Valtioneuvoston selonteko (VNS) Suomen osallistumisesta sotilaalliseen kriisinhallintaoperaatioon (KFOR) Kosovossa. 2/1999vp.

Muut

- Charter of The United Nations (UN). <http://www.un.org>, viitattu 1.7.2013.
- North Atlantic Treaty Organization, Crisis management. <http://www.nato.int>, viitattu 9.7.2013.
- Puolustusministeriö, ROE-työryhmän raportti. <http://www.defmin.fi>, viitattu 8.7.2013.
- Ulkoministeriö, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka. <http://www.formin.fi>, viitattu 29.5.2013.
- UN Security Council Resolution 1244/1999. <http://www.un.org>, viitattu 1.7.2013.
- Valtioneuvosto, pääministeri Lipposen II hallitus. <http://www.valtioneuvosto.fi>, viitattu 8.7.2013.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alahonko, Seppo (1999), Cease-Fire. YK-Koulutuskeskus 1969–1999. Jyväskylä: Gummerus.

Aro, Miia (1999), ”Suomen rauhanturvaaminen 1991–99: murros ja sopeutuminen.”
Ulkopolitiikka 4/1999, 48–65.

Bellamy, Alex J. & Williams, Paul D. (2009), “The West and Contemporary Peace Operations”.
Journal of Peace Research, vol. 46, no. 1, 39–57. Lontoo: SAGE.

Bellamy, Alex J. (2004), Understanding Peacekeeping. Cambridge: Polity.

Broms, Bengt (1990), The United Nations. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Chomsky, Noam (2004), Uusi sotilaallinen humanismi: Kosovon opetukset. Helsinki:
Like.

Clausewitz, Carl von (1998), Sodankäynnistä. Helsinki: Art House.

Daalder, Ivo H. & O'Hanlon, Michael E. (2000), Winning Ugly: NATO's War to Save
Kosovo. Washington D.C.: Brookings Institution Press.

Daniel, Donald C. F. & Wiharta, Sharon (2008), Peace Operations: Trends, Progress,
and Prospects. Washington D.C.: Georgetown University Press.

Diehl, Paul F. & Druckman, Daniel & Wall, James (1998), ”International Peacekeeping
and Conflict Resolution: A Taxonomic Analysis with Implications”. The Journal of
Conflict Resolution, vol. 42, no. 1, 33–55. Lontoo: SAGE.

Esref, Aksu (2003), United Nations, Intra-State Peacekeeping and Normative Change.
Manchester: Manchester University Press.

Heinonen, Veikko U. J. (2011), Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila. Suomalaisen
2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsiteanalyttinen tarkastelu. Jyväskylä:
Jyväskylän yliopisto.

Hinkkala, Marjatta (2000), Kultainen leijona: Kirja suomalaisesta Kfor-joukosta, sen ensimmäisestä rotaatiosta Kosovossa 1999-2000. Helsinki: Puolustusministeriö.

Holma, Heikki et al. (2010), Suomen Rauhanturvaajaliitto 1968–2008. Tampere: Suomen Rauhanturvaajaliitto ry.

Hyvärinen, Matti et. al. (toim.) (2003), Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino.

Jackson, Mike (1999), ”KFOR: Providing security for building a better future for Kosovo”. Nato review, nro 3, vol. 47, 16–19.

Jensen, Peter Zühlke et al. (2007), NORDCAPS PSO Tactical Manual 2007, Volume 1. 4. painos. NORDCAPS.

Johnstone, Diana (2007), Jugoslavia ja Nato: narrien ristiretki. Helsinki: Like

Jokinen Arja & Juhila, Kirsi (2002), ”Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, Diskurssianalyysi liikkeessä. 54–97. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004), Diskurssianalyysin aakkoset. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Kalela, Jorma (2000), Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kekäle, Petri (toim.) (1998), MTS-Tutkimukset. MTS:n tutkimus ja seminaariselosteita n:o 8. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta.

Kinnunen Tiina & Kivimäki, Ville (2006), ”Johdatus koettuun sotaan”. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta, 9–18. Helsinki: Minerva.

Koskenniemi, Martti (2000), ”Kosovon pommitukset ja kansainvälinen oikeus: Laittomia mutta oikein?” Ulkopoliittinen instituutti, Kosovo-erikoisnumero, 93–98. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Kronlund, Jarl & Valla, Juha (1996), Suomi rauhanturvaajana 1956–1990. Porvoo: WSOY.

Kuusisto, Riikka (1996), ”Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa”. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.), Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino.

Lahdenperä, Jyrki & Harinen, Olli (2000), KFOR-joukkojen suomalaisen pataljoonan (SP/KFOR) reserviläisten näkemys koulutuksellisesta valmiudestaan. Tuusula: Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus.

Laine, Aulis et. al. (1982), Suomalaiset Sinibaretit 1. Helsinki: Kotimaankirja.

Limnell, Jarno (2011), Maailma ja Suomi 9/11 jälkeen. Helsinki: WSOY.

Malcolm, Noel (1998), Kosovo: A Short History. Lontoo: Papermac.

Malcolm, Noel (2006), “The war over Kosovo”. Teoksessa Blitz, Brad K. (toim.), War and Change in the Balkans. Nationalism, Conflict and Cooperation, 143–155. Cambridge: Cambridge University Press.

Markkola, Pirjo (2007), ”Menneisyyden ymmärtäminen”. Historiallinen aikakauskirja 3/2007, 273–274.

Meier, Viktor (1999), *Yugoslavia: A history of its demise*. Lontoo: Routledge.

Merikallio, Katri & Ruokanen, Tapani (2011), *Matkalla. Martti Ahtisaaren tarina*. Helsinki: Otava.

Mickelsson, Rauli (2007), *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino

Muona, Vesa (2008), ”Epävirallinen organisaatio. Sosiometrinen vertailu kahdessa perusyksikössä.” Teoksessa: Valtanen, Mikko (toim.), *Johtamisen sosiaalipsykologia. Käsitteitä ja käytäntöjä sotilasyhteisössä*, 120–206. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos.

Mykkänen, Juri (2010), ”Keskusteleva edustaminen ja luottamus eduskunnassa”. *Politiikka* 52, vol. 3, 219–233.

Oikarinen, Elias (2008), *Humanitaarinen interventio ja Suomen sotilaallinen kriisinhallinta. Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Reinimaa, Jorma (2006), *YK-kenraalin puumiekka. Yhdistyneiden Kansakuntien Suomen Komppania 1956–1957*.

Rentola, Kimmo (2005), ”Onko poliittisella historialla tulevaisuutta?” *Historiallinen aikakauskirja*, 2/2005, 149–151.

Rohde, David (2006), ”The fall of Srebrenica”. Teoksessa Blitz, Brad K. (toim), *War and Change in the Balkans. Nationalism, Conflict and Cooperation*, 132–142. Cambridge: Cambridge University Press.

Sainio, Kari (2000), ”Kosovo, Suomen kansainvälisen valmiusjoukon koetinkivi”. *Jalkaväen vuosikirja XXIII*, 194–205. Helsinki: Jalkaväen Säätiö ja Jalkaväkiosasto/PE.

Salonius-Pasternak, Charly & Visuri, Pekka (2006), Suomi rauhanturvaajana 1991–2006. Helsinki: Puolustusministeriö.

Suoninen, Eero (2002), ”Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen”. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, Diskurssianalyysi liikkeessä. 17–36. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Thakur, Ramesh Chandra & Schnabel, Albrecht (2001), United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement. Tokio: United Nations University Press.

Tuunainen, Pasi (2006), ”’Saamani kuva on masentava’ – näkemyksiä suomalaisten sotapäiväkirjojen lähdearvosta, käytöstä ja säilyttämisestä.” Tiede ja Ase, vol. 64, 196–220. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura.

Weller, Mark (1999), ”The Rambouillet Conference on Kosovo”. International Affairs, vol. 75, nro 2, 211–251. Lontoo: Chatham House.

Vainio, Kimmo (1994), Siinain hiekalta Golanin kukkuloille. Yhdistyneiden Kansakuntien suomalaisen valvontajoukon historiikki. Jyväskylä: Gummerus.

Vesa, Unto (2007), ”Continuity and Change in the Finnish Debate on Peacekeeping”. International Peacekeeping, vol. 14, nro. 4, 524–537. Lontoo: Frank Cass.

Virtanen, Ilkka (1991), YK:n rauhanturvatoiminta Libanonissa. Kokemuksia suomalaisesta valvontajoukosta vuonna 1988. Tampereen yliopiston Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia 110. Tampere: Tampereen yliopisto.

Visuri, Pekka (2000), Kosovon sota. Helsinki: Gaudeamus.

Visuri, Pekka (2003), Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset. Helsinki:
Otava.